

משנת צניעות

הלכות ודיני צניעות הנשים בכיסוי הראש

ממון רבינו אבד"ק געאלוציעין והגליל כקש"ת

מהר"ר יצחק יוסף פרידמן בהר"ר ישעיהו פיק זצ"ל

גין ונכד עילה"ת להגר"א מוילנא ז"ל

ראש ישיבת שערי תורה ור"מ דק"ק גאלוצין

מלפנים רב ואב"ד בוריסעק אנסטרועפאן

בעהמח"ס כסף צרופים ועוד ספרים בכת"י

טשערנאוויץ

תרצ"ד לפ"ק

בדפוס של ר' חנוך העניך בה"ר ישעי' וואלף נ"י

* * * * *

בהקדמת כסף צרופים כתב רבינו ואשר ישתדל בהדפסת ספרי אעמוד
לימינו עם זכות הרבים לבני חיי ומזוני לפני השי"ת נותן השכר מידה
כנגד מידה ובכל משאלות ליבו עכ"ל

השנת הצניעות

הלכות צניעות

המצויה בכיסוי ראש הנשים

באר הגולה

א. כתובות עב:
ספרי פרשת נשא
אות יא. ב. ספרי
כתיי פרק ב.

א. בנות ישראל קיבלו על עצמן כחייב לכסות את ראשן מטעם "הצניעות" לפי שיש משיכת העין על ידי שערותיהן יותר משאר חלקי גופן¹. וההולכת בגילוי ראש היא נוהגת בחציפות ובפריצות ואין זו "גזירת הכתוב"².

מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש, וכן עיקר. עכ"ל. הפירוש הראשון מבואר במדרש אגדה במדבר ה, יח: ופרע את ראש האשה. לפי שהיתה המקולקלת מקשטת ראשה לפני הנואף, לכך היה הכהן מבזה אותה, שהיה מגלה ראשה. עכ"ל. הפירוש השני מבואר בסוטה ח: ובספרי נשא, פרשה יא. ורשיי כתב על הפירוש השני ז"ל וכן עיקר.

מהי הצניעות

ורשיי הביא ב' לימודים כיצד נלמד האיסור המוטל על הנשים מלגלות את ראשן ולעת עתה נתמקד בפירוש האחרון שכתב: "מדכתיב ופרע מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא, שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר", הדבר מבואר שאיסור יציאת האשה לרשות הרבים בפירוע ראש הוא ממנהג בנות ישראל בלבד ואין שום רמז בפסוק על איסור ללכת פרועת ראש, אלא מוזכרת בו "הסכמה" להנהגת בנות ישראל על עצמן שלא ללכת פרועות ראש, והתורה מוציאה את הסוטה מכלל הנהגת בנות ישראל בכדי לביישה על מעשיה שעשתה להלן נרחיב ביסודו הראשון של רשיי.

וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה כתובות פרק ז הלכה ו, וזה לשונו: ואמרו ראשה פרוע ואפילו במטפחת על ראשה, ובתנאי שתצא בה לשוק או למבוי מפולש שיוצאת בלא כתובה, וכו', וכל כיוצא בזה מן הפריצות ומיעוט הצניעות. עכ"ל. וכן כתב הרשב"א כתובות עב: "שזה מקלות הדעת ושיוזנו עניי אחרים ממנה". עכ"ל. וכן כתב הראש פרק ז סימן ט: האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא מכשילתו כי הנך דמתניתין וכיוצא בהם, כגון שהאכילתו חלב וכו', אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה וכו', ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה. עכ"ל. הרי לנו שעיקר הטעם הוא מפני הפריצות והחציפות.

וכן מבואר בחידושי הריטב"א כתובות עב. ד"ה ראשה, וזה לשונו: ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה. פרשיי ז"ל

מהו הטעם שחייבות הנשים לכסות את ראשן

א. כן מבואר בכל הראשונים ובכל האחרונים ללא מחלוקת שהחייב המוטל על בנות ישראל לכסות את ראשן הוא מטעם הצניעות, ואינו מגזירת הכתוב, כיון שהאיסור לא כתוב כלל בפסוק אלא כתוב בו הטעם ולכן אין כאן שייכות לטעון דהוי דרשינן טעמא דקרא' כיון שבפסוק נאמר רק הטעם ולא האיסור עצמו. ועוד, שלכולי עולמא דרשינן טעמא דקרא לחומרא וכמבואר כל זה להלן.

והנה נאמר בתורה: והעמיד הכהן את האשה לפני יהוה ופרע את ראש האשה במדבר ה, יח, מזה שנאמר ופרע' משמע שהיה על ראש האשה הסוטה – כיסוי ראש, כמו שמורה הלשון שהוא פרע איזה משהו מעל ראשה ולא את שערותיה ממש, כמו שכתב רבינו אברהם אבן עזרא במדבר שם, יח, וזה לשונו: ופרע את ראש האשה – יגלה. ולפי דעתי, יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה. עכ"ל. ורבינו בחיי במדבר ה, יז כתב: וכן בסוטה, היא פרסה סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה. ע"ש. וכן פירוש הראש ויקרא י, ו. ועוד. ואיתא במדרש רבה פרשת נשא, פרשה ט סימן טז: ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שגשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרצית. ע"ש.

ובמשנה כתובות עב. מבואר שהיוצאת וראשה פרוע איסורה מדרבנן מדין דת יהודית, ובגמרא: ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה במדבר ה, יח, ותניא דברי רבי ישמעאל מכאן אוהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש? עכ"ל הגמרא. וכן מבואר בילקוט תשא, סימן תשז, ד"ה ולקח. ומי שמתבונן בדברי הפסוק לא מוצא יסוד ושורש לאיסור גילוי ראש, שהרי הפסוק מדבר על פריעת ראש הסוטה בלבד ולא על חייב כיסוי הראש לשאר בנות ישראל. אולם, הדבר מבואר ברשיי ד"ה דאורייתא היא שכתב: מדעבדינן ליה הכי לנוולה כמו שעשתה להתנאות לפני בועלה, שמע מינה דאסור. אי נמי, מדכתיב ופרע

שבעולם, ורק לגבי פרועת ראש אנו למדים שלא נח לתורה במה שהתנא אתה בשערה והגיע אותה הסוטה לזנות ולכן אף כל הנשים שבעולם צריכות להצניע את עצמן שלא יבואו לכלל זנות. והם הם דברי רש"י שהביא השיטמ"ק וכן כתב בתורה תמימה במדבר יח, הערה צו, ולא מובן מה יש לעקם בדבריהם הקדושים.

וכן היא דעת הרי"ף, והביאו בשיטה מקובצת לנדירים ל: ד"ה ונשים, וזה לשונו: ונשים וקטנים אף על פי ששערן שחור מותרין שלא נתכוין אלא לאותן הרגילות לגלות ראשן ולכסותו בצעיף לבן כדרך שהיו רגילין לעשות בימיהם. ועל שם הפעולה שפעמים היו מגלות ראשיהן ולא היה לבן מפני שלא מעוטף בבגד לבן נקרא שחורי הראש. וקטנים לעולם הולכים בגילוי. ונשים לעולם מכוסות מפני הצניעות ששער באשה ערוה על כן אינן נקראים שחורי הראש. וכל זה הענין דברו חכמים לפי זמנם ומזה אתה למד לכל מקום ולכל זמן כפי לשונם שידברו באותה שעה דהא קיימא לן בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. הרי"ף ז"ל. עכ"ל. מדבריו ניכר שכל הטעם שהנשים מכסות את שערן היינו מפני הצניעות, וכ"כ השלטי הגבורים בשם הרי"ף כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב. ולהלן יתבאר שהגם שהמושג "שער באשה ערוה" אינו אלא לענין קריאת שמע והסתכלות והוא החיוב המוטל על הגבר שלא יסתכל בשערותיה ולא על האשה שתכסה את ראשה, מכל מקום מהתם ילפינן שיש גוי מיוחד בשערותיה שהתורה הקפידה בו שלכן היא צריכה לכסות את ראשה אבל דיני כיסוי הראש לאשה גלמדים מדיני "פרועת ראש" והם דינים שונים. וכ"כ התורה תמימה באות צו.

והנה כל טעם האיסור של פריעת ראש הוא דוקא "ברשות הרבים" וכמבואר בכתובות עב: , וכן כתב רש"י: קלתה סל שמנחת את פלכה בו ומניחתו על ראשה כשהיא פרועת ראש אפילו קלתה גמי לא משום צניעות דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים אם כן בחצר קפדת אפריעת ראש וסגי לה בקלתא בחצר קא אמרת לא הנחת וכו' שהרי כולן רגילות לצאת בחצר פרועת ראש. עכ"ל דבריו הובאו בשיטה מקובצת בשם רש"י במהדורא קמא, וברש"י שעל הרי"ף, נמצא שבחצרה התירו לה ללכת פרועת ראש אבל לא ברשות הרבים. וכן כתבו התוספות והר"ן בכתובות עב. שם.

וכן כתב הרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה יב וזה לשונו: ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג "הצניעות" שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית, יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפת, או שהיתה טווה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או על לחיה כדרך שעושות הגויות הפרוצות, או שטווה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם, וכו'. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא שהפורצת גדר היא זאת הפורצת את מנהגן של בנות ישראל לצאת בב' כיסויים בזה על זה, וכל שכן אשה שהולכת בגילוי

מדכתיב ופרע מכלל דמעיקרא מכוסה היה, ועוד דכיון דאמרה תורה לפרוע האשה כדי לנוולה מכלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה. עכ"ל. יוצא מדבריו שכל הטעם הוא מפני הפריצות שיש בדבר שלכן התורה אומרת לפרוע את ראשה של המנוולת הזאת. וכן כתב המאירי ד"ה אלו יוצאות, וזה לשונו: ואחר כך פירש פרטים שבדת יהודית וכולם ענינים של צניעות ומתורת שהם דברים של פריצות ויוצאים מהם דרכים ושבילים לזנות ופירש בהם יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת ותנא דבי ר' ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע הראש אלא שפירשו זו שנכללה בדת יהודית ולא בדת משה שאינה יוצאה בגילוי שיער לגמרי אלא שהניחה קלתה על ראשה ומן התורה אין זה פרועת ראש לגמרי אף בשוק, וכו'. עכ"ל. מבואר במפורש שהטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו מפני הפריצות. וכן כתב בתוספות ר"י הזקן שבת סד: שהטעם שאסור לאשה ללכת ברשות הרבים בגילוי ראש היינו מפני הפריצות. וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן סימן י, וסימן רמב שטעם כיסוי הראש של הנשים, הוא מפני פריצותא דגברי. וכן כתבו כל הפרשנים שהטעם הוא מפני "הפריצות" שבדבר, ולא מצאנו אפילו אחד שיאמר שהחיוב לכסות את הראש הוא "מגזירת הכתוב" שהרי בפסוק לא נאמר ענין כיסוי כלל, כמו שאמר רבי ישמעאל "מכאן אזהרה" ולא אמר "מכאן איסור", ובכל זאת הגמרא אומרת שזהו איסור "דאורייתא", וכן העתיקו הרי"ף כתובות לג. מדפיו והרא"ש כתובות פרק ז סימן ט, שפרועת ראש הוא איסור "דאורייתא". וכן כתב הרמב"ם פרק כד מאישות הלכה יא שזהו "דת משה", כיע"ש. וכ"כ הפוסקים. וראה עוד להלן פרק ב אותיות א-ב.

ובשיטה מקובצת כתובות עב. ד"ה ופרע הביא לשון רש"י במהדורא קמא, וזה לשונו: ופרע את ראש האשה. ואמרינן במסכת סוטה ח: היא גלתה לו את ראשה לפיכך הכהו מגלה את ראשה אלמא דלא היה לה לגלות את ראשה ומכאן לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש כלומר מדאמר רחמנא גבי סוטה לגלות ראשה משמע ששאר הנשים צריך שלא ילכו בפרועת ראש אלמא שמעינן מהכא דמדאורייתא הוי דהא מדיוקא דקרא נפקא לן והיאך אתה קורא אותו דת יהודית ומהדרינן אמר שמואל בקלתא כלומר הא דתנן דיוצאה וראשה פרוע העוברת על דת יהודית מיירי שיוצאה בקלתא דבלא קלתא אסור מן התורה ועם קלתא מותר מן התורה ואין בה משום פרוע ראש אבל דת יהודית אפילו קלתא גמי אסור ופירוש קלתא כפה שמנחת על ראשה לכסות בה את השער. עכ"ל. ובספר אחד ש"ל לאחרונה, הביא דברי השיטמ"ק הג"ל, והסביר שמכאן משמע שכיסוי ראש היא גזירת הכתוב, שהרי אנו לומדים זאת מדיוקא דקרא. ע"ש. וליתא, שאדרבה אם נאמר שאנו לומדים "מדיוקא דקרא" הרי אין שום סיבה לדייק מדיני הסוטה לשאר נשים

הצניעות

כישור

צניעות כיסוי הראש

היתי יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסוה שתצא בלא כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיסוי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל. מדבריו מבואר שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראש היינו מפני הצניעות שנהגו בנות ישראל בעצמן, ולכן הנהיגו חובה ללבוש את הרדיד כי לא די במטפחת שהיא עראית וכגלוי דמיא, ובפרט שהוא כתב זבכל הפוסקים באין חולק.

דעת האחרונים בזה

הלבוש באה"ע סימן כא סעיף ב כתב: לא תלכנה בנות ישראל פרוצות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש, שזה הוא פריצות לאשה, וגם יש בזה סוד על פי הקבלה. עכ"ל. וכן מבואר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן מח, שכל הטעם של כיסוי הראש לאשה אינו אלא מפני הצניעות, וכן כתב אחד הראשונים בספר מעלות המידות סוף פרק ט, וזה לשונו: ולפיכך כתוב בסוטה ופרע את ראש האשה, ואמרו חז"ל מכאן לבנות ישראל שלא תצאנה בפריצת ראש, שכן שערות האשה דבר פריצות וערוה ומרגילין את האדם לידי פריצות וערוה. עכ"ל. והאחרונים הביאו דבריו.

וכן כתב בתורה תמימה במדבר ה, הערה צה, וזה לשונו: תנו רבנן ופרע את ראש האשה, אין לי אלא ראשה, גופה מניין, ת"ל האשה, איך מה ת"ל ופרע את ראש, מלמד שהכהן סותר את שער סוטה ח, נראה דמפרשי ופרע מלשון סתירה והירוס וניוול, וכמו כי פרעה אהרן לשמצה פרשת כי תשא, בפרוע פרוצות בישראל שופטים ה, ובאו להוציא מפירוש ר' ישמעאל בדרשה הבאה דהפירוש ופרע הוא מלשון גלוי. יע"ש. וסבירא ליה שסתירת השערות באשה נקרא הירוס וניוול, יען כי ההיפך מזה היינו קליעת השערות באשה נקרא בנין ויופי וכמו שאמרו בברכות בברכות סא: מלמד שקליעה הקביה לחוה והביאה לאדם, ומבואר במדרש רבה בראשית ו, שעשה כן כדי להביאה לאדם הראשון כשהיא מקושטת, ועיקר הכונה שצריך לנוולה כאן מדה כנגד מדה מפני שהיא קשטה עצמה לעבירה, וכיון שכן ממילא מבואר דלא רק את שער פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים בסוטה ח, ומה שתפס דוקא פריצת הראש הוא משום דעיקר חינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה ברכות כד, וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה. עכ"ל. יוצא מדבריו שכל הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו מכיון ששם הוא חינה ואינו ממידת צניעות להראות את יופיה לעיני כל. וכן כתב בספר החינוך מצוה שעד שעיקר חינה של האדם הוא משערותיו בין זכר ובין נקבה.

ראש שהדבר הוא היפך מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל, כמבואר בהרמב"ם פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ה. ובמקום אחר ביארתי את דעתו של הרמב"ם שהיוצאת לרשות הרבים בפריצת הראש לגמרי הוא איסור מן התורה, והרמב"ם כאן לא דיבר אלא על היוצאת בלי הרדיד. כמבואר במפרשי הרמב"ם מגיד משנה פרק כד הלכה יא, ועוד וראה להלן.

והרמב"ם למד דקלתה היינו הרדיד שמעל הכיסוי הנוגע בשערותיה, וכן כתב הרב המגיד הלכה יא מפרק כד, אולם הערוך ערך קפליטין הסביר שהיוצאת בקלתה קפליטין, היינו פאה נכרית, וזה לשונו: פירוש קפליטין בלשון רומי, שער ותלתלים ופאה נכרית. עכ"ל. וממה נפשך גוף האיסור הוא מפני הפריצות שיש בדבר.

וכן מבואר ברבינו בחיי במדבר ה, יז שכתב, וזה לשונו: וכן בסוטה, היא פרסה סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך ופרע את ראש האשה. יע"ש. יוצא מדבריו שהיא עשתה זאת להתנאות, וזה היה שלא כדרך בנות ישראל שבמקום להתנאות הם "הצניעו" את עצמן, ולכן היא נענשת בכך, הרי לנו שגוף האיסור הוא מפני הצניעות שהצניעו בנות ישראל את עצמן.

אתה הראת שלדעת שרשי, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטמ"ק בשם הריב"ש ורשי במהדורא קמא, וכן כתב הרי"ף הובא בשיטמ"ק על מסכת גדרים, וכ"כ רבינו ירוחם, ורבינו בחיי, והרא"ז, והתרומת הדשן, השלטי הגבורים, המעלות המידות לאחד מן הראשונים, ועוד גדולים, שטעם החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה היינו משום צניעות והפריצות שהיא מגלה את עצמה לעיני הכל, ומושכת את עיניהם אל הדבר המושך שבראשה ולהלן יתלבנו הדברים עוד מדברי הראשונים.

ולכל הנ"ל הסכימו כל האחרונים פה אחד שהטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני הצניעות והפריצות, וזה לשון מהרי" חאגיז בספרו אלה המצוות לא תעשה תקנה: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוצ כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה אודיעך קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומאים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדתו משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא

ע"ש.

הרשב"א שם, וכן היא דעת הרא"ש בסימן לו. וכן כתב בספר המנהיג דף תקע"א ובספר האשכול אלביק, דף קצ"ב ע"א ד"ה ומצינו, ובספר חסידים סימן קי, ובספר הרוקח הלכות ברכות, בהמשך סימן שמה, ובאור זרוע הלכות ר"ה סימן רסו.

וגם הטור באורח סימן עה כתב שלא אסור ענין שער באשה ערוה' אלא במקום שדרכה לכסות וכדבר חסדא בברכות כד, וכתב עליו מרן בבית יוסף: והוה תמיהא לי מאי קמ"ל רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א שם ד"ה והא שכתב: הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולק"ש פירש הראב"ד דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואע"פ שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. עכ"ל. ורבינו נראה שהלך בשיטה זו והוה שכתב טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה ואחר כך כתב וכן אם שוקה מגולה אסור כלומר שאע"פ שאינו מקום צנוע באיש הוה ערוה באשה. ע"ש. הרי לנו שפירוש המושג 'צניעות' הוא במה שמושכת את עיני האדם עליה, ולכן כשאמרו חכמים שצריכה האשה לכסות את ראשה מפני הצניעות, כונתם היא שלא תמשוך את עיני הגברים עליה.

וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן סימן י' שעיקר הטעם הוא לא משום הצניעות שלה כלפי עצמה, אלא כלפי הגברים, וכתב, וזה לשונו: דודאי איסור גילוי הראש דהתם, איננו אלא משום פריצות דגברי, והיכא דלא שכיחא רבים, כגון בחצר אין קפידא. עכ"ל. והביאו בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן מח. ע"ש. ומהר"י חאגיז באלה המצוות לית תקנה כתב שלא נמצא בכל ספרי הפוסקים מאן דהוא שיחלוק על יסוד זה שחייבת האשה לכסות את ראשה מפני הצניעות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע סימן פו ושכן היא דעת כל הפוסקים ללא יוצא מן הכלל. ושורר שכן העיר חכם אחד, שיש להוציא מטעות ההמון שחושבים שהצניעות והפריצות הם מושגים התלויים אצל האשה עצמה וכו', אלא הפירוש הוא שעיקר האיסור הוא בזה שהיא מגלה את עצמה לפני הרבים ומושכת את עיניהם אליה, ומרוב שהדברים פשוטים לו לא הוצרך לבאר ולהוסיף על זה כלום.

כל כבודה בת מלך פנימה, ובתהלים מה, יד: כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה. וראיתי לנכון להביא מה שכתב רבינו בחיי בפרשת וישלח בראשית לד, א, וזתיד: וענין 'זתצא דינה' למדך שיצאה מקושטת, כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב בראשית ל, טז: 'זתצא לאה לקראתו', כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב משלי ז, יא— יב: 'הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה', 'פעם בחוץ פעם

ועל עיקר דברי התורה תמימה שכל הטעם של שער באשה ערוה' היינו מדין צניעות, הנה כן מבואר ברש"י שבת ס. ד"ה טהורה שכתב: טהורה – דלאו תכשיט היא, אלא תשמיש לבתי שוקיה, והוי כטבעת הכלים דאמרן טהורות, בפרקין דלעיל, ויוצאין בה – שצריך לה עם בתי שוקיה, ולא הוי משאוי, ויוצאין, דכיון דלצניעותא היא – לא שלפא ומחוי, והאי מחט נמי לצניעותא דשער באשה ערוה ולא מחויא, ואמאי לא תצא לכתחילה? עכ"ל. מבואר שהטעם ששער באשה ערוה הוא לפי שממידת הצניעות צריכה האשה להסתיר שערותיה, והיא לא תוציא את המחט שהרי יתראו שערותיה ושער באשה ערוה.

ובאמת שהדבר מבואר גם ברי"ף, והביאו בשיטה מקובצת נדרים ל: ד"ה ונשים, וזה לשונו: ונשים וקטנים אף על פי ששערן שחור מותרין שלא נתכיון אלא לאותן הרגילות לגלות ראשן ולכסותו בצעיף לבן כדרך שהיו רגילין לעשות בימיהם. ועל שם הפעולה שפעמים היו מגלות ראשיהן ולא היה לבן מפני שלא מעוטף בבגד לבן נקראו שחורי הראש. וקטנים לעולם הולכים בגילוי. ונשים לעולם מכוסות מפני הצניעות ששער באשה ערוה על כן אינן נקראים שחורי הראש. וכל זה הענין דברו חכמים לפי זמנם ומזה אתה למד לכל מקום ולכל זמן כפי לשונם שידברו באותה שעה דהא קיימא לן בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. הרי"ף ז"ל. עכ"ל. מבואר שהצניעות היא המחייבת את הנשים לכסות ראשן ולפי זה מה שכתב התורה תמימה, קדמוהו רבותינו הראשונים הנ"ל. וראה בשו"ת צמח צדק לובאוויטש חאה"ע סימן שסג אות ג, ד"ה ובזה, שכתב: ורק לענין קריאת שמע אסרו ואמרו שער באשה ערוה, ופירש הרשב"א אפילו לבעלה ועל זה התיר בשערה שמחוץ לצמתה אבל לגבי אחרים אין זה שום היתר ונקטינן כפשטא דגמ' שער באשה ערוה וצריכה להזהר ולכסות כל שערה שהרי זהו ערוה ותאוה ואיך תעורר תאוה לבני אדם ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה. עכ"ל. יוצא מדבריו שעיקר הטעם שצריכה האשה לכסות את ראשה היינו משום צניעות.

מה פירוש המושג 'צניעות'. והנה המושג 'צניעות' אין לפרש שהכונה היא שהיא שונה מחברותיה או שיוצאת מגדר המנהג הנהוג אצל גשות ישראל, אלא כך הוא הפירוש, שעצם האיסור הוא במה שהיא מושכת את עיני האדם עליה ומקרבת את דעת החושים בה אליה, כמו שאמרו חז"ל על האיסור שער באשה ערוה' בברכות כד, שהאיסור הוא מפני שגורמת להרהור ולמכשול, וכן כתב הרשב"א בכתובות עב, שהטעם שאסרו לאשה ללכת פרוצת ראש הוא 'שזה מקלות הדעת ושיוזנו עיני אחרים ממנה'. עכ"ל. וכן כתב הרשב"א בברכות כד, שדוקא במקום שדרכן לכסות שייך האיסור שער באשה ערוה', כיון שזהו דבר המושך את העין, אבל במקום שאין דרכה לכסות אין זה מושך את העין, וכן כתב הראב"ד והביאו

הצניעות הראש כשנת צניעות כיסוי הראש

הנוהגת בפריצות, וכן הטעם של הצניעות הוא הגדר והסייג שלא יגיעו בנות ישראל לחציפות ופריצות ח"ו.

האם כל אשה שהולכת בחציפות ובפריצות היא חשודה על הזנות והאמת, שלפי הנ"ל היה צריך לומר שאפילו שנשתנה המנהג בענין עוברת על דת, ומועטין הן הנשים שלובשות ב' כיסויים על ראשן, מכל מקום דת יהודית לא תשתנה לעולם וכמו שכתבו כל הפוסקים הנ"ל, וגם כאן הנשים אשר תלכנה בכיסוי אחד על ראשן יהיו חשודות על הזנות כדרך כל העוברות על דת שמפני כך צריכין להוציאן.

אולם אין לומר כך, כיון שדת יהודית אינו אלא בדבר המצוי בינינו שהוא מביא לידי זנות, אבל מנהגן של נשות ישראל שעושות כך בדרך עיוורות גמורה אינו מורה על זנות, כי אפילו הכשרות שבנשים מבחינת נאמנות לבעליהן נכשלות בדברים אלו. וכמו שכתב מרן בבית יוסף אה"ע ריש סימן קטו, וזה לשונו: כתב הרא"ש בתשובה כלל לב, סימן ח וזה לשונו: האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא מכשילתו, כגון הנך דמתניתין וכיוצא בהן, וכגון שהאכילתו חלב או דם, וכן הנודרת ואינה מקיימת בשביל אונס בניו, אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה. ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשש זנות הוא דמפסידא. עכ"ל. יוצא איפא שכל החשש הוא זנות, וכן מבואר בפסקי הרא"ש פרק המדיר, סוף סימן ט דמשום חשד זנות הוא דמפסידא. ע"ש. וכן כתב הרא"ש בפרק אלמנה ניוזנת סימן כה, שהעוברות על דת משום צד זנות הוא שמפסידות כתובתן. ע"ש. וכ"כ המאירי בכתובות עמוד שיא. ע"ש. וכן כתב בבית מאיר ריש סימן קטו שהביא מחלוקת המשנה למלך פרק ב מהלכות סוטה והבי' בסימן קטו, דלהמשנה למלך הוי טעמא משום דחיישינן שמא זינתה כבר, ולהבית שמואל הטעם הוא דחיישינן שמא תזנה תחתיו אחר כך. והסכים להבית שמואל דחיישינן שמא תזנה תחתיו אחר כך. ע"ש.

גם ראיתי היום לעוד גדול מגדולי חכמי הזמן שהביא דברי הרא"ש המאירי והבית מאיר הנ"ל ושכן כתב מרן בבית יוסף בריש סימן קטו, וכתב על זה: ומעתה יש מקום לומר דדוקא בדורות הקודמים דיינינן הכי, שרוב ככל הנשים צנועות בלבושיהן, והפורצת גדר הצניעות ועוברת על דת, ריעא חזקתה, כי נפש יקרה תצוד, ונותנת מקום לחשד של זנות, שפירצה קוראת לגנב. אבל בזה הזמן שדשו רבים בלבושים מודרניים כאלה. לשמור ארחות פריז פריץ. ולא נחא למרייהו למימר אכולהו דחשידי אונות ח"ו, שהרי אינן עושות כן אלא מתוך שיגרא, ולא נחשדו על דברים חמורים של זנות ולמעול מעל בבעליהן. והרי לדאבון לבנו ידועים מקרים רבים שכמה בנות שלא קבלו חינוך חרדי טהור למרות רצונן ללבוש בגדי צניעות, בושות מחברותיהן לבל יתנו אותן ללעג וקלס.

ברחובות, אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבחה, שנאמר תהלים מה, יד: 'כל כבודה בת מלך פנימה'. וכן נאמר בשרה אמנו בראשית יח, ט: 'הנה באה', ובמדרש תנחומא וישלח ו: בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה מכפרת על ביתה, כשם שהמזבח מכפר על הארץ. עכ"ד. צא ולמד מדבריו שהמושג של צניעות לאשה היינו מה שהיא מבליטה את עצמה ומושכת את עיני הגברים עליה. ובקובץ אור ישראל טבת תשסא התעלם מכל זה בכונה תחילה, ולדעתו הצניעות תלויה באשה עצמה. ע"ש. ואחרי המחילה, ח"ו לומר כדבריו שהם היפך דברי תורה מפורשים כאשר יראה הקורא. ואני אמרתי בחופזי ועוד חזון למועד.

מהיכן התחיל מנהג בנות ישראל והטעם שחז"ל החמירו בפרועת ראש. ואכן, הגאון רבי משה חאגיז באלה המצוות לא תעשה תקנה כתב, וזה לשונו: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן נמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוע כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראוייה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה אודיעץ קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומאים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדותי משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא היתי יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסה שתצא בלא כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיסוי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל. מדבריו מבואר שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראש היינו מפני הצניעות שנהגו בנות ישראל בעצמן, ולכן הנהיגו חובה ללבוש את הרדיד כי לא די במטפחת שהיא עראית וכגלוי דמיא, ובפרט שהוא כתב וכל הפוסקים באין חולק.

חציפות ופריצות

ב. ומה שכתבנו שהאשה ההולכת בגילוי ראש יש בכך חציפות ופריצות, הנה כן מבואר מלשונם של רבותינו הראשונים שהוזכרו בהערה הקודמת, והאמת היא שחציפות ופריצות הם דבר אחד מכיון שאשה הנוהגת בפריצות היא חצופה, ואשה הנוהגת בחצופה היא

הצניעות

כשנת

צניעות כיסוי הראש

ב. כנהג זה שנהגו בנות ישראל לכסות את ראשן, הוא כנהג שאיסורו
ג. כתובות עב: וספרי פרשת נשא
והעובר עליו מן התורה.

ויחיד, ובספר עצי ארזים אה"ע סימן כב ס"ק ד. ועוד.
וכן כתבו התוספות בחגיגה יח. ד"ה חולו של מועד שבכמה
מקומות בתלמוד מוזכר שאיזה דין הוא 'מדאורייתא' ולפי האמת
קרא אסמכתא בעלמא הוי. וכן כתב הראש בפסקיו ריש מועד
קטן, ובספר יראים סוף סימן קיג, ובמאירי מועד קטן ב.. ע"ש.
וכן כתב המאירי ראש השנה ט. וזה לשונו: ותוספת של יום
הכפורים אינו אלא מדברי סופרים וקראי אסמכתא בעלמא. ויש
חולקים ממה שאמרו בביצה ל. תוספת יום הכיפורים דאורייתא,
ואין הכרח בכך, שכבר מצינו בכמה מקומות בש"ס שקורא דברי
סופרים דאורייתא, כשהוא דבר שיש לו לעיקר שלו סרך מן התורה,
אף על פי שאותו ענין אינו מן התורה. עכ"ד. וראה בסוכה כח:
דמוכח להדיא דתוספת יום הכפורים דאורייתא וראה תירוצו ע"ז
בספרי שער האורה פרק ח.

והנהגה הש"ך בחור"מ סימן כח ס"ק יד הקשה על המגילת אסתר על
ספר המצוות להרמב"ם בשורש ב שמה שאמרו בגיטין לו. שאין
העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם, ופריך תיקון
העולם דאורייתא הוא וכו', לאו דוקא שהוא ממש מן התורה, אלא
שמזמן ירמיה הנביא הוא, שנאמר 'זכותב בספר וחתום', ולא
מתקנת רבן גמליאל הוא. ולשון דאורייתא לאו דוקא, שכן מצינו
בהרבה מקומות. והקשה הש"ך, שזה אינו, שלשון דאורייתא משמע
דהוי מן התורה ממש, ואף שהש"ס רגיל לקרוא מצות דרבנן
דאורייתא, אבל שיקשה הש"ס בפשיטות דאורייתא היא, זהו
כשהדבר ממש מן התורה. עכ"ד הש"ך. ותשובה לדבריו יוצאת מן
הנ"ל, שהרי גם בכתובות קג. הקשו כיבוד אשת אב דאורייתא, ובכל
זאת כתב המאירי שאינו אלא מדרבנן. ורק לדעת הרמב"ם הבי"ד
במקום אחר הוא מן התורה. וכ"כ אחד מגאוני גדולי הזמן בספרו
הנדי"מ להשיב על דבריו.

על כל פנים לגבי פריעת ראש, פריך הש"ס בפשיטות דאורייתא
היא? ומיישב שהן אמת זה מן התורה רק על פרועת ראש אבל
קלתה הוא מדרבנן, כיע"ש, ומוכח שהוא מן התורה ממש, ואף
המאירי מודה שכאן הוא מן התורה ממש, וכמו שכתב הוא עצמו
בכתובות עב. שפרועת ראש איסורה מן התורה, והוא דבריו
לעיל. וכן כתבו כל הפוסקים הנזכרים לעיל, הרי"ף, רש"י, הרא"ש,
הריטב"א, רבינו ירוחם, המאירי, הריב"ש, הרשב"ץ בזוהר הרקיע,
הריא"ז, הגהות אשרי בשם מהרי"ח, שלטי הגבורים בשם הריא"ז,
וכפי שיתבאר להלן שכן היא דעת הרמב"ם ועופר, ואם כן בהכרח
שמה שאומר הש"ס דאורייתא היא לאו אסמכתא היא.

דברי הפוסקים שפרועת ראש הוא מן התורה. וכן משמע מדברי

ונתקיים בעוה"ר מ"ש בסנהדרין צו. וסר מרע משתולל, כל מי שסר
מרע משתולל על הבריות. ע"ש. ואם כן בודאי שאין לחוש בכיוצא
בזה לחשד זנות. ומכל מקום אין בדינו לעקור ח"ו אפילו במשהו
תקנת חז"ל, שאף על פי שבטל הטעם לא בטלה התקנה מגילה ג.
וראה בשו"ת הריב"ש סימן קיט, ובחיים שאל ח"ב סימן כג, ומראית
העין בליקוטים סימן י, והם אמרו עוברת על דת תצא בלא כתובה
וזה לא יתבטל לעולם. ומה גם שעצם הענין שהיא עוברת על דת
וגורמת פריצות וחציפות מידי זה אין מצייל. ע"ש.

וכל זה רק בשביל להציל את החשש על כשרות בניהם של הנשים
העוברות על דת, שאין כאן שייכות למה שכתב בתשובות מימוניות
דשייכי לספר נשים סימן יד שאשה העוברת על דת גרועה
ביוחסין ויש לחשוש לכשרות בניה, מכל מקום בימינו אין זה שייך
מכיון שאינם עושות זאת לשם זנות. ואולם מן הדין אשה העוברת
על דת ובעלה מקפיד על זה יכול לגרשה, והני מילי כשתמו כל
הקיצים וחרב המחלוקת מגופפת בניהם, וכמו שכתב בספרו של
הגאון הנ"ל מגדולי גאוני זמנינו שם, שאין להפריד השלום על
עסקים כאלו שכל רוח תנידם לכאן ולכאן, ובפרט שהרחוב בימינו
פרוץ. ע"ש. וראה בש"ע אה"ע סימן ב סעיף ג, ובמקום אחר הארכתי
בזה.

האם החיוב לכסות את הראש הוא מן התורה או מדרבנן
ג. כבר התבאר שבתלמוד כתובות עב: מבואר בפירוש דאורייתא
היא דכתיב ופרע את ראש האשה וכו', וכן מבואר במדרש רבה
פרשת נשא ובילקוט סימן תשז ועוד, אלא שבהרבה מקומות
מצאנו שאפילו שהתלמוד אומר דאורייתא היא מכל מקום לענין
דינא הוי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכמו בתענית כח: הלל
דראש חודש לאו דאורייתא, מכלל דשל מועדות דאורייתא? וכן
במועד קטן יא: מבואר שמלאכת חול המועד אסורה מדאורייתא.
וראה בריה לב: אין עולין באילן דאורייתא, ובביצה לו: שהוא
מדרבנן, וראה ברש"י שם, וע"ע בביצה כב: וברש"י פסחים יא:,
שכל המסתפק מן הגר חייב משום מכבה והמוסיף לו שמן חייב
משום מבעיר ע"ש, וזה אינו אלא גרם כיבוי והדלקה כמבואר בשבת
מו. וקכ., שאיסורם מדרבנן. ועוד מקומות. וידועים דברי המאירי
בכתובות קג: עמוד תעז שמה שהקשה הש"ס שם 'כיבוד אשת האב
דאורייתא?' אינו אלא מדברי סופרים וסמכוהו על המקרא, ושכן
מצאנו בהרבה מקומות כיוצא בזה. ע"ש. וראה מש"כ בכללי
הפוסקים מעריך השלחן כלל ג בזה ע"פ מה שאמרו בתמיד לב.
דברו חכמים בלשון הבאי, וראה בשו"ת הרשב"א ח"א סימן ט,
ורמ"ע מפאנו סימן עג ובבית יוסף אריח סימן תיח, סוף ד"ה

הצניעות   צניעות כיסוי הראש   כשנת

באר הגולה
ד. כתובות עב:
וש"ע אה"ע סימן
קטו.

ג. מדין "דת משה" כל כיסוי שתניח האשה על ראשה יועיל ואפילו שהוא עראי שאינו חופה את כל שערותיה, וזה החיוב הוא מן התורה. אולם ממנהג בנות ישראל הכשרות לכסות את ראשן במטפחת המכסה את כל שערות הראש, וזה החיוב הוא מדרבנן הנקרא "דת יהודית".

עב. , שדבר תורה אסור לאשה לצאת בפירוע ראש. ע"ש. וכן היא דעת השלטי הגבורים בכתובות לב: אות ב מדפי הרי"ף שפרועת ראש הוא איסור מן התורה, וזה לשונו: "ואם לא היתה קלתה על ראשה הרי זה אסורה מן התורה שנאמר ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש". עכ"ל. ומבואר שאיסור זה הוא מן התורה וראה במשיכ במקום אחר שלדעת השלטי הגבורים בכתובות שם אף בחצירה שייך דין פריעת ראש, וכמסקנת הירושלמי והסמ"ג והרי"ז דלא כהמבואר בבבלי בכתובות עב: , וכמו שכתב בבית שמואל אה"ע סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט בדעתו של השלטי הגבורים. ע"ש .

דעת הרמב"ם

וכן היא דעת הרמב"ם כמבואר בהלכות אישות פרק כ הלכה יא— יב , וזה לשונו: "ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת משה: יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי. ושם הלכה יב: ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת. וכו'. עכ"ל. מדבריו ניכר שהיוצאת וראשה פרוע לגמרי איסורה הוא מן התורה והיא עוברת על דת משה. וכן כתב הטור באה"ע סימן כא במחודש אות ב , וזה לשונו: "לא ילכו בנות ישראל פרועות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. וכן נפסק בשלחן ערוך סעיף ב שם. וכן מבואר בשלחן ערוך אה"ע סימן כא סעיף ב , פסק: איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית: יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחות. עכ"ל. מדבריו ניכר שהיוצאת עם קלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת בלא כלום איסורה מן התורה וכמו שכתב הרמב"ם בהלכה יא שם. ובמקום אחר הארכנו בדעת התרומת הדשן בסימן י במה שכתב לדעת הרמב"ם, ועל כל פנים מרן בבית יוסף באה"ע שם כתב בפירוש שלדעת הרמב"ם זהו איסור מן התורה, וכן משמע מפשט הכתובים. ואכמ"ל.

דרגות האיסור מן התורה ומדרבנן

ד. כן מבואר בכתובות עב. שהעוברת על דת יהודית יוצאת בלא

רשי ד"ה דאורייתא שכתב: מדכתיב ופרע, מכלל דהאי שעתא לאו פרועת ראש היא ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת בפירוע ראש. עכ"ד. ורשי" בא לפרש מדוע הדבר אסור מן התורה. וכן העתיקו הרי"ף כתובות לב: מדפיו, והרא"ש כתובות פרק ז סימן ח , שהיוצאת בקלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת וראשה פרוע הוא מן התורה. וזה לשון הרא"ש סימן ט: ראשה פרוע דאורייתא הוא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש אמר רב יהודה אמר שמואל דאורייתא בקלתה שפיר דמי דת יהודית אפילו בקלתה נמי אסור, א"ר אסי א"ר יוחנן קלתה אין בה משום פריעת הראש אמר אביי ואיתימא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי. עכ"ל. ובהגהות אשרי בשם מהרי"ח הוסיף: והיינו ברשות הרבים ובחצר לא הוי אפי' דת יהודית אפי' בלא קלתה. עכ"ל. וכונתו היא על קלתה שלא אסור קלתה אלא ברשות הרבים, אבל בחצר מותר. ע"ש. וראה ברשי" כתובות עב: ד"ה ודרך שכתב: דרך מבוי דלא שכיחי רבים. עכ"ל. וראה ברשי" מהדירק הובא בשיטה מקובצת , שכתב שמנהג הוא אצל כל הנשים שבעולם לצאת בחצר בפירוע ראש, ומכל מקום בירושלמי לא מבואר כך. ע"ש. וכן כתב רבינו ירוחם מישירים נתיב כג ח"ח , וכן כתב בשלטי הגיבורים בשם הרי"ז.

גם בחידושי הריטב"א כתובות עב. ד"ה דאורייתא הביא את דברי רשי" הנ"ל, וסתם כדבריו שמדברי הפוסק משמע דקאי על דרך הצניעות של בנות ישראל, ומכאן נלמד האיסור שאמר עליו הש"ס "דאורייתא היא". ע"ש. וכן כתב המאירי כתובות עמוד שיא וזה לשונו: יוצאה בשוק וראשה פרוע ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת ותנא דבי ר' ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע הראש אלא שפירשו זו שנכללה בדת יהודית ולא בדת משה שאינה יוצאה בגלוי שיער לגמרי אלא שהניחה קלתה על ראשה ומן התורה אין זה פרועת ראש לגמרי אף בשוק אלא שבדת יהודית אין זה מספיק בשוק או אף במבוי מפלש שבקיעת רבים מצויה בו עד שיתכסה שערה במטפחת. עכ"ל. מדבריו מבואר שאיסור פריעת הראש לנשים הוא מן התורה. וכן כתב הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע מצות עשה קלו אות גב, דף כז ע"א , וזה לשונו: וכן אמרו בפרק המדיר פריעת ראש דאורייתא. עכ"ל. וכן כתב בפסקי ריא"ז כתובות

הצניעות כיסוי הראש כשנת

ד. אין איסורי דת משה ויהודית תלויים במנהגי המדינות והמקומות, ואפילו אם כל ישראל יפרצו את הגדירות התורה לעולם תעמוד שנאמר "הנסתרות לה" אלוהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת".

באר הגולה
ה. פשיטות הגמ'
בכתובות עב:
ורמב"ם הלכות
יסודי התורה
פרק

כאה"ע סימן ד, ועוד, והנחת היד הוא כיסוי חלקי שאף על פי שכל שצורה גורמת לפריצות מכל מקום בנות ישראל הסתירו את שערן על ידי היכר או על ידי כיסוי חלקי שבכך תופחת הילת השערות שלהן וכמבואר בחינוך מצוה שעד.

האם דיני דת יהודית תלויים במנהגי המדינות
ה. והנה כבר התבאר לעיל שדת יהודית הן הקבלות שקיבלו בנות ישראל על עצמן ולא הוזכרו בתורה, ודת משה הן הקבלות שקיבלו בנות ישראל על עצמן והוזכרו בתורה. ואכן, קבלות אלו לא ישתנו בשום זמן חז' ושום רוח לא תניד את דברי חכמים, כי הגם שיסודם ממנהגן של בנות ישראל, בכל זאת, דינים אלו הוקבעו בתורה הקדושה ובתלמוד ושום רוח לא תניד את דברי חכמים.

ולכן הדין של דת משה אינו תלוי במנהגן של בנות ישראל, כיון שהתורה אמרה "זפרע ראש האשה" והסבירו לנו חכמים בכתובות עב. את כוננתה, שאסור לאשה ללכת בגילוי ראש, ואמרו על זה חכמים "דאורייתא היא". והתורה לא תשתנה בשום זמן חז', ואיסור זה הוא ככל שאר איסורי תורה, נוהג לעולם, ואין חילוק בין זמן לזמן ובין דור לדור ובין מקום למקום, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק ט מהלכות יסודי התורה הלכה א: "שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן חז', שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. וכן כתב הגאון רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיריד סימן א, שאפילו אם כל ישראל יהיו פרוצות בענין זה ולא יכסו את ראשן, מכל מקום האיסור עדין יציב ונכון וקיים, שהרי מיסודי התורה שהיא לא תשתנה בשום סיבה וגרמא. ולאותה התשובה בוישב יוסף חיריד סימן א, דף ג ע"ב הסכים הגאון רבי רפאל יצחק ישראל שהיה בזמנו ראב"ד ירושלים. וכן כתב בשו"ת באר חיים מרדכי ח"ג סימן נב שחז' לומר שהתורה השתנתה באיסור פריעת הראש לנשים, שהרי איסור זה הוא ככל איסורי התורה שאינם משתנים לעולם ועד. וכן כתב בספר דברים אחדים קלצקין סימן מה. ועוד. וצא וראה להלן שהובאו דברי רבים מן האחרונים שדת יהודית לא תשתנה בשום זמן חז', ודון מינה ואוקי באתרין לגבי דת משה שהיא מן התורה, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה שם.

האם דת יהודית יכולה להשתנות לפי מנהגי המקומות

כתובה, ואיזוהי, כגון היוצאת וראשה פרוצ, ומקשה הגמרא "ראשה פרוצ דאורייתא הוא" וכו', ומתרצת שמן התורה אין איסור אלא כן היא הולכת בפירוע לגמרי אבל עם קלתה שפיר דמי אבל מדין דת יהודית שאפילו קלתה אסור אלא היא צריכה כיסוי הגון שיכסה את ראשה לחלוטין.

וזה לשון הרמב"ם בהלכות אישות פרק כ הלכה יא-יב: שהיוצאת וראשה פרוצ איסורה מן התורה, וזה לשונו: ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת משה: יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי. ושם הלכה יב: ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוצ ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת. וכו'. עכ"ל. וזה לשון הטור באה"ע סימן כא במחודש אות ב: לא ילכו בנות ישראל פרוצות ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך סעיף ב שם. וכן מבואר בשלחן ערוך אה"ע סימן כא סעיף ב, ש פסק: איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית: יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוצ ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחת. עכ"ל. מדבריו ניכר שהיוצאת עם קלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת בלא כלום איסורה מן התורה וכמו שכתב הרמב"ם בהלכה יא שם. וראה להלן שאם האשה מכסה את ראשה במטפחת מהודרת שאין שערתיה נראין מבעדה, אינה צריכה להשים עוד כיסוי על גבי אותה המטפחת מכיון שלא חייבו חכמים להשים עוד כיסוי אלא מפני שהכיסוי התחתון הוא חלקי, אבל אם הכיסוי התחתון הוא חופה את כל ראשה שוב אינה צריכה לעוד מטפחת. וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן סימן י, וסימן רמב, וכן כתב מהר"י מינץ והובא בשו"ת באר שבע סימן יח ועוד. ע"ש.

והאמת שמה שכתבנו שמדין דת משה כל כיסוי שתניח על ראשה הוא מועיל, הנה כן מבואר גם מלשון הספרי פרשת נשא. אות יא שיש רמז לדבר שכן נהגו בנות ישראל, שנאמר "ותשם ידה על ראשה" כמבואר בנוסחאות ירושלים, ובגרסת הגר"א שם אות מז, וראה עוד בפירוש רבינו הלל מבעלי התוספות, ובשו"ת די השב

הצניעות

הצניעות כיסוי הראש

כשנת

וישב יוסף בורלא חאורח סימן ה, ובשרית ים הגדול טולידאנו סימן פ, והגאון מצ"בין בשורת דובב מישרים סימן קכד אות ב ובשרית חלקת יעקב חאה"ע סוף סימן קמח שדת יהודית לא תשתנה לעולם ואפילו אם נפרץ הגדר לגמרי בישראל, ע"ש.

וכן כתב בשורת דברי יציב חיו"ד סימן נו שבאיסורי דת יהודית אין חילוק אם נתפשט המנהג או לאו, דכל רוחות שבעולם לא יבטלו את תקנת חכמים ח"ו. ע"ש. וכן מבואר בעו"ס. שאיסור דת יהודית לא ישתנה לעולם ועד, וכמ"ש בשורת תשובה מאהבה סימן מח שאפילו אם נהגו כל נשות ישראל לעבור על דת יהודית, אותה שתחליט בדעתה להצטרף למנהגם הרי היא כפורצת בכך את הגדר והוי עוברת על דת שיוצאת בלא כתובה. ע"ש. לחכם מערבי אחד, שגם הביא דברי הרמב"ם הנ"ל בפרק י"ג, וכתב שאין סתירה כלל בדבריו, כיון שבפרק י"ג מיירי על כיסוי גמור של כל גופה, וזהו רדיד אחר לחלוטין ממה שכתב בפרק כ"ד. כי ע"ש. גם ראיתי באיזה קובץ שי"ל לפני כמה שנים, שהביא הרה"כ ראיות נמרצות לכך, שדת יהודית אינה תלויה במנהג ח"ו, ושאינן סתירה בין מה שכתב הרמב"ם מכאן לכאן. וכן ראיתי בעוד ספר, שאין הדבר תלוי במנהג. וכן כתבו עוד פוסקים והבאתי דבריהם במקום אחר. אתה הראת לדעת שכל זה נסתר מעיניו של החכם הנ"ל שטען שדת יהודית משתנית. ומכל מקום הוא עצמו בתחילת התשובה כתב שכל זה הוא דוקא בכדי ליישב דברי הרמ"א ולא להמציא היתר ללבוש פאה נכרית, כי ע"ש.

קלתה לדעת הרמב"ם ורשי

ומה שכתב שם שהרמב"ם למד זאת מהמשנה בכתובות סד: דקתני המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה, וכו', ונותן לה כיפה לראשה וחגור למותניה, ומנעלים וכו', וכלים וכו', ונתקשה הרמב"ם דכיון דמדת יהודית אסורה בקלתה כמבואר בכתובות עב:, הוא הדין דאסורה נמי בכיפה עד שתתן על ראשה רדיד, ואם כן אמאי לא קתני במתניתין דנותן לה רדיד. עכ"ד. וכונתו היא שהרמב"ם הוכרח לפרש דכל מקום ומקום כפי מנהגו, מן המפורש במשנה סד: שלא נותן לה רדיד, והוקשה להרמב"ם שהרי זוהי דת יהודית והוא חייב ליתן לה, וכו', ע"ש. ואולם לפי המבואר לעיל, ליתא, שהרי הרמב"ם כתב בפירושו 'רדיד החופה את כל גופה כמו טלית', ואין זה דומה לרדיד האמור בגמרא עב: לגבי דת יהודית. וכן פירש רש"י עצמו בכתובות סד: 'שכיפה' היינו מטפחת, והיא כונת הרמב"ם שכתב שמכסה בזה את כל גופה ואין זה רדיד המוזכר לגבי דת יהודית. ואין לומר שלרש"י אין צורך בב' כיסויין, שהרי רש"י בכתובות עב: ד"ה קלתה פירש שקלתה היינו סל, שנראין השערות מתוכו וראה ברש"י מהדו"ק שהובא בשיטמ"ק, ולכן צריך ללבוש רדיד מעליו שלא יראו השערות מבין הנסרים. ע"ש. ולפי זה אין מחלוקת כלל בין הרמב"ם לרש"י ופירוש אחד לשניהם ולכן מה שרצה לבאר בכך את דברי הרמב"ם ומרן הש"ע, בנפול היסוד נפל

והנה הרמב"ם בהלכות אישות פרק יג הלכה יא פסק, וזה לשונו: מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין. עכ"ל. יוצא מדבריו שהחיוב ללבוש רדיד על גבי הכובע הוא משום מנהג, ורק במקום שנהגות הנשים לעשות כך, הוא חייב ליתן לה אף רדיד. והדברים סותרים למה שכתב בפרק כד הלכה יב שם שמדת יהודית 'חייבת' היא לצאת עם רדיד ולא משום מנהג.

והיה אפשר לתרץ שזהו שכתב הרמב"ם: 'ואינו' היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל וכו', עכ"ל, וכונתו היא שהמנהג הולך לפי המקום בו נוהגים את אותו הענין, וזהו החילוק בין דת משה לדת יהודית, שדת משה לא תשתנה לעולם שהרי בכל מקום אסור לאשה ללכת פרוצת ראש, אבל 'דת יהודית' הדבר תלוי במנהגן של הנשים באותו המקום, שאם נהגו ללבוש רדיד והיא פורצת גדר הרי זו עוברת על דת יהודית, ואם כל הנשים לא נהגו באותו מקום ללבוש רדיד אלא כובע בלבד, והיא עושה כמנהגן, אין זה דת יהודית אלא היתר גמור. ולפי זה צריך לומר שאותן הנשים שפרצו את הגדר בתחילה עברו על איסור דת יהודית, אבל עכשיו לאחר שנפרץ הגדר ההוא, וכך הוא המנהג 'שלא' ללבוש רדיד על גבי הכובע, נמצאת זו ההולכת כך ברשות הרבים אינה עוברת על דת יהודית כיון שאין מנהג שמחייב אותה לנהוג בכך. וזהו מה שכתב הרמב"ם בפרק יג, שבמקום שנהגו ללבוש רדיד הוא חייב ליתן לה אף רדיד, אבל במקום שנהגו שלא ללבוש אלא את הכובע בלבד בלי רדיד, אינו חייב ליתן לה אף רדיד. ואחרי שהסברתי כן בדברי הרמב"ם מצאתי שכן הסביר חכם אחד.

אולם אין זה אמת, מכיון שהרמב"ם בעצמו ענה על השאלה הזו, וכתב: 'רדיד החופה את כל גופה כמו טלית', ואין זה הרדיד שנתכוין לו הרמב"ם בפרק כד, דהתם כתב 'רדיד' סתם הנמצא על שערותיה בלבד ולא רדיד המכסה את כל גופה. אבל בפרק יג כונתו היא לרדיד המכסה את כל גופה. וידוע שהמילה 'רדיד' משמעותה 'כיסוי עליון', ואם כן הרמב"ם כתב בפירושו 'רדיד החופה את כל גופה כמו טלית', ואין דמיון כלל בין הדברים. ולפי זה ליתא למה שכתבנו לעיל וכ"כ גאון אחד הנ"ל, ואין לומר כמו שרצה לחדש שלהרמב"ם האיסור של דת יהודית משתנה ממקום למקום, שיש מקום שהוא שייך ויש מקום שאינו שייך, שלפי דבריו כל דברי המשנה בכתובות עב. נתונים ח"ו לשיעורין, וחלילה להטיל דופי כה גדול בדברי הרמב"ם.

דברי הפוסקים שכתבו שדת יהודית אינה תלויה במנהג המקום: והדבר מבואר למעלה בקודש בב"ח אה"ע סימן קטו שאיסור דת יהודית אינו משתנה כפי מנהג המקום, וזה נסתר מעיני הגאון הנ"ל. וכן מבואר בפרישה אה"ע סימן קטו אות ט, שדת יהודית לא יכולה להשתנות לעולם אפילו אם נפרץ הגדר בישראל. וכן כתבו בשורת

הצניעות כיסוי הראש כשנת

באר הגולה
ו. פשיטות הגמ'
בכתובות עב:

ה אם האשה מכסה את ראשה במטפחת המכסה את כל שערותיה, אינה צריכה לעוד כיסוי עליון, אבל אם הכיסוי התחתון הוא חלקי ונראין השערות מבעדו צריכה לכסות את ראשה בעוד כיסוי הגון שאין השערות נראין כלל¹.

למכירי אחד מן הגדולים ז"ל שאם היתה אשה נכנסת לירושלים עם פאה נכרית היתה יוצאת בחרם ונידוי, ואם היו יפי נפש, היו מדברים על ליבה להסביר לה פעם או שתיים, ותו לא.

בסיכום, יש שתי סוגי 'רדידין' האחד הוא הרדיד שנמצא מעל הכובע העליון שבראשה ולא ישתנה בו המנהג לעולם שתמיד הוא איסור מדרבנן רמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יב, והרדיד השני הוא 'רדיד החופה' את כל גופה כמו טלית רמב"ם פרק יג מאישות הלכה יא, רדיד זה הוא ממלבושי הצניעות שתלוי בחומרת המנהג כפי המקומות, וזהו דין שונה לחלוטין מדיני פריעת ראש.

אימתי צריכה האשה לכסות את ראשה בב' כיסויין
1. כבר התבאר לעיל שמן התורה מהני בכיסוי חלקי אולם חכמים החמירו וקבעו את מנהגן של בנות ישראל שיהיה הכיסוי עליון על כל הראש שלא תראה אפילו שצורה אחת מבעדו, וזהו הכיסוי של השבכה המוזכר בכתובות עב, וכן פסק הרמב"ם בהלכות אישות פרק יא שאם האשה הלכה בלא שבכה הרי זו עוברת על דת ויוצאת בלא כתובה, וכן פסק מרן בש"ע אה"ע סימן קטו סעיף ד-ה וכן פסקו כל הפוסקים.

אלא שאותו החיוב המוטל על בנות ישראל לכסות את ראשן הוא דוקא אם הכיסוי התחתון אינו מכסה כראוי את ראשה אבל אם הוא כיסוי מושלם אין צורך בעוד כיסוי, כי 'קלתה' היינו כיסוי מחורר או כיסוי חלקי שאינו מכסה את כל ראשה כראוי שלכן הצריכו חכמים שיכסו הנשים את ראשן בשבכה עליונה.

והדבר מבואר בכתובות עב: ואיזהי דת יהודית יצאת וראשה פרוע, ובגמרא: ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה וכו', ומסקינן, קלתה שפיר דמי וכו'. ע"ש. היוצא מכל זה שההולכת ברשות הרבים עם קלתה לבד עוברת משום דת יהודית, אבל אם יוצאת וראשה פרוע לגמרי, דהיינו שאין שום דבר שמונח על גבי ראשה, הרי זו עוברת על דת משה. והצד השווה שבהם, שיוצאת בלא כתובה עיקר ותוספת כמבואר באה"ע סימן קטו. וכן פסק הרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה יד, וזה לשונו: ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשת אחד מהן עברה על דת יהודית: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחת. וכו'. עכ"ל. ומה שכתב הרמב"ם שאם יצאה וראשה פרוע,

הבנין, וצריך לומר דלפלפולא בעלמא כתב כן, שכבר כתבנו לעיל שזהו דופי במשנת חכמים לגבי דת יהודית. ואחרי זמן ראיתי בספר אחד לתלמיד חכם גדול אחד חז"ק שהביא דברי החכם הראשון הנ"ל, והעיר על דבריו שאין מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י בזה. ע"ש. וששתי.

ושוב ראיתי במגיד משנה פרק יג הלכה יא שכתב: כבר נתבאר למעלה שהכל לפי מנהג המקום כמו שמוכיח בפרק אע"פ סה. ולא הוצרך רבינו לפרוט בזה אלא לומר אע"פ שהם עומדות בבית בלא רדיד כיון שאינן יוצאות לשוק חוץ ממנו חייב ליתן לה שהרי צריכה היא לילך לבית האבל וכיוצא בו וזהו שסמך ענין המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל. עכ"ל. והנה ה"למעלה שנתכוין לו הרב המגיד, הוא להרמב"ם בהלכה ב שם, שכתב וזה לשונו: בד"א באותן הימים ובארץ ישראל אבל בשאר זמנים ושאר המקומות אין הדמים עיקר, יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה. אלא העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא מפורש שאין הדבר תלוי אלא במנהג הממוני של המקום, ואין מנהג הצניעות מחייבו אלא ליתן לה את הרדיד הפחות שבכולם והוא רדיד שעל גופה ולא על שערותיה. ולדבר זה הסכימו כל הפוסקים שהבעל חייב ליתן לאשתו כסות כפי מנהג המקום, וראה ברבינו ירוחם מישרים נתיב כג, חלק א, ועוד ועוד.

והאמת היא שלפי דברי החכם הנ"ל, משמע שההולכת עם פאה נכרית הוי רק עוברת על דת יהודית ואיסורה הוא מדרבנן, ולכן סיים, שזהו המקור למה שהתיר הרמ"א ללבוש פאה נכרית כיון שאיסור דת יהודית תלוי במנהג המקום. ע"ש. ומכל מקום למעשה הסכימו האחרונים שהרמ"א לא התיר בזה כלל. ואכמ"ל. ומלבד שזה אינו כיון שאין הדבר תלוי במנהג וכמו שכתבנו לעיל, אלא שגם איסור פאה נכרית הוא מן התורה כאשר ביארתי במקום אחר. וידת משה לא משתנה לעולם, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ט הלכה א. וראה עוד בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ז חאה"ע סימן ו שכתב שבזמנו בשנים תקצ, תרע לא היו יוצאים בפאה נכרית לרשות הרבים, וכו', ולבישת הפאה היא בגדר פירצה חדשה שאין לה מנהג כלל. ע"ש. וידוע שבירושלים של מעלה בזמן קדמון נוסח לא היתה אשה אחת שלבשה פאה נכרית בפרהסיא, ופעם אמר

היינו כפי שממשיך הרמב"ם אחר כך ז'אין עליה רדיד' ולא כמו שטעו כמה מאחרונים, והוביל, ואותו הלשון מעותק בש"ע אה"ע שם.

מנהגן של בנות ישראל

והנה, הצניעות ההיא הוא ממנהגן של בנות ישראל וכפי שמבואר בכתובות עב.: ופרע את ראש האשה, ותנא דברי רבי ישמעאל מכאן הזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע ראש. ופרשי: אזהרה – מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור. אי נמי מדכתיב ופרע מכלל דההוא שעתא לאו פרועה הות שמע מינה אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר. עכ"ד. וכן איתא במדרש רבה פרשת נשא פרשה ט' סימן טז: ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שנשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרצית. עכ"ד. ומבואר שבנות ישראל הן הן שגזרו זאת על עצמו שלא יהיו נקלות בעיני ההמון וימשכו את עיניהם לעבירה ולכן כיסו את שערן. ובספרי במדבר פרשת נשא, אות יא: תניא, רבי ישמעאל אומר ופרע את ראש האשה, לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן, ואף על פי שאין ראייה לדבר וזכר לדבר, שנאמר שמואל ב יג, יט ותקח תמר אפר על ראשה. עכ"ל הספרי. ועדין לא מבואר מן הפסוק ותקח תמר אפר על ראשה' שכיסתה את ראשה ממש אלא אפר מפני האבילות וכמבואר שם.

אלא שבנוסחאות הגר"א לספרי מהדורת ירושלים תשמ"ג, דף י ע"ב איתא: לימד על בנות ישראל שהם מכסות ראשיהן, ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר שמואל ב יג, יט: ותקח תמר אפר על ראשה וכו', ותשם ידה על ראשה. עכ"ל. נוסף על הגרסא הרגילה שהלימוד הוא ממה שכתוב אצל תמר ותשם ידה על ראשה, ועל כורחינו ששמה ידה על ראשה משום צניעות והיינו הזכר לדבר המוזכר בספרי. וכן כתב הגאון רבי דוד פארדו בספרי דבי רב על הספרי פרשת נשא, אות יא, שהדבר פשוט הוא שעיקר הלימוד הוא מסיפא דקרא דכתיב ותשם ידה על ראשה. וכ"כ בשו"ת די השב חאה"ע סימן ד, שעיקר לימוד הספרי הוא מסיפא דקרא כנ"ל. וראה עוד בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קג ובערך שי אה"ע סימן כא ובמאיר עין על הספרי, פרשה יא שגם כן הבינו כך בדברי הספרי. וכן כתב בשו"ת דברי יציב חאה"ע סימן פ אות ד, ד"ה ובדרך חידוד. ולפי זה יוצא שאותו הכיסוי האמור מן התורה שחייבות בנות ישראל לנהוג על פיו הוא כיסוי חלקי, וכמו שנאמר ותשם ידה' וכמו שידה הוא כיסוי חלקי, כך החיוב המוטל עליהם הוא כיסוי חלקי. אולם בזה"ק פרשת נשא, מבואר שמכיון שחייבות הנשים לכסות את ראשן מפני הפריצות, נמצא שכל שיערה ושיערה משערותיה של האשה גורמת לפריצות ולהרהור ולכן מן התורה

חייבת האשה לכסות את כל שערותיה ללא יוצא מן הכלל. ע"ש. אולם מדברי הספרי הנ"ל והש"ס בכתובות עב. יוצא שמן התורה חייבת האשה לכסות את ראשה בכיסוי חלקי, ורבנן חייבו אותה שתכסה את כל שערותיה ברדיד וכמבואר בהרמב"ם הנ"ל.

מהי קלתה לדעת הרמב"ם ורש"י

אלא שהרמב"ם בהלכות אישות הנ"ל כותב שקלתה היא מטפחת, וזה לשונו: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחת וכו'. עכ"ל. ולכאורה נראה שהרמב"ם חולק עם רש"י שפירש: קלתה סל שמנחת את פלכה בו ומניחתו על ראשה כשהיא פרועת ראש אפילו קלתה נמי לא משום צניעות דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים. עכ"ל והובא לשונו בשיטמ"ק בשם רש"י במהדור"ק. וכך צריך לומר בדעתו של הרמב"ם ז"ל, שאותה המטפחת היא מחוררת או שאינה מכסה את כל הראש שלכן צריכין עוד רדיד מעל גביה, וכן מבואר בשו"ת תרומת הדשן סימן י שקלתה היינו כיסוי חלקי, וזה לשונו: דמדאורייתא בקלתה על ראשה שריא, ואפילו ברשות הרבים, ומחצר לחצר דרך מבוי, ואפילו משום דת יהודית לית לה בה. הא קמן, דאפילו סל, דאינו דומה כלל לכיסוי הבגד, שהרי הוא חלול בכמה מקומות, לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. ושם כתב זאת לדעת הרמב"ם כיע"ש.

וכן כתב מהר"י מינץ הובא בשו"ת באר שבע סימן יח, וזה לשונו: ונראה לי דהרמב"ם בא לאשמועינן חידוש זה דלא מביעיא דלא סבר בקלתה לחוד שאינו מכסה לגמרי השערות שהרי הוא חלול בכמה מקומות לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן עו, ריש ד"ה ומיהו שבקלתה יש חסרון של צניעות ולכן היא צריכה להניח על גבה שבכה. ע"ש. וכן כתבו מרן והב"ח והתשובה מאהבה שלדעת הרמב"ם והרש"י קלתה היא מטפחת חלקית ולא גמורה כיע"ש. וכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קג שקלתה אינה מכסה את כל שערותיה, וכמו שכתב רש"י שהיא כעין סל וכו', והביא דברי הב"ח וכתב עליו ז'דבריו נכונים'. ע"ש. וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן ב ד"ה וארשום שהביא דברי השבות יעקב הנ"ל, והסכים לו בייחס למה שפירש בענין קלתה. ע"ש. וע"ע בשו"ת חוט המשולש ח"א סימן יב ד"ה ואשר ובשו"ת רבי עזריאל היילסהימר ח"ב חאה"ע סימן מו שכתבו שהעיקר הוא שלדעת הרמב"ם ורש"י ז"ל קלתה היינו כיסוי חלקי על ראשה, ואין הכונה שקלתה הוא כיסוי שלם כהשבכה. ע"ש.

ואף לפי מה שכתבו הבית שמואל והחתם סופר שקלתה היינו כיסוי ממש, הנה החתם סופר בחארי"ח סימן לו משמע שד"ת יהודית בלבד שייך בה פריצות וכו', ועל כורחינו שגם בקלתה יש עדין פריצות וזה אינו שייך כלל בכיסוי של ימינו. ואף החתם סופר אם היה רואה דברי התרומת הדשן הנ"ל הוה הדר ביה משמעתייה וכל שכן לפי מה שכתבנו שדעת החתם סופר אינה נוגדת לתרומת הדשן. ואם משום

ירוחם מישרים נתיב כג ח"ח, וכן כתב בשלטי הגיבורים בשם הריאז.

גם בחידושי הריטב"א כתובות עב. ד"ה דאורייתא הביא דברי רש"י הנ"ל, וסתם כדבריו שמדברי הפוסק משמע דקאי על דרך הצניעות של בנות ישראל, ומכאן נלמד האיסור שאמר עליו הש"ס דאורייתא היא. ע"ש. וכן כתב המאירי כתובות עמוד שיא וזה לשונו: יוצאה בשוק וראשה פרוץ ופירשו בגמרא שזו מן התורה היא ובכלל דת משה וכדכתיב ופרע את ראש האשה כלומר זאת ולא אחרת ותנא דבי ר' ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפירוע הראש אלא שפירשו זו שנכללה בדת יהודית ולא בדת משה שאינה יוצאה בגלוי שיער לגמרי אלא שהניחה קלתה על ראשה ומן התורה אין זה פרוצת ראש לגמרי אף בשוק אלא שבדת יהודית אין זה מספיק בשוק או אף במבוי מפלש שבקיעת רבים מצויה בו עד שיתכסה שיערה במטפת. ע"ל. מדבריו מבואר שאיסור פריעת הראש לנשים הוא מן התורה. וכן כתב הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע מצות עשה קלז אות גב, דף כח ע"א, וזה לשונו: וכן אמרו בפרק המדיר פריעת ראש דאורייתא. ע"ל. וכן כתב בפסקי ריאז כתובות עב., שדבר תורה אסור לאשה לצאת בפירוע ראש. ע"ש. וכן היא דעת השלטי הגבורים בכתובות לב: אות ב מדפי הרי"ף שפרועת ראש הוא איסור מן התורה, וזה לשונו: זאם לא היתה קלתה על ראשה הרי זה אסורה מן התורה שנאמר ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש. ע"ל. ומבואר שאיסור זה הוא מן התורה ובמקום אחר הארכנו שלדעת השלטי הגבורים בכתובות שם אף בחצירה שייך דין פריעת ראש, וכמסקנת הירושלמי והסמ"ג והריאז דלא כהמבואר בבבלי בכתובות עב., וכמו שכתב בבית שמואל אה"ע סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט בדעתו של השלטי הגבורים. ע"ש. אלא שהתרומת הדשן בסימן י ובסימן רמב חולק על כל הנ"ל, וסובר שפרועת ראש איסורה מדרבנן. ע"ש ובמקום אחר הסברתי שאפשר שגם לדעתו זהו איסור מן התורה.

מדוע היו הנשים לובשות את הקלתה?

והנה, לכאורה יש לשאול מדוע היו הנשים לובשות את הקלתה? על ראשן ומעליה היו לובשים רדיד, הרי היה יותר טוב להם שילבשו את הרדיד ישירות על גבי ראשן ללא הקלתה, והתשובה לכל זה מבואר בשבת נו. שהיו הנשים לובשות כבול, והגמרא נו: הסתפקה מהו כבול, אמר רבי ינאי כבול זה אינו יודע מהו, אם כבול העשוי לסימן עבדות של העבדים שבו אמרו במשנה שהשפחה לא תצא בו, או כיפה של צמר שהוא כובע מתחת לשבכה דמקרי נמי כבול ומתקשטת בו, או דלמא כיפה של צמר שלא תצא בו דלמא שלפא ומחויא מתחת לשבכה ואינה מגלה את שיערה. וכו'. והגמרא מסיקה, שיוצאה אשה בכבול ובאיסטמא לחצר וכו', והטעם הוא מכיון שאם תסיר את הכבול ברשות הרבים מיד יתראו שערותיה,

השערות שנראין בצדדים, הנה ראה מה שכתבנו במקום אחר בדברי מהר"ם אלאשקר באריכות. וכן יש לומר בדעתו של הבית שמואל שהמטפת היא מטפת גמורה אבל יש בה פריצות מעט, וצריך לומר שהשערות היוצאות מקלתה הן מרובות וכמבואר בבית שמואל סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט, והבן. ואינה ה' לידי לראות בשורת חתם סופר ח"ז קובץ תשובות סימן ב, ד"ה על דבר שכתב בפשיטות דלרש"י קלתה היינו כובע חלול שאינו קלוע יפה. ע"ש. והיינו שניכרין השערות מבין הנסרים, ולדעת הרמב"ם שם בדיה ומכל מקום אותה המטפת יש בה נקבים גדולים שהשערות ניכרות מתחתיה, ולכן אין זה כיסוי מספיק וצריך שבכה מעל גבי המטפת ההיא. ותימא על גאון וחכם מערבי אחד, שלא ראה את תשובת החתם סופר הנ"ל. ושורר שתפס על דבריו ת"ח חשוב אחד בזה. ע"ש.

וכבר כתבנו לעיל שמדברי הספרי הנ"ל משמע שקלתה היינו כיסוי חלקי על ראש האשה, וכמו שכתבו התרומת הדשן ומהר"י מינץ הנ"ל בדעת הרמב"ם, שהרי תמר הניחה ידה על ראש מפני הצניעות, וידה הוא כיסוי חלקי על ראשה ולכן היא צריכה להשים את קלתה לסימן והיכר שהיא אשת איש שלא יסתכלו על שערותיה, ועוד שנוי שערותיה נמשך על ידי קלתה, ורבנן החמירו משום דת יהודית שלא תראה את שערותיה כלל ותכסה אותם כליל על ידי שבכה.

האם פרוצת ראש הוא איסור מן התורה

והנה הדבר פשוט שיוצאת פרוצת ראש הוא איסור מן התורה משום דת משה, והיוצאת עם קלתה הוא איסור מדרבנן משום דת יהודית, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל שהיוצאת וראשה פרוץ הרי זו עוברת על דת משה, וכן משמע מדברי רש"י ד"ה דאורייתא שכתב: מדכתיב ופרע, מכלל דהאי שעתא לאו פרוצת ראש הוא ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת בפירוע ראש. ע"כ. ורש"י בא לפרש מדוע הדבר אסור מן התורה. וכן העתיקו הרי"ף בכתובות לב: מדפיו, והרא"ש בכתובות פרק ז סימן ח, שהיוצאת בקלתה איסורה מדרבנן, אבל היוצאת וראשה פרוץ הוא מן התורה. וזה לשון הרא"ש סימן ט: ראשה פרוץ דאורייתא הוא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש אמר רב יהודה אמר שמואל דאורייתא בקלתה שפיר דמי דת יהודית אפילו בקלתה נמי אסור, אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן קלתה אין בה משום פריעת הראש אמר אביי ואיתימא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי. ע"ל. ובהגהות אשרי בשם מהרי"ח הוסיף: והיינו ברשות הרבים ובחצר לא הוי אפי' דת יהודית אפי' בלא קלתה. ע"ל. וכונתו היא על קלתה שלא אסור קלתה אלא ברשות הרבים, אבל בחצר מותר. ע"ש. וראה ברש"י כתובות עב: ד"ה ודרך שכתב: דרך מבוי דלא שכיחי רבים. ע"ל. וראה ברש"י מהדו"ק הובא בשיטה מקובצת, שכתב שמנהגו הוא אצל כל הנשים שבעולם לצאת בחצר בפירוע ראש, ומכל מקום בירושלמי לא מבואר כך. ע"ש. וכן כתב רבינו

הצניעות כיסוי הראש כשנת

רבי ינאי אי חיישינן שתשלוף ואסור לצאת בה בשבת, או לא חיישינן ומותר. והרמב"ן שבת נח. כתב: ואפשר שאינו נקרא כבול אלא אותו שבצואר אבל שבכסותו לא, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שאמר חותם שבצוארו הוא כבלא דעבדא. עכ"ל. וכן מה שכתב בחידושי הר"ן, וזה לשונו: היינו כיפה של צמר שתחת סבכה. עכ"ל. והלשון 'כיפה' הוא כיסוי חלקי וכמו שכתב הערוך הג"ל. וכן צריך לומר במה שכתב הרשב"א בשבת סד: ד"ה כבול, שכתב: בכבול, פירש רש"י דהאי כבול דסיפא לכולי עלמא היינו כיפה של צמר מדמפרש טעמא בגמרא כדי שלא תתגנה על בעלה, ואינו מחזור דאם כן הוה ליה למיפרך מינה לשמואל דאמר לעיל נח. בכבול דרישא כבלא דעבדא, אלא הא נמי לשמואל כבלא דעבדא הוא ולדידיה לאו משום האי טעמא שרו ליה אלא משום קטטה, ואי נמי דלא גזרו בחותם שבעבדים דאינהו מידכר דכירי ושלפי ליה דניחא להו בהכין להעביר מהן חותם של עבדות וכמו שכתבתי למעלה נז. עכ"ל.

וראה בתשובת רב גטורנאי גאון סימן תמד, שנשאל: וששאלתם וכבול שבת נז: מאי פירושהו. כבול: אי לרבי ינאי הא קא אמר כבול זה אינו יודע מהו, או כבלא דעבדא תנן או כיפה של צמר תנן. ורבי אבהו פשיטא ליה, דהא קא אמר מסתברא כמאן דאמר כבול כיפה של צמר תנן מן אשה וכולה, ותניא נמי הכי דכבול לאו כבלא דעבדא הוא אלא כיפה של צמר היא שלובשות נשים, דתניא נז: יוצאה אשה בכבול ובאסטמא לחצר. כיפה של צמר, פירושה כי דתניא חולין קלח. כיפה של צמר היה מונח בראש כהן גדול ועליו ציץ מונח. עכ"ל. מבואר שהכיסוי הוא חלקי כעין הציץ.

גם המאירי מפרש כך, שכתב שבת נז: וזה לשונו: ולא בכבול לרשות הרבים, ופירושה בגמרא כיפה של צמר עשויה כמין כובע בשרשרות, ויש מפרשין שהיתה רחבה כשתי אצבעות ממה שאמרו כיפה של צמר היתה מונחת בראש כהן גדול ועליו הציץ נתון שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת. ולי נראה שהיא כשיעור הראש וקולטת כל השערות ומניחתו תחת השבכה, ומרוב חשיבותה מסירה כל השבכה ליטול את הכבול ומחזרת השבכה מיד, ומשתעשעת עם הכבול, ומכל מקום אף בזו אם היתה תפורה מותר שאין לחוש שתעמוד בגלוי הראש עד שיראו כל חברותיה את הכבול, ומכל מקום כבול זה לא נאסר אלא ברשות הרבים, אבל בחצר מותר ופירושה גדולי המחברים אף בשאינה מעורבת וכל הנזכרים למעלה נאסרו אף בחצר שמא תרגיל לצאת בה לרשות הרבים ובכבול התירו שהיה תכשיט צריך הרבה אצלם ושלא תתגנה על בעלה בהעדרו. עכ"ל. והגם שכתב שהוא כשיעור הראש, מכל מקום יוצאין השערות מן הצדדים, שהרי לכן היא חייבת להשים על גבי הכבול 'שבכה'.

אתה הראת לדעת שהכבול הוא מין של קלתה והוא כיסוי חלקי המונח על הראש של האשה ולדעת המאירי נראין השערות מן הצדדים, ולכן צריכה האשה להניח על גבי הכבול 'שבכה', לפי

ולזה אין אנו חוששין שהיא תוציא ויתגלו שערותיה, ולכן מותר לצאת עימה בשבת מכיון שאין לחוש שמא תשלפם. ע"ש.

והנה הכבול שהוא כמו קלתה, אינו מכסה את כל הראש אלא כנגד קדקדה הוא ולכן היא צריכה להשים גם שבכה, וכמו שכתבו כל הראשונים, וראה בערוך ערך כיפה שהביא שני פירושים ל'כבול', וזה לשונו: פירוש בגד שמשוימה על ראשה בשיער ומקבלת הזוהמה, ועל כפה השבכה, והיא קופולה בלע"ז כמשמעה, ולא שלפה ומחויא לפי שתראה השער מדתני רבי שמעון בן אלעזר דכבול למטוה משבכה, שמע מינה כיפה של צמר הוא. פירוש אחר, כיפה של צמר, חוטי דעמרא דגדילין מעשה עבות ורוחב שתי אצבעות שיעור ציץ. וכו'. עכ"ל. וכן כתבו הר"ף והרמב"ם בהלכות שבת פרק יט הלכה ז: ולא בכבול של צמר 'שמקפת' אותו סביב לפניה. עכ"ד. והדבר מבואר גם בהרא"ש שבת פרק ו סימן ב, ובטור או"ח סימן שג שאינו מכסה את כל הראש אלא חלקו. וכן מבואר בפסקי הרי"ד שבת נז: וזה לשונו: כיפה של צמר שמנחת האשה על ראשה תחת השבכה 'כדי לחמם את ראשה', היא נקראת כבול, ואינה מכסה כל ראשה אלא כנגד קדקדה הוא, ופעמים שהיא משימה ידה תחת השבכה ומוציאתה ואינה מגלה ראשה בעבור זה. עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם נתיב יב חלק יא, וזה לשונו: כבול, כלומר כיפת צמר העשוי מרשת והוא רחב כב' אצבעות ומשימתו תחת השבכה שבראשה, ולפעמים תשמיטנו מתחת השבכה ותראנו לחברתה ותוליכנו, ולפיכך לא תצא בו לרשות הרבים, אבל בחצרה תצא בו כי הוא תכשיט. עכ"ל.

וכן משמע מרש"י שכתב: 'ככובע שתחת השבכה', משמע כפירושו הראשון של הערוך, וכן כתב מרן בבית יוסף סימן שג סעיף א בדברי רש"י, שהוא סובר כמו שכתב הערוך בפירוש ראשון שהוא מונח על ראשה של האשה 'בשיעור' חלקי, דהיינו שאינו מונח על כל הראש. ורש"י בגטין כ. ד"ה ולא בכתב, כתב: 'כעין' כובע של צמר ונותנות הנשים תחת צעיף קישוריהן. כדאמרין בבמה אשה יוצאה שבת נז: עכ"ל. ומרש"י מבואר שהוא 'כעין' כובע או 'ככובע' וכמו 'כחצות' הלילה, ואינו מכסה את כל הראש ממש כמו הכובע.

וכן כתב האור זרוע הלכות שבת סימן פד אות ג כתב: 'כמין' כובע שתחת השבכה, דמקרי כבול, ומתקשטת בו ואסורה לצאת בו דחיישינן דלמא שלפא ושומטתה מתחת השבכה ואינה מגלה שיערה, וכו'. כיפה של צמר שהיא תחת השבכה אסורה ושבכה עצמה שריא, דהא שריא אפילו טוטפת וסרביטין כשהן קבועין בה, וכו'. עכ"ל. ומבואר שהוא 'כמין' כובע. ועוד מבואר, שהוא עשוי רק לקישוט ראה להלן שהסברנו מהו הקישוט ולא לכיסוי.

גם בחידושי הריטב"א שבת נז: הגדפסחים מחדש, פירש: שהכיפה של הצמר היא נתונה מתחת לשבכה וכדאמר רבי שמעון בן אליעזר, ויכולה לשולפה על ידי הדחק בלא שיתגלו שערותיה, ובזה מסתפק

הוא חייב ליתן לה אף רדיד. והדברים סותרים למה שכתב בפרק כד הלכה יב שם שמדת יהודית 'חייבת' היא לצאת עם רדיד ולא משום מנהג.

והיה אפשר לתרץ שזהו שכתב הרמב"ם: 'ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל' וכו', עכ"ל, וכונתו היא שהמנהג הולך לפי המקום בו נוהגים את אותו הענין, וזהו החילוק בין דת משה לדת יהודית, שדת משה לא תשתנה לעולם שהרי בכל מקום אסור לאשה ללכת פרוצת ראש, אבל דת יהודית הדבר תלוי במנהגן של הנשים באותו המקום, שאם נהגו ללבוש רדיד והיא פורצת גדר הרי זו עוברת על דת יהודית, ואם כל הנשים לא נהגו באותו מקום ללבוש רדיד אלא כובע בלבד, והיא עושה כמנהגן, אין זה דת יהודית אלא היתר גמור. ולפי זה צריך לומר שאותן הנשים שפרצו את הגדר בתחילה עברו על איסור דת יהודית, אבל עכשיו לאחר שנפרץ הגדר ההוא, וכך הוא המנהג 'שלא' ללבוש רדיד על גבי הכובע, נמצאת זו ההולכת כך ברשות הרבים אינה עוברת על דת יהודית כיון שאין מנהג שמחייב אותה לנהוג כך. וזהו מה שכותב הרמב"ם בפרק יג, שבמקום שנהגו ללבוש רדיד הוא חייב ליתן לה אף רדיד, אבל במקום שנהגו שלא ללבוש אלא את הכובע בלבד בלי רדיד, אינו חייב ליתן לה אף רדיד. ואחרי שהסברתי כן בדברי הרמב"ם מצאתי שכן הסביר חכם אחד ז"ל בספר שורת שלו. ואולם ראה לעיל שאין זה אמת בדעת הרמב"ם, כמבואר למעניין היטב בלשוננו, דיש רדיד החופה כל גופה טלית, והיינו דקאמר הרמב"ם דתלוי במנהגא. וכ"כ רבים וטובים. עיין לעיל. ובפרט שיעויין לעיל שרבים וטובים סוברים שדת יהודית אינה תלויה במנהג מקומות. ע"ש.

קלתה לדעת הרמב"ם ורש"י

ומה שכתב שם שהרמב"ם למד זאת מהמשנה בכתובות סד: דקתני המשרה את אשתו על ידי שליח לא יפחות לה, וכו', ונותן לה כיפה לראשה וחגור למותניה, ומנעלים וכו', וכלים וכו', ונתקשה הרמב"ם דכיון דמדת יהודית אסורה בקלתה כמבואר בכתובות עב: הוא הדין דאסורה גמי בכיפה עד שתתן על ראשה רדיד, ואם כן אמאי לא קתני במתניתין דנותן לה רדיד. עכ"ד. וכונתו היא שהרמב"ם הוכרח לפרש דכל מקום ומקום כפי מנהגו, מן המפורש במשנה סד: שלא נותן לה רדיד, והוקשה להרמב"ם שהרי זוהי דת יהודית והוא חייב ליתן לה, וכו', ע"ש. ואולם לפי המבואר לעיל, ליתא, שהרי הרמב"ם כתב בפירושו 'רדיד החופה את כל גופה כמו טלית', ואין זה דומה לרדיד האמור בגמרא עב: לגבי דת יהודית. וכן פירש רש"י עצמו בכתובות סד: 'שכיפה' היינו מטפחת, והיא כונת הרמב"ם שכתב שמכסה בזה את כל גופה ואין זה רדיד המוזכר לגבי דת יהודית. ואין לומר שלרש"י אין צורך בב' כיסויין, שהרי רש"י בכתובות עב: ד"ה קלתה פירש שקלתה היינו סל, שנראין השערות מתוכו וראה ברש"י מהדו"ק שהובא בשיטמ"ק, ולכן צריך ללבוש

שאינן הכבול ככיסוי גמור, שהרי עדין נראין השערות. ודון מינה ואוקי באתרין, שאם האשה לובשת רדיד המכסה את כל שערותיה אינה צריכה שתהיה קלתה מונחת מתחת לשבכה.

הנוי שיש בקלתה

וכפי שנתבאר לעיל ישנם כמה סוגי קלתה, ואחד מהן הוא הכבול המוזכר במסכת שבת שם, והסיבה שהיו הנשים מתקשטות בהן הוא מפני שהיה נאה והיתה עליו רקמה, ועד כדי כך היו הנשים משתעשעות עימו 'שעה או חצי שעה', וכמו שכותבים הראשונים בשבת סד: שם, שהיו הנשים משתעשעות באותו היופי, ולכן בשבת אנו חוששין שמא תשלוף אותו ותראה לחברתה, וכמו שכתב רש"י: וחשובין הם וחיישינן דלמא שלפא. עכ"ל. וכן כתב רבינו יונתן מלוגיל שבת סד: 'וזה לשוננו: מרוב חשיבות התכשיט וקלות דעת האשה וחמדתה שהיא רבה ישאלוה חברותיה הראיני כפייתך וכו', ותתן הכפה לחברתה וישתעשעו בה שעה או חצי שעה. עכ"ל. וכן כתב בחידושי הר"ן.

והסיבה שהיו צריכין ללבוש גם את הכבול וגם את השבכה, מפני שקשה הדבר לצאת ולבא לרשות הרבים ובכל פעם להוציא את הכובע ולהניח במקומו את השבכה ושוב להוציא את השבכה ולהחזיר את הכובע, לכן היתה האשה לובשת את הכובע תמיד, וכשהיתה יוצאת לשוק או לבית משפחתה, כמו לבית אביה וקרובותיה, לא היתה צריכה לטרוח שוב ולהוציא את השבכה וללבוש את הכובע, ואחר כך כשהיתה צריכה לחזור לביתה דרך רשות הרבים קשה לה להוציא שוב את הכובע וללבוש את השבכה, אלא מוציאה את השבכה ומיד היא לבושה בכובע נאה. ובפרט שכאשר הכיפה מגובהת על ידי שבכה יש בה קישוט מסויים שהרי הכובע מגביה את השבכה. הדבר התבאר בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, וראה בשו"ת באר שבע סימן יח.

היוצא מכל האמור שלא הצורכו הנשים ללבוש רדיד מעל גבי קלתה אלא מפני שעם קלתה היו נראין השערות, ולכן היתה צריכה לרדיד שיבוא מעל גבי קלתה ויכסה את השערות הנראין מבין הנסרים או מבעד למטפחת הדקיקה, ולכן בימינו אנו שמכסים את הראש במטפחת המכסה את כל שערות הראש אין צורך שוב ללבוש רדיד מעל גביה.

האם דת יהודית משתנית

והיו כמה שרצו ללמד זכות על הנשים הלובשות כיסוי אחד על ראשן מדברי הרמב"ם בפרק יג מהלכות אישות הלכה יא, שיוצא מדבריו שדת יהודית עלולה להשתנות כפי מנהג הדורות, אולם אין זה אמת כלל, כי הנה בהלכה יא פסק, וזה לשוננו: מקום שדרכן שלא תצא אשה בשוק בכפה שעל ראשה בלבד עד שיהיה עליה רדיד החופה את כל גופה כמו טלית נותן לה בכלל הכסות רדיד הפחות מכל הרדידין. עכ"ל. יוצא מדבריו שהחויב ללבוש רדיד על גבי הכובע הוא משום מנהג, ורק במקום שנוהגות הנשים לעשות כך,

הצניעות

צניעות כיסוי הראש

כשנת

באר הגולה

ז. כן הוא ביומא
לח. לגבי קמחית.
וראה כתובות
עב:
ח. זוה"ק פרשת
נשא, דף קכה
ע"ב.

ו. כל החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא ברשות הרבים או במבוי שבוקעים בו רבים, אבל בביתה או בחצירה מותרת ללכת בפירוע ראש, ואף על פי כן נהגו נשות ישראל מדורי דורות לכסות את ראשן אף בביתן¹. ובפרט שבספר הזוהר ^{מסכתא} מבואר שעל ידי גילוי שערותיה של האשה בביתה נגרמים לה הרבה אסונות ר"ל, ולכן מצוה להודיע בשער בת רבים את החובה לכסות את השערות בביתה, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר².

מהרש"ק בשנות חיים סימן שטז שהמנהג ההוא התחיל מן האפיקורסין, וכן כתב בשו"ת דברי חיים ח"ב סימן נט ובשו"ת מהרי"ץ חיות סימן נג ועוד. ע"ש.

בסיכום, יש שתי סוגי 'רדידין' האחד הוא הרדיד שנמצא מעל הכובע העליון שבראשה ולא ישתנה בו המנהג לעולם שתמיד הוא איסור מדרבנן רמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יב, והרדיד השני הוא 'רדיד' החופה את כל גופה כמו טלית רמב"ם פרק יג מאישות הלכה יא, רדיד זה הוא ממלבושי הצניעות שתלוי בחומרת המנהג כפי המקומות, וזהו דין שונה לחלוטין מדיני פריעת ראש. מכל האמור יוצא שאין המנהג משתנה לעולם, ולכן כל הסיבה שבנות ישראל פטורות מלכסות את ראשן בשבכה מעל גבי המטפחת העבה שיש על ראשן הוא מפני ששוב אינן צריכות לזה, ומה שחייבו חז"ל את בנות ישראל בכך היינו מפני שהמטפחת התחונה לא היתה ככיסוי מספיק בכדי להסתיר את הצניעות שבשערותיה.

בסיכום: אין צורך שבנות ישראל יכסו את ראשן בב' כיסויים כי לכולי עלמא לא הצרכו בנות ישראל מקדמא דנא לב' כיסויין אלא מפני שהכיסוי התחתון היה עראי חלקי ודקיק ולכן הוצרכו לרדיד מעל גביו, אבל בדורינו אנו שבנות ישראל לובשות כיסוי מהודר על ראשן כפי ההלכה אין צורך שוב לכסות את שערן ובמקום אחר הארכתי שמעיקר הדין מותר לאשת איש לגלות עד שתי אצבעות משערותיה, ואכמ"ל.

כיסוי הראש בביתה של האשה

ז. הדבר פשוט שמדברי הש"ס והפוסקים ז"ל מבואר שמותר לאשה ללכת פרועת ראש בביתה, כדאיתא בכתובות עב: פרועת ראש דאורייתא וכו', והגמרא מחלקת עב: שישנם ג' דרגות בענין כיסוי הראש לבנות ישראל: א. בשוק היא צריכה לכסות בקלתה = סל את ראשה מדין דת משה דאורייתא, ומדין דת יהודית דרבנן היא צריכה כיסוי גמור דהיינו שבכה מעל גבי קלתה. ב. במבוי היא צריכה לחכות בקלתה מדין דת יהודית. ג. בחצר אינה צריכה כיסוי כלל, וכמו שביארו רש"י והתוספות ורוב הראשונים.

רדיד מעליו שלא יראו השערות מבין הנסרים. ע"ש. ולפי זה אין מחלוקת כלל בין הרמב"ם לרש"י ופירוש אחד לשניהם ולכן מה שרצה לבאר בכך את דברי הרמב"ם ומרן הש"ע, בנפול היסוד נפל הבנין, וצריך לומר דלפלפולא בעלמא כתב כן, שכבר כתבנו לעיל שזהו דופי במשנת חכמים לגבי דת יהודית. ואח"ז ראיתי שבספר אחד השיג על החכם הנ"ל.

ושוב ראיתי במגיד משנה פרק יג הלכה יא שכתב: כבר נתבאר למעלה שהכל לפי מנהג המקום כמו שמוכיח בפרק אע"פ סה. ולא הוצרך רבינו לפרוט בזה אלא לומר אף על פי שהם עומדות בבית בלא רדיד כיון שאינן יוצאות לשוק חוץ ממנו חייב ליתן לה שהרי צריכה היא לילך לבית האבל וכיוצא בו וזהו שסמך ענין המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל. עכ"ל. והנה ה'למעלה' שנתכוין לו הרב המגיד, הוא להרמב"ם בהלכה ב שם, שכתב וזה לשונו: בדא באותן הימים ובארץ ישראל אבל בשאר זמנים ושאר המקומות אין הדמים עיקר, יש מקומות שיהיו שם הבגדים ביוקר הרבה או בזול הרבה. אלא העיקר שסומכין עליו שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויים בימות הגשמים ובימות החמה בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית שבאותה המדינה. עכ"ל. מדברי הרמב"ם יוצא מפורש שאין הדבר תלוי אלא במנהגן הממוני של המקום, ואין מנהג הצניעות מחייבו אלא ליתן לה את הרדיד הפחות שבכולם והוא רדיד שעל גופה ולא על שערותיה, ולדבר זה הסכימו כל הפוסקים שהבעל חייב ליתן לאשתו כסות כפי מנהג המקום, וראה ברבינו ירוחם מ"ש שם נתיב כג, חלק א, ועוד ועוד.

והחכם הנ"ל בשו"ת שלו רק רצה ללמד זכות על הגרושות והאלמנות הנוהגות ללבוש פאה נכרית ולא יותר מזה, כיע"ש, אולם עיקר דבריו תמוהים שהרי איסור הפאה הנכרית הוא מן התורה ולא מדרבנן וכמ"ש במק"א. ועל עיקר מה שכתב שהוא מנהג אצל האשכנזים, זה אינו וכנ"ל. וראה בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ז חאה"ע סימן ו שכתב שבזמנו בשנים תקצ, תרע לא היו יוצאים בפאה נכרית לרשות הרבים, וכו', ולבישת הפאה היא בגדר פירצה חדשה שאין לה מנהג כלל. ע"ש. וכן מנהג ירושלים. וכבר כתב

הולך בשיטת הירושלמי שיש לאסור בחצירה כמו שיתבאר בספרי במקום אחר פרק ה, אות ב. וכן כתב בבית שמואל סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט. ועוד.

ומרן בבדק הבית ארוח בסוף סימן שג כתב על דברי הכל בו, שכתב: והאידנא נהגו לקלוע שערן בשבת ואין מי שימחה בידן לפי שמוטב שיהיו שוגגות וכו', שאי אפשר למנען שלא יתגנו על בעליהן. וכתב על זה מרן בבדק הבית: ואין טעם בדבר, שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם נמצא מקום שנהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר שנהגו לכסות את שערן אפילו בבית, וכל זה הוא מכח המנהג. ומכל מקום בשלחן ערוך אה"ע סימן קטו סעיף ד פסק: וזוהי דת יהודית, יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוץ ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחות וכו'. עכ"ל. ומבואר שכל האיסור הוא דוקא במבוי מפולש שהרבים מצויין בו, שהיא עוברת על דת, או שיוצאת בלא שבכה אלא בקלתה בלבד לרשות הרבים. אבל אם עושה כן בביתה מותר מן הדין.

מה היה מנהגן בזמן השי"ס

והנה, כפי שכתב הבית שמואל באה"ע סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט, משמע שבזמן השי"ס היו הנשים הולכות בפירוע ראש בביתן, וכן משמע מדברי רש"י תוספות והר"ן ועוד בכתובות עב. אולם אפשר להסביר גם כן שבזמן השי"ס היו הנשים מכסות את ראשן ולא היו הולכות אלא לכל הפחות בקלתן ובשערות היוצאות מחוץ לצמתן, וכמבואר בשבת נז: שהיו שערות יוצאות מן הכיפה, וכן מבואר בבתרא ס: שגזרו על תכשיטי נשים ומסיק שם היינו בת צידעא, ופירש הערוך אות ב, ערך בת צידעא: פירוש שהיתה רגילות שאותן שערות שיצאו בין און לפדחת שהוא בת צידעא, כי צידעא היינו רקתך שבשיר השירים כמו שכתב הערוך שם, ובשיר השירים ד, ג: כפלה הרמון רקתך מבעד לצמתך, פירוש שגם הרקת יהיה לפנים מהצמות, ואך בת צידעא הוא השורה שבין האון לפדחת ושם יצאה שורה אחת ולא תהיה מקולעת אלא סד בסיד. ע"ש. וכן מבואר בשבת סד: שהיו הנשים שאין להן שער משימות שער נכרית על גבי ראשן בביתן וחצירן בלבד, וכמבואר בכל הראשונים שם, אבל ברשות הרבים היו מניחות על גבי זה שבכה, והיינו דחיישינן דלמא שלפא מתחת לשבכה ברשות הרבים, וכמבואר היטב בספרי כתי', ופירשו הערוך ורש"י והרשב"א ועוד והבאתי דבריהם לעיל בפרק ד שהפאה היינו כיסוי חלקי על ראש האשה, וכן הוא אף לדעת הרמב"ם ודעימיה שמפרשים שהפאה היא ככובע וכו', שהיתה הפאה ככיסוי חלקי על ראשה שהיו השערות שלה נראות מתחת לאותו הכובע שהיו מודבקין בו השערות, ולדעת רש"י היינו שהיו השערות נראות ביחד עם שערות הפאה הנכרית שהרי הוא פירש "עם קליעתה". ע"ש. ומבואר שהיה דרכן של בנות ישראל לגלות מעט

אף על פי כן היו הנשים הצדקניות מכסות את שערן בבית ובחצר לגמרי, כמבואר ביומא מז. שהיתה אשה וקמחית שמה שהיו לה שמונה בנים כהנים גדולים מגדולי הדור, אמרו לה חכמים: מה עשית שזכית לכך? אמרה להם: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי – אמרו לה: הרבה עשו כן, ולא הועילו. ע"ש. ורק מפני שהתחסדה בצניעותה זכתה למה שזכתה, אבל מעיקר הדין לא היתה צריכה לחומרא זו. וכן כתב הרמ"א בדרכי משה סימן קטו אות ד שמעשה דקמחית הוא מידת חסידות גמורה. וכן מבואר בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן מח. ועוד.

מהי חסידות

וכידוע שהחסידות היא יותר מן הדין כמבואר בב"ב נז: , על הפסוק ועוצם עיניו מראות ברע, זה שאינו מביט על הנשים בשעה שעומדות על הכביסה, והגמרא שהרי חיוב הוא לו לעצום עיניו וכו', ותרצה מה שתרצה. וכן בב"ב ל: . חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכויותיהן שלא תעכב המחרשה. וכתב מהרש"א דצריך לומר "שלא תעלים" שאם כן מאי חסידות איכא אם הכל רק לטובת עצמן, הלא מן הדין הוא? ע"ש. והגם שמבואר שם ל: . מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות וכו', והם מעיקר הדין. מכל מקום כבר כתב מהרש"ל שהפירוש הוא שיקיימן בהידור יותר מרגילות בני האדם ולכן יחשב "חסיד". ע"ש. ולכן אמרו בברכות ל: . חסידים הראשונים היו שוהין עצמן שעה אחת וכו'. וראה בסוטה כא: איזהו חסיד שוטה, ובמהרש"א שם. וע"ע גטין נח. ובברכות ו. יח. לב. ובשבת סג. וקנז: וקנז: . ובעירובין יח: אדם הראשון חסיד גדול היה. ע"ש. ובתענית ח: ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפילה. ע"ש. וע"ע שם יא: במימרת ריש לקיש. ובמו"ק יח. ונדה יז. לגבי צפורניים. וכן בחגיגה יח: כ. שיוסי בן יעזר היה חסיד שבכהונה, והיינו שהתחסד יותר מן הרגיל שהיתה מטפחתו מדרס לקודש. ע"ש. ועוד כהנה. וראה בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקנז ובשו"ת מהרי"ק סימן קלז ועוד. ובמקום אחר הארכתי בזה. ואכמ"ל.

דברי הפוסקים בהיתר פרוצת ראש בחצרה

והנה הטור באה"ע סימן קטו כתב שאסור לצאת לחצר פרוצת ראש והוא דבר שאינו הגון, ומרן בבית יוסף בסיומן קטו תמה על דבריו שהרי בתלמוד כתובות עב. מבואר שבחצר אפילו פריעת הראש ממש לית לן בה, ובמבוי נמי בקלתה מיהו לית לן בה. ע"ש. וכתב הרמ"א בדרכי משה סימן קטו אות ד שאפשר ליישב שכונת הטור היא למידת חסידות שהיתה עושה קמחית ביומא מז., שחרף מנהגה הטורח שלא ראו קורות ביתה קליעתה, זכתה לבנים צדיקים. ע"ש. ובספר מגדל דוד אות כח תירץ, שגם מדברי הבבלי כתובות עב. מבואר שלכתחילה זהו דבר שאינו הגון, ורק משום "שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו" כמבואר בגמרא שם עב: יש להתיר, אבל כמובן שאין זה דבר הגון. כ"ע"ש. אולם הביח תירץ שהטור

הצניעות הראש

כשנת

בחצר יש איסור פרועת ראש, וכן היא דעת הסמ"ג והרי"ז כשיטת הירושלמי. אבל לדעת רש"י התוספות הר"ן כתובות ע"ב, והרמב"ם כפי שניכר מלשונו בפרק כד מהלכות אישות הלכה יא, והשלחן ערוך באה"ע סימן קטו סעיף ד מותר לאשה לצאת בחצירה בפירוע ראש לגמרי, וכל שכן בביתה, אבל ממידת צניעות יש להחמיר, ובפרט במקום שכן הוא מנהג הנשים.

החומרא בגילויי שערותיה לדעת הזה"ק
ח. זה לשון הזה"ק פרשת נשא, דף קכה ע"ב: "...אמר רבי חזקיה, תונבא ליתי על ההוא בר נש, דשבק לאנתיה דתתחזי משערא דרישה לבר. ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתה. ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר, לאתתקנא ביה, גרים מסכנותא לביתא. וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא. וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר. ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא, וכל שכן חציפותא אחרא. ובגין כך אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך.

אמר רבי יהודה, שערא דרישא דאתתא דאתגלייא, גרים שערא אחרא לאתגלייא, ולאפגמא לה. בגין כך, בעיא אתתא דאפילו ססרי דביתא, לא יחמון שערא חד מרישא, כל שכן לבר.

תא חזי, כמה בדכורא שערא הוא חומרא דכלא, הכי נמי לנוקבא. פוק חמי, כמה פגימו גרים ההוא שערא דאתתא. גרים לעילא, גרים לתתא, גרים לבעלה דאתלטייא, גרים מסכנותא, גרים מלה אחרא בביתא, גרים דיסתלק חשיבותא מבנהא. רחמנא לישזבון, מחציפו דלהון.

ועל דא, בעיא אתתא לאתכסייא, בזיוותי דביתא. ואי עבדת כן מה כתיב, תהלים קכח בניך כשתילי זיתים. מהו כשתילי זיתים. מה זית דא, בין בסתווא, בין בקייטא, לא אתאבידו טרפוי, ותדיר אשתכח ביה חשיבות יתיר על שאר אילנין. כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא. ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכלא, בברכאן דלעילא, בברכאן דלתתא, בעותרא, בבנין, בבני בנין. הדא הוא דכתיב, תהלים קכח הנה כי כן יבורך גבר ירא יי. וכתיב תהלים קכח יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך וראה בנים לבניך שלום על ישראל...

תרגום: אמר רבי חזקיה תבוא מארה על זה האיש שמניח לאשתו שיראה משערות ראשה החוצה, וזה אחד מעניני הצניעות שבבית, והאשה שמוציאה משערות ראשה החוצה להתקשט בהן, גורמת עניות לבית, וגורמת לבניה שלא יהיו חשובים בדורם, וגורמת לרוח טומאה שישרה בבית, מי גרם כל זה, אותן השערות שהתקשטה בהן מבחור, ואם בבית כך, כל שכן בשוק, וכל שכן אם היא מראה חציפות אחרת, ולפיכך אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך. אמר רבי יהודה שער הראש של האשה שמתגלה גורם לשער אחר להתגלות ולפגום בה, על כן צריכה האשה שאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, וכל שכן בחור, בא וראה כשם ששער הזכר הוא חמור

משערות ראשן בביתן אבל עיקר ראשן היה מכוסה. וכן מוכח בנדרים ל': שמודר הנאה ממשחורי הראש מותר להינות מן הנשים כיון שאינן שחורות ראש ע"ש, ופרש"י וכל הראשונים שם שדרכן של הנשים לכסות את שערן מפני הצניעות ושער באשה ערוה שדין זה שייך רק בביתה, כמבואר להלן בפרק ו אותיות ד-ה. ע"ש. ומבואר שהיו מכסות את ראשן, והגם שהיו מעט שערות יוצאין מתחת לקלתן מכל מקום בשביל כך לא יקראו "שחורי" הראש, כיון שעיקר הראש היה מכוסה. וכן מוכח מיומא מזו. שקמחית זכתה לשבעה בנים תלמידי חכמים מפני שנהגה צניעות בשערותיה ולא ראו קורות ביתה קליעתה, ורבים עשו כמותה וכו', ע"ש, ומבואר שהיו רבות שנהגו כמותה, ועל כל פנים היא נהגה מידת חסידות יתרה שאף בבית המרחץ ובשעת החלפת המלבושים היתה מכסה את ראשה כדת, וכמו שנאמר עליה שלא ראו קורות ביתה את קליעתה, וזה אי אפשר לכל אשה רגילה, אבל היא קמחית נשתבחה בחסידותה שהחמירה על עצמה אף בבית המרחץ והטבילה ובשעת החלפת המלבושים שלא להסיר את הכיסוי שמעליה והיתה משתמשת בכיסוי רחב בשביל שלא יחצוץ בטבילתה, וכן היתה מחליפה את המטפחת מתחת לאותו הכיסוי הרחב. והרחבתי בזה בתשובה אחרת.

וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלאשקר סימן לה שמותר לנשים לגלות ב' אצבעות משערן בביתן ובחצרן, ובתוך תשובתו כתב שכן היה המנהג בזמן השי"ס והקדמונים, והוכיח זאת מבתרא ס: ומדברי בעל הערוך, וזה לשונו: ואפשר דאפילו בעודן על אדמתן בזמן שבית המקדש קיים כדאיתא בהדיא בפרק חזקת ס: דאמרינן התם עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט, מאי היא? רב אמר בת צדעא שנאמר אם אשכחך ירושלם, וגו', ופירש בעל הערוך ז"ל: דכתיב בתשובות כשהאשה קולעת שערות משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעתה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה כנגד פניה זה עושה בת עניים. אבל עשירה שורקתו בבשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיה כאבלות ויתפז. עכ"ד בעל הערוך. וזה המנהג בעצמו הוא מנהג הנשים היום שהאשה קולעת כל שערות ומשיירת שער הצדעים יורד על פניה והוא הנקרא בלשון חכמים בת צידעא כמו שנתבאר ונוהגות גם כן לשרוק אותו בבשמים ושמן הטוב כעשירות של אותו הזמן אף על גב דלא חזי למיעבד הכי זכר לחרבן הבית כדאיתא התם. עכ"ד מהר"ם אלאשקר.

וכך מסתבר לומר שהיה המנהג בארץ ישראל שפסקו את ההלכות כדעת הירושלמי שאוסר לגלות את שערותיה בביתה וכמו שהרחבנו במקום אחר, ואף נהגו איסור באותן השערות המועטות שיצאו מבעד לצמתן. וכמו שביארנו בפרק ח. ובפרט שהרבה מן הראשונים סוברים כהירושלמי.

בסיכום, לדעת השלטי הגבורים כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב גם

הצניעות

השנה

צניעות כיסוי הראש

לאתקנא ביה... ואשה שמוציאה משערות ראש לחוץ להתקשט בהן. ג: וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שער דאתחזי מרישה לבר. ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא... וכל שכן חציפותא אחרא... וגורם סטרא אחרא השורה בבית, מי גורם לזה אותו השער שנראה מחוץ לראשה... וכל שכן אם היא מראה חציפות אחרת ומשמע שזה גם מפני חציפות ולכן אמר אחרת כלומר סוג נוסף של חציפות. אחר כך רבי יהודה מבאר את דבריו של רבי חזקיה, ששערותיה של האשה גורמות לזנות, כלומר שיתגלה שער אחר של הנואף וכו', שערותיה מביאים חציפות בבית כי חייבת האשה להתנהג בצניעות בביתה וכו'.

אתה הראת לדעת שאף לדעת הזוהר הקדוש טעם החיוב המוטל על האשה לכסות את ראשה הוא מפני הצניעות שבדבר, ושכל הטומאה השורצת על שערותיה היינו מפני המכשול ששערותיה מביאים, וכמו שמבואר בזהר מאן גרים דא, ההוא שער דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא וכל שכן חציפותא אחרא... יוצא שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני החציפות שיש בדבר.

והדברים שוים למה שכתבו כל הראשונים ז"ל, רש"י, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הרמב"ם בפירוש המשנה, הרא"ש, תוספות ר"י הזקן, ובשיטתם בשם הריב"ש ורש"י במהדורא קמא, והרי"ף הובא בשיטתם על מסכת נדרים, רבינו ירוחם, רבינו בחיי, הריא"ז, התרומת הדשן, ומהרי"ם מין, שטעם החיוב לאשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בדבר, ואף כאן בדברי הזוה"ק יוצא בפירוש שעיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את שערותיה הוא מפני הפריצות שבדבר.

על כל פנים בזהר הקדוש מבואר בפירוש שהטעם שיש טומאה על שערותיה היינו מפני הפריצות שיש בהן, שעל ידיהן נמשך עוון וכו'. ותדע שכל מה שמושך אליו חטאים ועוונות כגון שערותיה של האשה המושכות את עיני הגברים אליהן, שמחמת כך האשה מגיעה לידי עוון עם גברים אחרים, או שגברים אחרים פוגמים בעיניהן מחמת שערותיה, או שיהרהרו באשה מפני נוי שערותיה – באותו המקום שורה הטומאה, כמבואר בזהר הקדמה דף יד ע"ב.

וראה למרן החיד"א בספרו פני דוד פרשת נשא, פסוק יח, וזה לשונו: ופרע את ראש האשה, אפשר לרמוז כי כל זו הרעה נמשך מחטא חוה, וזו נלכדה בשחיתתה, וזהו שנאמר ופרע ראש האשה לרמוז לרישתה דנשי חוה, שהיא הגורמת ועדין היא נפרעת על חטאתה כי זו נתקלה על ידה וביונה הוא פרעון לחוה, כי היא היתה אם, וזה שנאמר ופרע לשון פרעון, ראש האשה שהיא חוה כי על ידי חטא נתלבש היצר ונעשה השער ערוה. עכ"ל. מזה ניתן להבין שהטעם ששערותיה נעשים ערוה היינו מפני היצר שיש בהן, וכנ"ל.

הטעם של הפגם במלכות

והנה, הזוה"ק מסיים: בגין כך, בעיא אתתא דאפילו טסירי דביתא,

מן הכל, כמו כן לנקיבה, צא וראה כמה פגם גורם שער האשה, גורם למעלה ולמטה, גורם קללה לבעלה, גורם עניות, גורם דבר אחר בבית, גורם שיסתלק החשיבות מבניה, השם ישמרנו מחוצפא שלהן, ועל כן צריכה האשה להיות צנועה בירכתי הבית, ואם תעשה כן, מה כתוב, בניך כשתילי זיתים סביב לשלחניך תהילים קכח, מהו כשתילי זיתים, מה זית זה בין בחורף בין בקיץ אינו משליך העלים שלו, ותמיד נמצא בו חשיבות יתר על שאר העצים, כן בניה יתעלו בחשיבות יתר על שאר בני העולם, ולא עוד אלא שבעלה מתברך בכל, בברכות שלמעלה, בברכות שלמטה, בעושר, בבנים ובבני בנים, זה שאמר הכתוב תהלים קכח הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', וכתוב יברכה ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל, עכ"ל.

ביאור שיטת הזוהר הקדוש

והנה, לדעת הזוהר הקדוש יש חומרא גדולה שלא תתראה אפילו שער אחת משערותיה, והדבר גורם לאסונות רבים בביתה ולהשכיך טומאה בתוך הבית לאין ערוך, ובדברי הזוהר לא מבואר שטעם האיסור הוא משום גזירת הכתוב אלא מבואר שיש בשערותיה טומאה. וכן ברקנאטי במדבר ה, יח כתב, וזה לשונו: וטעם ופרע ראש האשה שם יח, רומז אל הענין המכוון להמציא מקום למדת הדין לחול עליה אם היא טמאה, כטעם וראשו יהיה פרוץ ויקרא יג, מה לרוח הטומאה השופעת עליו, ולהתרחק ממדה זו אמרו רבותינו ז"ל כתובות עב, ופרע את ראש האשה, תאנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת ראש. עכ"ד.

ואולם כבר התבאר לעיל שלדעת הש"ס מותר לאשה לגלות שערותיה בביתה, וכמבואר בכתובות עב, שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה וכו', כי היו הנשים מניחות בביתן כיסוי חלקי על ראשן וכשהיו יוצאות לרשות הרבים תקף מניחות שבכה עליונה על השערות, וכן פירשו רש"י התוספות והר"ן ועוד, וכן נפסק ברמב"ם פרק כד מהלכות אישות הלכה יב ובשלחן ערוך אה"ע סימן קטו סעיף ד. אולם לדעת הירושלמי אף בביתה אסור לגלות את שערותיה, וכדעת הירושלמי הנ"ל, וכן פסקו הסמ"ג הריא"ז והשלטי הגבורים כתובות לב: מדפיו אות ב כדעת הירושלמי, וכמבואר בבית שמואל אה"ע סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט, ושחומרת הירושלמי נוגדת לשיטת הבבלי. כיע"ש.

הטעם לשיטת הזוהר הוא מפני הפריצות וחוסר הצניעות שיש בשערותיה

ואכן, בדברי הזוה"ק מבואר שהטומאה ההיא באה מפני ההתקשטות החציפות והפריצות שיש בשערותיה, ושהטעם הוא מפני שגילוי שערותיה מביאים לידי זנות ולא משום גזירת הכתוב, והדבר מדוקדק בכמה פעמים בלשון הזוהר:

א: ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתה... וזה הוא אחד מעניני הצניעות שיש בבית. ב: ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר,

שבא הכתוב הזה במעלה התשיעית. סביב לשלחנך, כלומר, יהיו מזומנים לשרת אותך בעת שתאכל. ועוד ידוע שכל האילנות יש להן לב כשתחתוך אותו, אבל אילן זית אין לו לב, ואולי מפני זה טבע הפרי משכח התלמוד ומטמטם הלב, כמו שהזכירו רבותינו ז"ל הוריות יג: בזית. ויש שפירש עוד: 'אשתך כגפן פוריה', שהוא מדבר בזמן נדוּתה שהיא רואה דם, ועל כן אמר: 'כגפן פוריה', ואמר 'בירכתי ביתך', כלומר שתהיה מרוחקת ממך לצד אחר כשם שאתה מתרחק מן האש, ומזה אמר אשתך בסגול ולא בחיריק, ואם תעשה כן, עוד: יהיו בניך כשתילי זיתים, שיהיו הגונים ולא יהיה בהם שמץ פסול. עכ"ד. מדבריו אלו נבין שיסוד הפסוק 'בירכתי ביתך' היינו מפני הצניעות. וכנ"ל. ושוב ראיתי שכן כתב הגר"ח פאלאג' בסוף ספר 'תוכחת חיים' על הגמרא ביומא מז. במעשה דקמחית. ע"ש.

גם בשורת משכנות הרועים עת שלום דף יב ע"א הביא דברי הוזה"ק הנ"ל, וכתב שממש ראה שהפאה הנכרית אסורה, כי עיקר הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות והצניעות ואין זו גזירת הכתוב, וכלשון הוזה"ק ז"ל הוא חד מאינן צניעותא דביתהו וכו'. וראה לעיל שכן משמע מעוד מקומות בלשונו של הוזה"ק, ולכן אין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, שהרי התוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות קיימת בשתייהן. כיע"ש. וכ"כ הראש"ל רבי יעקב שאול אלישר בספר מעשה איש דרוש ג לשבת כלה ד"ה באופן כי, דף ט ע"א שמדברי הוזה"ק הנ"ל יוצא שעיקר האיסור בביתה הוא מפני הפריצות שבדבר. ובאמת שכן משמע מלשון החתם סופר בחא"ח סימן לו שאחרי שהביא דברי הוזה"ק וכו', כתב שאין זה ממידת צניעות, וכו', ויוצא מדבריו שטעם האיסור לשיטת הוזה"ק הוא מפני הפריצות שיש בדבר.

הפוסקים שחששו לדעת הוזה"ק

והנה רבים מן הפוסקים הסכימו להלכה כהמבואר בירושלמי ובזוהר הקדוש שאפילו שעה אחת לא תצא מתחת למטפת בין בביתה ובין ברשות הרבים, וכמו שכתב המגן אברהם סימן עה ס"ק ד, שראוי לנהוג כהוזה"ק הקדוש, ואף בבית אסורה לגלות גם מקצת מהשער, וכן כתב באליהו רבה ס"ק ב, וכן כתב בשו"ת חת"ם סופר חא"ח סימן לו, שאסור לאשה לגלות אפילו שעה אחת משערותיה. וזה לשון המשנה ברורה סימן עה ס"ק יד על מה שכתב הרמ"א: והוא הדין השערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן, רוצה לומר שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמת והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת על זה מקיל הרשב"א כמבואר בחתם סופר סימן לו, ובזוהר פרשת נשא החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא אחרא לשרות בביתא, וכל שכן אם הולכות בשוקא כך על כורחך

לא יחמון שער א חד מרישא, כל שכן לבר. עכ"ל. והרגום הוא: על כן צריכה האשה שאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, וכל שכן בחוץ. ע"ש. דהיינו שעיקר האיסור הוא משום הפריצות שיש בשערותיה, והוא הפגם הגורם את כל העונשים החמורים המוזכרים למעלה. ולכן גם אם נפרש שעל ידי שהאשה הולכת פרוצת ראש יש כאן פגם במלכות, על כל פנים פגם זה נובע מסיבת הפריצות ואינו מכח עצמו. ואחרי זמן ראיתי בספר אחד, לגאון וקדוש המבאר דברי הוזה"ק, שכתב: זאפילו קורות ביתה לא יראו שער אחד מראשה, כלומר כיון שאין הטעם של איסור גילוי שערות הראש רק מחמת פריצות, אלא לפי שגורמים למעלה פגם במלכות, אם כן אפילו קורות ביתה לא יראו אפילו שער אחד של ראשה. עכ"ל. ומדבריו מבואר שזהו איסור מוסיף על האיסור של 'פריצות', וגם שכל סיבת האיסור המוסיף הנ"ל הוא מפני הפריצות שיש בדבר, דאי לאו הכי לא היתה התורה אוסרת את גילוי הראש לאשה, וכמבואר בכתובות עב, ובספרי נשא פרשה יא. ועוד. ושורר שכ"כ בספר אחד, שזהו איסור מוסיף על איסור פריצות, וסיים שם: ואולם אחר ההתבוננות בשנית נראה דגם לדעת הוזה"ק כל הטעם הוא משום פריצות, דהרואה יראה שהוזה"ק כתב, ודע הוא חד מאינן צניעותא דביתהו וכו'. עכ"ל. וששתי.

והנה הוזה"ק מסיים בפסוק תהלים קכח, ו: אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך וכו', ורבינו בחיי בפרשת וישלח בראשית לד, א, כתב: יובן המאמר בתהלים קכח, ג: 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך', כתיב הכא: 'בירכתי ביתך', וכתיב התם גבי מזבח: ויקרא א, יא יזשט אותו על ירך המזבח, אם עשתה כן תעמיד בנים ראויים להמשח בשמן המשחה, שנאמר: 'בניך כשתילי זיתים'. וכן דרשו רז"ל במסכת יומא בתחילת פרק הוציאו לו: יומא מזו. מעשה בקמחית שהיו לה ז' בנים וכולן שמשו בכהונה גדולה בחייה, אמרו לה: מה עשית שזכית לכך, אמרה להן: מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. וביאור 'אשתך כגפן פוריה', המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית, וכאשר יגדל מוציאים ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישב בירכתי הבית, לא לפתח הבית פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה משלי ט, יד: 'זישבה לפתח ביתה', וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית ובניה יוצאים לחוץ לשדה למלאכתם הנה הבנים הללו כשתילי זיתים, והמשילים לזיתים מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל, וכן הבנים בני אביהם, שהרי אמם צנועה בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה. ועוד המשילים לזית לכוונה אחרת, והוא שהזית נושא פריו לתשעה חדשים, וכן האשה הזאת בשכר צניעותה אינה מפלת אבל תלד בניה לתשעה חדשים, וכן דרשו ז"ל בבכורות בכורות ח.: בהמה גסה טהורה לט' חדשים וכנגדה באילן זית. וכן תמצא במעלות שהן טז

הצניעות

הצניעות כיסוי הראש

כשנת

שתלך ברדיד מלמעלה ככל הנשים כן מבואר שם סימן קטו.
עכת'ד הביאור הלכה בתוספת נופך.

מנהג בנות ישראל כהזוהר הקדוש

ומרן בבדק הבית ארז בסוף סימן שג כתב על דברי הכל בו,
שכתב: והאידנא נהגו לקלוע שערן בשבת ואין מי שימחה בידן לפי
שמוטב שיהיו שוגגות וכו', שאי אפשר למנען שלא יתגנו על
בעליהן. וכתב על זה מרן בבדק הבית: ואין טעם בדבר, שהרי
השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג
כן, ואם נמצא מקום שנהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר
שנהגו לכסות את שערן אפילו בבית, וכל זה הוא מכח המנהג. ומכל
מקום בשלחן ערוך אה"ע סימן קטו סעיף ד פסק: וזוהי דת יהודית,
יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה
פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה
במטפות וכו'. עכ"ל. ומבואר שכל האיסור הוא דוקא במבוי מפולש
שהרבים מצויין בו, שהיא עוברת על דת, או שיוצאת בלא שבכה
אלא בקלתה בלבד לרשות הרבים. אבל אם עושה כן בביתה מותר
מן הדין, אך על כל פנים מנהג נשות ישראל להחמיר בזה.

וכן כתב הב"ח סימן קטו, וזה לשונו: והכי נהוג בכל גבול ישראל
דאפילו בפני אנשי ביתה אינה שרויה פריעת ראש בלא מטפת
וכיפה שבראשה, ודלא כפירוש רש"י והתוספות והר"ן. עכ"ל. ובנחלת
צבי תלמיד הב"ח, אה"ע סימן קטו סעיף ז כתב שאף התוספות
כוונתם לומר שלענין שתצא בלא כתובה לא מיקרי פרוע ראש,
משום דאם כן לא הנחת וכו', אבל ודאי הגון ונכון שלא תצא אף
בחצירה פרועת ראש לגמרי. ע"ש. וכן כתב במים רבים אה"ע סימן
ל, וכן כתב בכנסת הגדולה אה"ע סימן קטו, ובביאור הלכה סימן
עה ד"ה ודע. ועוד.

ולפי זה אפשר שאף מה שפסקו הרמב"ם ומרן שבביתה אין זה דת
יהודית, מכל מקום רק לענין שהיא לא יוצאת בלא כתובה אמרו כן,
אבל בודאי שאין הגון ונכון לצאת בחצירה פרועת ראש לגמרי או
שנראין חלק מן השערות, וכמו שכתב הנחלת צבי והמים רבים הנ"ל.
ויש להסתפק מלשון הש"ס כתובות עב: שאם כן לא מצאת בת
לאברהם אבינו וכו', ומבואר שהיו מגלות ראשן. וצריך לומר שלא
היו מגלות ראשן לגמרי, אבל היו מגלות חלק ממנו וכמו שכתב
מהר"ם אלאשקרי בתשובה סימן לה.

בכל זאת, מנהג בנות ישראל כהזוהר הקדוש שגם בביתן הם מכסות
את ראשן היטב שלא תתראה אפילו שערה אחת, וכמבואר ביומא
מז. לגבי קמחית ש"קורות ביתה" לא ראו קליעתה וכו', והיתה
הגדולה שאפילו בביתה ובחומותיה לא גילתה את שערותיה. ולכן
אמרו שם הרבה עשו כך וכו', דהיינו שהדבר היה מנהג הרבה
מבנות ישראל עד שבדורות האחרונים מנהג זה התפשט בכל בתי
ישראל ולא ידח ממנו נידח.

ולכן אין ספק שמצוה להודיע בשער בת רבים את שיטת הזוהר

בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמון שערה חדא מרישאה
ואי עבדיה כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה זית וכו' בנהא
יסתלקון בחשובין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך
בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין. עכ"ל
בקיזור. וכתב המגן אברהם שראוי לנהוג כהזוהר. וביומא מז.
איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא
ראו קורות ביתה אמרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים. עכ"ל.

ובביאור הלכה סימן עה, ד"ה מחוץ לצמתן כתב: ואותן נשים
הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן מחוץ לצמתן למקום שדרכן
לגלותן, מותרין לגלותן אם אין דעתן לחזור, מגן אברהם בשם
מהר"ם אלשקר סימן לה, ולענין לקרות קריאת שמע כנגדו כתב
בספר שולחן שלמה דנראה שמותר אפילו דעתן לחזור וטעמו משום
דליכא הרהורא, ואם באו ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן
לגלות לא יגלו אפילו אם דעתן לחזור טעמו משום הרהור דאנשים
ואסור לקרות קריאת שמע כנגדן אפילו אם דעתן לחזור, ואם איש
אחד בא ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות אסור
לקרות קריאת שמע כנגדן בכל גונו ואם בא ממקום שאין דרכו
לגלות למקום שדרכו לגלות מותר אם אין דעתו לחזור.

ועיין במשנה ברורה ס"ק יד מה שכתבנו שם, ולענין עיקר איסור
גילוי שער דאשה כתב המ"א בשם התוספות דכתובות דדוקא בשוק
אסור אבל בחצר שאין אנשים מצויים שם מותרים לילך בגילוי
הראש ומה שנרשם במגן אברהם בשם אה"ע סימן קטו אינו מוכח
שם כלל להמעיין אבל בזוהר פרשת נשא החמיר מאוד שלא יראה
שום שער מאשה וכן ראוי לנהוג. עכ"ל המגן אברהם. ודע דענין זה
לא שייך כלל להדין דשער באשה ערוה האמור בסעיף זה, ואפילו
בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן
לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא והוי ערוה, כן פשוט להמעיין,
וכן כתב ביד אפרים, אולם אפילו עיקר הדין לענין גילוי שער
שהביא בשם התוספות לא ברירא, דהנה הסמ"ג כתב בשם הירושלמי
לאיסור, וכן דעת הטור שם. והב"ח כתב שם שכן דעת הרמב"ם
ומפרש גם הש"ס שלנו כן שבגילוי ממש אפילו בחדרה אסור, ובעל
הבית שמואל סימן קטו ס"ק ט כתב שלפי מנהגינו הוי דת יהודית
בגילוי ממש, אפילו בחצרה וחדרה ואפילו אי תימא שלא תצא עבור
זה בלי כתובה על כל פנים איסורא איכא, וכ"כ בתשובת חתם סופר
סימן לו: ומכיון שכבר קבלו עליהם אבות אבותינו בכל מקום
ששמענו שנפוצים ישראל לאסור בזה אם כן הוי ליה דין גמור
שקיבלו עליהם כהך דיעה האוסרת, וכמו שכתב המגן אברהם סימן
תקנא ס"ק ז, שהאריך הרבה בזה, וכתב לבסוף דבארצותינו
שנתפשט המנהג על פי הזוהר איסור גמור הוא ויש לחוש לרביצת
האלה האמור בזוהר ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. וכל זה
לענין חצרה וחדרה אבל לילך בשוק וחצר של רבים לכ"ע, אף אם
תלך במטפת לבד לכסות שערה מיקרי עוברת על דת יהודית עד

הצניעות

צניעות כיסוי הראש

כשנת

באר הגולה

ט. ב"ב ס: ערוך
ערך בת צדעא.
ש"ת מהר"ם
אלאשקר סימן
לה:

נאף על פי שצריכה האשה לכסות את שערותיה בביתה, מכל מקום מותר לה לגלות אצבע או שתיים משערותיה, ואשה יראת ה' תחמיר על עצמה אף בזה ותתברך בכל הברכות המוזכרות בזהר הקדוש^ט.

י שקלתה היינו כיסוי חלקי, וזה לשונו: דמדאורייתא בקלתה על ראשה שריא, ואפילו ברשות הרבים, ומחצר לחצר דרך מבוי, ואפילו משום דת יהודית לית לה בה. הא קמן, דאפילו סל, דאינו דומה כלל לכיסוי הבגד, שהרי הוא חלול בכמה מקומות, לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. ושם כתב זאת לדעת הרמב"ם כ"ע"ש. וכן כתב מהרי" מינץ הובא בשו"ת באר שבע סימן יח, וזה לשונו: ונראה לי דהרמב"ם בא לאשמועינן חידוש זה דלא מיבעיא דלא סבר בקלתה לחוד שאינו מכסה לגמרי השערות שהרי הוא חלול בכמה מקומות לפי שאינן קלועין יפה. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן עו, ריש ד"ה ומיהו שבקלתה יש חסרון של צניעות ולכן היא צריכה להניח על גבה שבכה. ע"ש.

וכן כתבו מרן והב"ח אה"ע סימן קטו והתשובה מאהבה בח"א סימן מח שלדעת הרמב"ם ורש"י קלתה היא מטפחת חלקית ולא גמורה כ"ע"ש. וכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קג שקלתה אינה מכסה את כל שערותיה, וכמו שכתב רש"י שהיא כעין סל וכו', והביא דברי הב"ח וכתב עליו י"דבריו נכונים. ע"ש. וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן ב ד"ה וארשום שהביא דברי השבות יעקב הנ"ל, והסכים לו בייחס למה שפירש בענין קלתה. ע"ש. וע"ע בשו"ת חוט המשולש ח"א סימן יב ד"ה ואשר ובשו"ת רבי עזריאל היילסהימר ח"ב חאה"ע סימן מו שכתבו שהעיקר הוא שלדעת הרמב"ם ורש"י ז"ל קלתה היינו כיסוי חלקי על ראשה, ואין הכונה שקלתה הוא כיסוי שלם כהשכחה. ע"ש. וכן היא דעת החתם סופר בח"ז קובץ תשובות סימן ב, וזה לשונו: על דבר הכובעים הקלועים העשויים כשבכה, נקבים נקבים והשערות יוצאים מבין הנקבים אי שפיר דמי להתפלל בהם, או איכא למיחש לגילוי ראש, גם בזה כיון יפה כבוד מעלתו דליכא למיחש למידי, והמורה הציץ בין החרכים ולא ראה בפנים בתה"ד מקור הדין סי' י' דמייתי ראייה להתיר הזכרת השם בכובעים הקלועים מקש ומייתי מפרק המדיר כתובות עב. דכיסוי ראש דאשה שיש לה סמך מן התורה ואפילו הכי סגי בקלתה, וכתב שם שהוא חלול בכמה מקומות שאינו קלוע יפה וכל שכן כובעים של קש שהן קלועים יפה. ע"ש. אם כן הרי להדיא להתיר דומיה דקלתה שהוא חלול ואינו קלועה יפה. עכ"ל. וכן הוא אף לדעת הבית שמואל באה"ע סימן קטו שפירש דקלתה היינו מטפחת וכו', מכל מקום צריך לומר שאינו מכסה יפה כל כך ולכן צריכין לעוד רדיד המונח מעל גבי המטפחת. ועל כל פנים מבואר שהיו הנשים מגלות את שערן בבית, ואף גילוי שערות ממש מותר,

שהחובה מוטלת על כל אם בישראל להקפיד בכל דינים אלו שהם חומת היהדות בבית היהודי והם ראש לתפארת בני ישראל בצניעותן ובוזהירותן בקיום המצוות, וכבר הוזכרו הברכות שזוכה האשה אשר תכסה את ראשה כראוי, בנים צדיקים, קדושה וטהרה בביתה, הון ועושר וצדקתו עומדת לעד. וראה מה שהרחיב בזה בשו"ת חתם סופר חאר"ח סימן לו. ועוד חזון למועד.

האם מותר לאשה לגלות ב' אצבעות משערותיה בביתה או ברשות הרבים

ט. בכמה מקומות בש"ס מבואר שהיה מנהג הנשים לגלות "שורה" של שער, כמו בבתרא ס: שגזרו על תכשיטי נשים ומסיק שם היינו בת צידעא, ופירש הערוך אות ב, ערך בת צדעא: פירוש שהיתה רגילות שאותן שערות שיצאו בין און לפדחת שהוא בת צידעא, כי צידעא היינו רקתן שבשיר השירים כמו שכתב הערוך שם, ובשיר השירים ד, ג: כפלח הרמון רקתן מבעד לצמתן, פירוש שגם הרקת יהיה לפנים מהצמות, ואך בת צידעא הוא השורה שבין האון לפדחת ושם יצאה שורה אחת ולא תהיה מקולעת אלא סד בסיד. ע"ש.

הנשים היו לובשות בביתן קלתה – מהו הפירוש קלתה ואין לומר שכל זה היינו דוקא בביתן ובחצירן אבל לא ברשות הרבים שהרי בביתן וחצירן הנשים מותרות בפריעת הראש לגמרי כמבואר בכתובות עב: דאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה, והיינו שהיתה לובשת על גבי ראשה קלתה שהוא כיסוי חלקי המונח על גבי ראשה ונראין השערות מבין הנסרים, וכמו שכתב רש"י הובא בשיטמ"ק כתובות עב. בשם רש"י במהד"ק, וזה לשונו: קלתה סל שמנחת את פלכה בו ומניחתה על ראשה כשהיא פרועת ראש אפילו קלתה נמי לא משום צניעות דאי אפשר שלא יראו שערותיה בין הנסרים. עכ"ל. יוצא מדבריו שקלתה היינו כיסוי חלקי שהיו הנשים לובשות אותו בביתן והיו השערות נראין מן הצדדים. וכן הוא לדעת הרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה יג, שכתב: יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אף על פי ששערה מכוסה במטפחת וכו'. עכ"ל. והוא מפרש את דברי הברייטא בכתובות עב. שאם יוצאת בקלתה לרשות הרבים הרי זו עוברת על דת, והרמב"ם מפרש דקלתה היינו "ששערה מכוסה במטפחת", ואותה המטפחת היא מחוררת או דיקקה שהשערות ניכרין מתוכה שלכן היא צריכה להניח עוד רדיד מעל גביה, וכמו שכתב בשו"ת תרומת הדשן סימן

מן הפדחת לאוזן. וכנ"ל. אולם בשו"ת מהר"ם אלאשקר סימן לה כתב שהמבואר בבתרא שם, היינו לרשות הרבים, ודימה זאת לדין שער באשה ערוה שלדעת הרשב"א הרא"ה והר"ן מותר לקרות קריאת שמע כנגד השער היוצא מן הקליעה עד טפח. ע"ש.

דעת האחרונים בזה

אלא שכבר נפתח הדבר בספרים, שכבר נשאל בזה בשו"ת מהר"ם אלאשקר סימן לה האם יש סמך לנשי אדום לגלות קצת משערן, ובתשובתו צידד להקל באותן השערות שכנגד הפנים אצבע או שתיים שכל אצבע היא 2 ס"מ, ושכן הוא מנהג ישראל הגם שמנהג לא יכול לבטל את האיסור, בכל זאת יש למנהג זה סימוכין, וזה לשונו: והוא דשער באשה ערוה לא מיירי אלא בשער שדרך האשה לכסותו דומיא דטפח באשה ערוה, פירוש טפח שדרך לכסותו, ואקשינן למאי, אילמא לאסתכלי בה, כלומר שהיא אשת איש ומתכוין להינות, אפילו באצבע קטנה שאין דרכה להיות מכוסה אסור, ומשני, לא צריכא לאשתו ולקריאת שמע וכו', ומכל מקום לדברי כולם אין באותו שער חוץ לצמה שום חשש כלל, וכו', וכתב הרשב"א דאוקמינא לאשתו ולקריאת שמע, אפשר למקום צנוע שבה, אבל פניה וכו', ושערה שחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להן מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, וכן כתב באורחות חיים וכן שמעתי שכתב בכל המכתם וכן כתבו המאירי הריטב"א והרא"ה בברכות כד', ואין זה צריך לפנים שלדברי כולם אין בו צד איסור כלל, אדרבה שהתירוהו בפירושו ואפילו לקריאת שמע, והעידו שנהגו לגלותו, ובודאי כי כן היו נוהגות בנות ישראל בימי חכמי המשנה והתלמוד, וכל מה שתמצא בספר הזהר שמקפיד על גילוי השער, אפשר דבשער שדרכה לכסותו משתעי, ואלא מעתה לפי דרכו שער גבות עיניה נמי היה להם לאסור, דשער קרייה רחמנא, אלא שדברים אלו בטלים ומבוטלים, ולית בהו משש כלל, וכמה לא חלי ולא מרגיש האי גברא וכו', ואיך עלה בידו למחות, וכו', ואפילו אותן נשים שבאו מארצות הערלים והיו נוהגות לכסותו כשהיו שם, אין להזהירן שלא לגלותו כיון שקבעו דירתן בכאן, וכו'. עכ"ל. ודברי מהר"ם אלאשקר אלו הובאו במגן אברהם אורח סימן עה ס"ק ד אלא שסיים "שראוי לנהוג יותר כהוזה"ק הנ"ל.

ומהר"ם אלאשקר הנ"ל הוסיף שאפשר לומר שכן הוא לדעת הוזה"ק שהרי אפשר לומר שהוא דוקא בשערות שדרכה לכסותן שכן כל טעמו של הוזה"ק הוא מפני שיש פריצות בשערן וחוסר צניעות, אבל באותן שדרכה לגלותן יש להתיר. ע"ש. וכן כתב בשו"ת חתם סופר חא"ח סימן לו בדעת מהר"ם אלאשקר, כי השואל צווח על מנהג נשותיהן בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האזן לפדחת תלוי לה, וכתב מהר"ם אלאשקר על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כך וכמבואר בבתרא ס': שגזרו על תכשיטי נשים ומסיק שם היינו בת צידעא ועיין ברשב"ם שם, אך הערוך אות ב, ערך בת צידעא פירש שהיו רגילות שאותן שערות שיצאו בין און

וכמו שכתב הבית שמואל באה"ע סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט, אלא שלדעת הירושלמי בכתובות פרק ו הלכה ז יש לאסור וכן פסקו הסמ"ג והרי"ז והובאו בשלטי הגבורים כתובות לב: מדפיו שיש להחמיר כדברי הירושלמי, אבל לדעת מרן השלחן ערוך באה"ע סימן קטו סעיף ד והרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה יא מותרת האשה ללכת בביתה בפירוע ראש ממש ורק יש להחמיר כדברי הירושלמי הנ"ל.

היה מנהגן לכסות ראשן בביתן

ועל כל פנים אפשר לומר דאף האי שורתא בבתרא ס': היא לביתה ולא לרשות הרבים, שהרי הגם שהיו הנשים מותרות ללכת בגילוי ראש ממש, מכל מקום לא כל המקומות שוין, ורבות בנות עשו חייל לכסות את שערן, וכמבואר בבדק הבית אורח סוף סימן שג במה שכתב על דברי הכל בו, וזה לשונו: ואין טעם בדבר, שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא, ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם נמצא מקום שנהג כן ראוי לגעור בהם. עכ"ל. ומבואר ששערן היה מכוסה בביתן, וכן מבואר בגדרים ל': שהגודר משחורי הראש אין הנשים בכלל נדרו שהרי שערן מכוסה ואינו שחור, ואם איתא שהיו הנשים מגלות את שערן בביתן אם כן היו צריכות גם כן להחשב "שחורי הראש", וכן כתב הבית שמואל באה"ע סימן כא ס"ק ה שממדת צניעות יש להחמיר שלא תלכנה בנות ישראל בפירוע ראש בביתן. ע"ש. ובפרט שבארץ ישראל היו נוהגות כדעת הירושלמי שלא לגלות את שערותיהן בביתן, אבל בבבל היו מגלות את שערן רק אותן מזעיר שנהגו כך, ויש להוכיח לזאת מיומא לח. שקמחית זכתה לשבעה בנים כהנים גדולים מפני שלא ראו קורות ביתה את קליעתה, ורבים עשו כך וכו', ע"ש. ומבואר שהיו נשים רבות שנהגו באותה המידה של החסידות שלא לגלות את שערותיהן כלל ואפשר לומר שקמחית החמירה ביותר "שלא יראו קורות ביתה" וכו', וזה אי אפשר לכל אחת שהרי כשהיא בחדרה ובבית המרחץ היא מוכרחת לגלות את שערותיה, ולכן זוהי הגדלות שהיתה אצל קמחית שהחמירה אף בבית המרחץ והטבילה להשים כיסוי רחב על ראשה שלא יחצוץ, וכן כשהיתה מחליפה מטפחת היתה מניחה שבכה רחבה מאוד ומחליפה את המטפחת שעל ראשה מתחת לשבכה הגדולה, ולכן זוהי מידות חסידות שזכתה מפניה לשבעה בנים כהנים גדולים אבל כל ישראל נהגו לכסות את ראשן בביתן אבל לא החמירו כל כך בחדרן ובבית המרחץ. וק"ל.

אלא, שהראיה שהבאנו לעיל מכתובות עב: שאם כן לא מצאת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה וקלתה בראשה וכו', אין עליה תשובה, שהרי יוצא בפירוש שכך נהגו נשות ישראל מקדמא דנא, וכן כתבו רש"י והתוספות שם, וכן כתבו הר"ן והנימוקי יוסף שהיו הנשים בביתן לובשות את קלתן שהן ככיסוי חלקי על ראש האשה והיו השערות נראות מבעדן, ולכן אפשר לומר שאותה השורה של שער הנזכרת לעיל בבתרא ס': היא לביתן מכיון שהיה דרכן לגלות

לפדחת שהוא בת צידעא, כי צידעא היינו רקתך שבשיר השירים כמ"ש הערוך שם, ובשיר השירים ד, ג כתיב: כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך, פירוש שגם הרקת יהיו לפניך מהצמות, ואך בת צידעא הוא השורה שבין האזן לפדחת ושם יצאה שורה אחת ולא תהיה מקולעת אלא סד בסיד, וכתב מהר"ם אלאשקר ז"ל שבזמנו עוברת על תיקון חז"ל ואותה שורה של שער אינה טופלת בסיד אלא בבשמים שאסרו חז"ל זכר לחורבן בהמ"ק, ע"ש, וכתב עוד שם שמה שאמרו בזוהר פרשת נשא הנ"ל להחמיר אפשר היינו שלא באותה שורה שבין אזן לפדחת מכיון שדרכה לגלותה, ואמנם הרואה בפנים בזוהר פרשת נשא יראה שעל כל שום חוט שערה החמיר שגורם מסכנות ודלות ומגדלות בנים רעים ושאר צרות, ומכל מקום כיון שלפי פירוש הערוך הנ"ל משמע בשי"ס דאזנה שורה דרכה להגלות אם כן כל היכא דפליג הזוהר עם השי"ס הלכה כתלמודא דידן, וכתב עוד שם אפילו הני נשי דבאו מארץ אדום לארצות ישמעאל ושם לא נהגו לגלות אותן שערות אינו מוכרח דממנהג ישראל וחומרא נהגו כן אלא משום דבארצות אדום גם האומות אינם יוצאות באותן שערות וכיון שכן לא שייך נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם. עכ"ל החתם סופר בשם מהר"ם אלאשקר.

אלא שבשורת צמח צדק סימן קלה חלק עליו, וכתב: בענין מה שכתב בתשובת מהר"ם אלאשקר סי' לה איזו קולא בענין מה שאמרו שער באשה ערוה, דלא נראה כן בחידושי הרשב"א פ"ג דברכות כה, אבל פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינה זמר, ושערה מחוץ לצמתה שאינה מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד. עכ"ל. ולפי עניות דעתי אין נראה כן מלשון הרשב"א, שאם כן היה לו לומר "ושערה שרגיל לצאת מחוץ לצמתה" וגם למה לו לומר שאינו מתכסה שכשיוצא מחוץ לצמתה היינו שאינו מכוסה, אלא ודאי רוצה לומר כמו שכתבנו דהיינו שערה הגדל מחוץ לצמתה, ואינו מתכסה ע"י השבכה ההיא דוקא שרי, דהוי ליה כמו פניה שדרכה להיות מגולה, ובזה נדחה מה שכתב מהר"ם אלאשקר סי' לה, וז"ל: ואלא מעתה שער באשה ערוה גבות עיניה נמי היה להם לאסור דשער קרייה רחמנא וכו', עכ"ל. דשאני שער הנ"ל שגדל מחוץ לצמתה ואינו מתכסה כלל על ידי צמתה והוי ליה כמו פניה מה שאין כן שער שמבפנים לצמתה והיא מוציאה חוץ לצמתה זהו שער באשה ערוה, ורק לענין קריאת שמע אסרו ואמרו שער באשה ערוה, ופירש הרשב"א אפילו לבעלה ועל זה התיר בשערה שמחוץ לצמתה אבל לגבי אחרים אין זה שום היתר ונקטינן כפשטא דגמרא שער באשה ערוה וצריכה להזהר ולכסות כל שערה שהרי זהו ערוה ותאוה ואיך תעורר תאוה לבני אדם ואינו דומה לפניה שאינו מכוסה, דהא לא סגי לה בלאו הכי, דלא תוכל לילך אם עיניה יהיו מכוסות, ואדרבה מצינו במשנה בפרק במה אשה סה, ערביות יוצאות רעולות, ופירש רש"י שדרך נשים ישראלית שבערב להיות מעוטטין ראשן ופניהם חוץ מן העינים, הרי מנהג צניעות לכסות אף פניהן,

וכ"כ בערוך ערך ערב הרביעי: בפרק במה אשה בשבת סה, ערביות רעולות פי' נשים ערביות יוצאות רעולות פי' כדכתיב השרות והרעלות משימות בגד על הראש ומכסות כל הפנים שאינו נראה אלא העינים וקושרות למטה עכ"ל, עכ"ל הצמח צדק.

ואף החתם סופר בתשובה הנ"ל סימן לו, סיים: והאמנם בארצותינו שהאומות יוצאות פרוצי ראש ואמותינו לא יצאו ונוהרו מאד וחשו לדברי הזוהר והקפידו על זה מאד, אף על גב דאילו היינו עומדים למנין לקבוע הלכה היינו אומרים דאזנה שורה מבוארת בשי"ס להיתר היינו עפ"י פירוש הערוך דלא כרשב"ם ואין הלכה כהזוהר, מכל מקום כיון שתפסו המנהג כהזוהר על זה כתב מהר"א שטיין מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה קבוע, דהיינו היכא דספרי חצונים חולקים על השי"ס וספרי חצונים היינו מסכת סופרים וכמו שכתבו התוספות בפסחים מ: וכדומה או מדרש ופסיקתא והזוהר כאחד מהם, אותו מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה רוחת בישראל, ומייתי ליה מגן אברהם סי' תרצ"ס כב, ע"ש. הכלל היוצא כל שום שער בשום מקום בראש ופדחת בנושאה אפילו בחדרה ערוה היא אם לא שיש לה מטפת בראשה ובשוק וחצר של רבים גם כובע, ואמנם בשורה שער שבין אזן לפדחת ואינה מקולעת וסד בסיד במקום שנהגו אינה ערוה, ובארצותינו שהמנהג על פי הזוהר עוקר הלכה ובפרט דלפירוש הרשב"ם סוף פרק חזקת הבתים אין כאן מחלוקות כלל אם כן איסור גמור הוא ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הנ"ל ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. והמשנה ברורה בביאור הלכה סוף סימן עה הביא דברי החתם סופר הנ"ל, ושכן כתב ביד אפרים. ע"ש. וכן פסקו רבים מרבתינו האחרונים שראוי להחמיר כדברי הזוה"ק שלא תראה אפילו שערה אחת משערותיה של האשה. ע"ש. אולם כל זה אינו אלא חומרא, ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת מהר"ם אלאשקר הנ"ל שאף לדעת הזוה"ק לא אסור אלא בשער שדרכה לכסותו אבל בשערות שאין דרכה לכסותן מותר. כ"ע"ש.

האם מי שהתיר הוא לביתה או לרשות הרבים והנה מתשובת מהר"ם אלאשקר מוכח בהדיא דלא קאמר אלא לענין ביתה וחצירה בלבד, וכמו שכתב בתשובתו כמה פעמים "ובואו ונצווה על אותן האוסרין אותו שער לאשה בתוך ביתה מהא דאיתא וכו', ובתחילת התשובה שם כתב "אם יש לחוש לאלו הנשים שנהגו לגלות שערן מחוץ לצמתן להתנאות בו ובסוף התשובה כתב "לפני בעליהן" לפי מה ששמענו מי שהורה וכו' כי בפירוש אמרו "שער באשה ערוה" וכו', עכ"ל. ומבואר שלא היו מגלות את שערן אלא בביתן ועל זה נשאל מהר"ם אלאשקר ולא על רשות הרבים. וכן מי שמתבונן בדבריו רואה שכל הדיון הוא בענין "שער באשה ערוה" שכל ענין זה אינו אלא בביתה בלבד וכמבואר בברכות כד, ודין זה נלמד מן הפסוק: שערך כעדר העיזים, ולדעת הרמב"ם איסור זה אינו אלא בהסתכלות אבל מותר לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה כמבואר בפרק ג מהלכות קריאת שמע הלכה טז, וכן היא דעת

הצניעות הראש

כשנת

צניעות כיסוי הראש

הצניעות

דחיטתא, ובמילי דכדי, ושרי ליה מאריה דאזיל בתר איפכא בלי שום ריח ראייה והוכחה כל עיקר, ומקלו יגיד לו, שבקיה מר לחסידותיה, ודברי הגאון מהרי קצנלבויגן שהובאו בב"ש יש בהם טעם כעיקר, לא דחויים הם, אלא שרירין וקיימין, ומנה לא נווע, ולא גטה ימין ושמאל מדבריו. עכ"ד. וכן כתב הגאון חתם סופר בהגהותיו לאריח שם, וכן מבואר בתורת שבת אריח סימן שג, ובמגן גבורים אלף המגן סימן עה ס"ק ט, ובשו"ת חסד לאברהם חאה"ע סימן פא, ובשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ו חאה"ע סימן ו והגאון רבי אהרן קריספין בבית אהרן מערכת פ אות א, ובספר ישועות יעקב אריח סימן עה אות א, כל הנהו כתבו שלא דיבר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע וכו', ומדבריהם מבואר שיש חילוק בין קריאת שמע לבין דיני פרועת ראש, וכבר נתבאר לעיל שהחילוק הגל' נפתח בראשונים הגל', שהרשב"א הראב"ה ורבינו ירוחם כתבו בפירוש שלא נאמר הדין של 'שער באשה ערוה' אלא לענין קריאת שמע ואיסור הסתכלות, אבל האיסור של 'פרועת ראש' הוא מוטל על האשה עצמה שתכסה את שערותיה. וכן כתב המשנה ברורה בביאור הלכה סוף סימן עה, ואין לדמות בין הדברים כי מקצוות הארץ המה. ושורר שכן כתב הבית דוד בפירוש המשניות שבת פרק ו משנה ה, וכן כתב בספר מים רבים חאה"ע סימן ל, ושכן היא דעת המשא מלך שהובא בכנה"ג אה"ע סימן כא, וסיים שאף הרמ"א והשלטי הגבורים לא התירו אלא בביתה וחצירה בלבד, והרמ"א לא כתב כן אלא לענין קריאת שמע אבל לענין פרועת ראש ברשות הרבים איסורים אחרים הם. ע"ש. שוב ראיתי לאחד מגדולי גדולי הזמן, שהביא דברי הגאון יעב"ץ הגל' שלא דיבר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע אבל לא לענין פרועת ראש לא שמענו מי שיתיר לעולם. ע"ש.

ולפי זה צריך לומר שגם מה שמבואר בבתרא ס: שם לגבי שורתא, היינו דוקא לגבי ביתה וחצירה וכמו שכתב מהר"ם אלאשקר הגל' בפירוש זבואו ונצוות על אותן האוסרין אותו שער לאשה בתוך ביתה מהא דאיתא וכו', וכן כתב בעוד מקומות, ועל כורחינו שאין להטיל דופי ח"ו במהר"ם אלאשקר שדימה בין מילתא ללא מילתא ללמור היתר ברשות הרבים מן הדינים השייכים בביתה בלבד. ובפרט שמהר"ם אלאשקר הביא דברי הוזה"ק שהם מוסבים רק על ביתה וחצירה בלבד וכמו שכתבנו בתחילת התשובה. והבן.

הפוסקים שהסבירו שמותר אף לרשות הרבים אלא שהחתם סופר באריח שם סימן לו כשהביא את דברי מהר"ם אלאשקר משמע שהבין מדבריו שלדעתו מותר הדבר אף לרשות הרבים, וכתב: אמנם בתשובת מהר"ם אלאשקר צוות השואל על מנהג נשותיהן בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האזן לפדחת תלוי לה וכו'. עכ"ל. ודבריו תמוהין שהרי לא נתבאר כלל בדברי מהר"ם אלאשקר על רשות הרבים אלא לענין ביתה בלבד וכמו שכתבו כל הפוסקים הגל'. וכן יש לתמוה על מה

רבינו ירוחם והראב"ה, והביאם מהר"ם אלאשקר שם בתחילת תשובתו דף כח ע"א. וכן מה שהביא בשם הרשב"א בברכות כד. שיש להתיר את השערות היוצאות מחוץ לצמתה, כל דברי הרשב"א הגל' מוסבים לגבי קריאת שמע ודין הרהור, דמכיון שהוא רגיל בהן לא אתי להרהורי.

ואף מה שכתב המגן אברהם באריח סימן עה ס"ק ד: וכתב ר"מ אלאשקר סי' לה אותן נשים הבאים מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן מותרים לגלותן אם אין דעתן לחזור, ועיין סימן קטו באה"ע שם, משמע דוקא בשוק אסור אבל בחצר שאין אנשים מצויים שם מותרים לילך בגילוי הראש, וכן כתבו התוספות בכתובות. אבל בזוהר פרשת נשא דף רלט ע"א החמיר מאוד שלא יראה שום שער מאשה וכן ראוי לנהוג. עכ"ד. ומבואר שלא התיר מהר"ם אלאשקר אלא בביתה בלבד, ומה שהביא המגן אברהם מאה"ע סימן קטו, הנה מהר"ם אלאשקר לא הזכיר את הענין של רשות הרבים ושוק, וכפי שתראה אתה הקורא היקר בלשונו, אלא כונתו היא שלא נאסרו השערות שהתירן מהר"ם אלאשקר אלא בשוק אבל בביתה מדינא דגמרא ורש"י והתוספות מותרת אף בפריעה, וזוהי כונת המגן אברהם ולא חלילה שנתכוין לביתה. וזה פשוט.

והדבר ידוע שיש הפרש רב בין הדינים של 'פרועת ראש' לבין הדינים של 'שער באשה ערוה' ואלו הם החילוקים: א. הדין של פרועת ראש איסורו מן התורה בכתובות עב. וכמבואר בהורא מעליא ח"א פרק ב, מה שאין כן האיסור של 'שער באשה ערוה' שהוא מדרבנן כמבואר שם פרק ו אות ד, ב. 'שער באשה ערוה' הוא רק במקום שדרכה לכסותו, מה שאין כן 'פרועת ראש' שצריכה לכסות אפילו את שערותיה שאין דרכה לכסותן. ג. הדרשות שמהן נלמדים איסורים אלו שונות לחלוטין שהרי 'שער באשה ערוה' יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק 'שערך כעדר העיזים', מה שאין כן האיסור של 'פרועת ראש' יוצא ישירות מן הפסוק 'זפרע את ראש האשה'. ד. האיסור של 'פרועת ראש' הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור 'שער באשה ערוה' הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. וכן כתב הפרי מגדים בספרו אם לבינה אות כתובה שמה שכתב הרמ"א באריח סימן עה סעיף ב שמותר לקרות קריאת שמע לפני שער נכרית היינו לענין קריאת שמע אבל לענין פרועת ראש מאן לימא לן שמותר והם שתי דינים נפרדים. כ"ע"ש. וכן כתב הגאון יעב"ץ במור וקציעה אריח סימן עה אות ב, וזה לשונו: ונראה מהמגן אברהם שהבין בדברי הרמ"א בהגה שהוא הדין לענין איסור פריעת ראש דשרי לגמרי, ולא היא, שלא התיר הרמ"א אלא לבעלה דכיון דשריא בביתה הוי ליה אורחה בהכי ולא מטריד, אבל לגבי אחריני אסור משום פריצותא, תדע דהא לא מייתי לה הרמ"א באה"ע סימן כא לגבי איסור פריעת ראש ברה"ר, אלא לגבי קריאת שמע. ונפלאתי מאד מהמג"א דדחי לגברא רבה כהבאר שבע בגילא

הצניעות

צניעות כיסוי הראש

כשנת

ברשות הרבים אלא בביתה והיינו דמייתי מאה"ע סימן קטו, וכן כתב הביאור הלכה בסוף סימן עה בדעת המגן אברהם, ואחרי אלף מחילות קידה והשתחויה דברי הגאון הנ"ל תמוהין, ואין משוא פנים בתורה.

ועוד, שמה שכתב הרה"ג הנ"ל שיש למצוא היתר מדין קריאת שמע ושער באשה ערוה וכו', דבריו תמוהין שהרי אין דמיון בין דיני שער באשה ערוה לבין הדין של פרועת ראש, וכפי שנתבאר מכבר בתשובת מהר"ם אלאשקר, ואף הוא עצמו הביא את תשובת מהר"ם אלאשקר בתחילת דבריו וכתב שדבריו אינם אלא לענין קריאת שמע, ותימה כיצד סתר את דבריו. אולם לפי מה שראיתי שראש ישיבה אחד דפה, העיר לו את ההערה הנ"ל כי מהר"ם אלאשקר לא כתב כן אלא לגבי ביתה ולא לגבי רשות הרבים, נחא, כי הוא ערך את התשובה בהוה אמינא כשחשב שמהר"ם אלאשקר מתיר אף לרשות הרבים ורק אחר כך הוסיף את הוספת הרה"ג הנאמין באות א, אבל לא תיקן את שאר תשובתו. וכן משמע ממה שכתב בסוף אות ד' שם, וזה לשונו: וגם הגרייח הביא מנהג הנשים וכו', ושם בסוגריים: ומכל מקום נראה שלא התיר הבא"ח לצאת לרשות הרבים וכו', הערת הגאון הנאמין וכו', ע"ש. ולעניות דעתי שהרה"י הנ"ל רמז לו שאין לדמות את הדברים ושאל מהר"ם אלאשקר לא רצה לדמותם, ואדרבה היה למהר"ם אלאשקר לעשות כל שכן דאי נימא שהראב"ד והרשב"א והמכתם והמאירי והאורחות חיים התירו אף לרשות הרבים כל שכן שמותר בביתה, אולם מהר"ם אלאשקר לא כתב כן, והבין שאין ההיתר ההוא אלא לביתה אבל לרשות הרבים זהו איסור של פרועת ראש ולא אכפת לנו אי טריד בהכי ולא אתי להרהורי ואי לא טריד, שהרי שום רוח לא תניד את דברי חכמים ז"ל, וכן כתב אחד מגאוני גדולי הזמן, מדברי הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ט הלכה א' ששום דין מדיני התורה לא ישתנה בשום זמן חז, ושכן הוא אף בדינים האסורים מדרבנן כמו דת יהודית וכדומה, שלא ישתנו מפאת מנהג אנשי העיר שהרי שום רוח לא תניד את דברי חכמים ז"ל, וכן כתב הגר"מ הלוי בעצמו, והבאתי את דבריו בנהורא מעליא ח"א פרק ב' אות ב, ואם כן מאיזה סיבה נתיר לאשה לצאת לרשות הרבים מפני שדרכן לגלות את אותו השער, הלא זהו איסור דת יהודית שלא ישתנה בשום זמן חז מפני מנהג הנשים, וכן כתבו למעלה משלושים פוסקים והבאתי את דבריהם בנהורא מעליא שם.

ואדרבה, כל הראיות שהביא הגאון הנ"ל מכתובות עב, ליתא, שהרי מבואר שם להדיא שכשהיא יוצאת לרשות הרבים היא מניחה רדיד מעל גבי קלתה, ופרשי במהדורק והובא בשיטמ"ק שבלי הרדיד היו שערוותיה נראין מבין הנסרים, ובשו"ת תרומת הדשן סימן י' כתב שכן הוא אף לדעת הרמב"ם ז"ל, וכן כתב מהר"י מינץ והובא בשו"ת באר שבע סימן יח לדעת הרמב"ם, כיע"ש, ולפי זה מוכח שברשות הרבים שום שער לא היתה נראית משערוותיה, וכן

שכתב בשו"ת אגרות משה חאה"ע סימן נה שמצא מכאן סמך לנשים שיצאו כך לרשות הרבים ממש, ולכאורה איזה היתר יש הרי זוהי דת יהודית וכמבואר בכתובות עב. שאם נראין שערוותיה מבין הנסרין חייבת להשים רדיד נוסף על גבי הכיסוי בשביל שלא יראו השערות שמתחתיו.

ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת צמח צדק סימן קלה שמה שהוכיח מהר"ם אלאשקר מברכות כד. אין זה אמת שהרי התם רק לביתה אמרו כן ולא לרשות הרבים, כיע"ש, ותמיה עליו שלא ראה את לשונו של מהר"ם אלאשקר גופיה שכתב בפירוש שכל היתרו הוא לביתה בלבד, ולא הזכיר מעולם את המילה לרשות הרבים או את המילה יוצאות, אלא כתב בפירוש יובאו ונצוח על אותן האוסרין אותו שער לאשה בתוך ביתה מהא דאיתא ומשמע שכל היתרו הוא לביתה, ואף על פי כן חלקו עליו הצמח צדק והחתם סופר הנ"ל ולדעתם גם בביתה אסור לגלות ב' אצבעות משערוותיה וכמבואר בדבריהם.

אלא שלכאורה אפשר לומר שאפילו אם נאמר שמהר"ם אלאשקר לא התיר ברשות הרבים, בכל זאת כל ראייתו היא מבתרא ס', ואת אותה הראיה אפשר לפרש אף על רשות הרבים כיון ששם לא נזכר על מה מבואר אותו הענין, ובפרט שכן מבואר בערוך ערך בת צידעה השני: דכתיב בתשובות כשהאשה קולעת שערה משיירת ממנו דבר מועט בין אוניה לפדחתה כנגד צדעתה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה כנגד פניה זה עושה בת עניים. אבל עשירה שורקתו בבשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיה כאבלות ויתפן. עכ"ד. ולא מצאנו שום חילוק בין רשות הרבים לביתה. כי אילולי היו מדמים ענין זה לענין שער באשה ערוה היה צריך לומר שכל זה דוקא לענין קריאת שמע נאמר וביתה וחצירה בלבד נאמר, אבל לענין פרועת ראש לא, אבל מכיון שמצאנו שהיו הנשים מגלות מקצת שערוותיהם מחוץ לשכבה, בודאי שאפשר למצא לזה סמך.

וראיתי לגאון אחד בתשובתו הרמתה שבאיזה קובץ שיל לאחרונה, שהביא מה שכתב המגן אברהם על דברי מהר"ם אלאשקר וכו', והבין שהמגן אברהם מפרש ליה למהר"ם אלאשקר אף ברשות הרבים. ושוב העיר שהרי מהר"ם אלאשקר לא מיירי אלא לביתה בלבד ואם כן מהו ההיתר לבנות ישראל לצאת בפירוע ראש לרשות הרבים, ולכן כתב שהמגן אברהם לא ראה את תשובת מהר"ם אלאשקר פגימה אלא הביאה כדרכו מן הציונים של הכנסת הגדולה, וכמו שכתב היד אהרן באר"ח סימן לב בהגה"ט ובספר יד מלאכי כללי מחברים אות מב וכן כתב מרן החיד"א במחבר סימן מו אות ה. ועוד, ע"ש. וליתא, שהרי המגן אברהם לא נתכוין לכך מעולם שהרי בכל תשובת מהר"ם אלאשקר לא מוזכרים דברי הטור באה"ע סימן קטו, וכן לא את המילים שוק או לרשות הרבים וכו'. אלא כונתו היא להוסיף שכל ההיתר של מהר"ם אלאשקר אינו

הצניעות

כשנת

צניעות כיסוי הראש

ת אין חייבות בכיסוי ראש אלא הנשואות והגרושות, אבל הפנויות מותרות ללכת בגילוי ראש הגם ששערן דומה בדיוק לשער הנשואות והגרושות.

באר הגולה
י. רמב"ם הלכות
יסודי התורה
פרק כא הלכה יז.

איפכא בפירוש. ועל כל פנים ירא שמים לא יכנס לאותן הספיקות שעליהם ניתן לומר 'ספק דאורייתא לחומרא', כי כיסוי הראש ברשות הרבים לאשה הוא מן התורה, וכל הפוסקים שסמכו על המגן אברהם בטעות יסודם ובנפול היסוד נפל הבנין כגל. וכמו שאסור לאשה לצאת בימינו בקלטה שהוא כיסוי חלקי מדין דת יהודית, כך תאסר לצאת לרשות הרבים עם כיסוי חלקי שאין לו שם לווי של 'קלטה', ולכן בודאי שיש לאסור זאת מן הדין. והנלע"ד כתבתי.

בסיכום:

בנות ישראל חייבות לכסות את ראשן ברשות הרבים על ידי מטפחת באופן שלא תראה שום שער, ובדוחק גדול מאוד מותרות לגלות עד ב' אצבעות 4 ס"מ ולא יותר מזה. ואולם, עליהן נאמר בזוה"ק פרשת נשא שיבוא על בתייהן אלות ושמחות ב"מ, ומצוה להודיע הלכה זו בשער בת רבים לכל אשר דורש את ה', והני מילי למימרא להו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה.

מדוע הפנויות מותרות בגילוי הראש

י. הרמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה יז והשלחן ערוך אה"ע סימן כא סעיף ב, והלבוש שם סעיף ב פסקו: לא יהלכו בנות ישראל פרוצי ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש. עכ"ל. ומבואר שאין חילוק בין פנויה לבין אשת איש. ופירשו הפרישה והב"ח והחלקת מחוקק והבית שמואל, שפירוש 'פנויה' בכאן היינו אלמנה או גרושה, אבל בתולה מותרת ללכת בפרוע ראש, וכמו שכתב הראב"ה בפ"ג דברכות סימן עז שמותר לקרות קריאת שמע נגד בתולה שרגילה בגילוי שער, ואין בזה משום שער באשה ערוה. וכן כתב בארחות חיים הלכות ק"ש אות לו בשם ר"ת, שמעשים בכל יום לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות. וכן הוא במאירי ברכות כד. ובמרדכי והרא"ש שם. וכן פסק מרן בש"ע א"ח סימן עה ס"ב. ע"ש. ולכן נהגו הפנויות ללכת פרוצות ראש, ופוק חזי מאי עמא דבר, שמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל שהבתולות הולכות ברה"ר בגילוי ראש. וכן כתב בחידושי החת"ס גדרים לו: שבתולות פנויות מותרות לצאת בגילוי ראש, ושכן המנהג. ע"ש. וע"ע בשו"ת עדות ביהוסף מטעלו סימן כט ענף ד, ובמגן גבורים א"ח סימן עה. ובעצי ארזים אה"ע סימן כא סק"א.

גם בפנויה שייך פריצות וצניעות

אלא שכלום לא התיישב, שהרי אם כל הטעם שחייבת האשה לכסות את ראשה הוא מפני 'הצניעות', הרי הדבר שייך אף בפנויה ואין

הוא מנהג הש"ס. וראה עוד באור תורה תשמח, סימן קצו ובשו"ת אגרות משה חאה"ע סימן נה. ואכמ"ל.

ומה שהקשה דמאי ריבוא ליה למהר"ם אלאשקר לומר שמותר בביתן לגלות כמה אצבעות הרי מן הדין הן מותרות לגלות אף את כל ראשן בביתן ועל כורחינו דמיירי לרשות הרבים וכו', הנה דבריו אלו הם סותרים את דברי עצמו בתחילת התשובה שהוכיח בטוב טעם ודעת שמהר"ם אלאשקר לא דיבר אלא בבית בלבד. ועל עיקר קושייתו, הנה כבר התבאר לעיל שאף בזמן הש"ס היו הנשים מכסות את ראשן והדבר ניתן להאמר שהרי בכמה מקומות מצאנו שנשללו הנשים מן התואר 'שחורי הראש' בגדרים ל', וכן לגבי קמחית ביומא לח. שרבים עשו כמותה, והיא רק נהגה בצניעות יתרה שאף בבית המרחץ לא ראו קורות ביתה את קליעתה. וראה בכל זה לעיל. ומה שהביא משבת נז: שהיתה הכפה מונחת על גבי ראשן והיו השערות נראין מן הצדדים, ולכן כשהיו יוצאות לרשות הרבים תכף היו מניחות שבכה על גבי הכפה ההיא, כיע"ש, הנה במקום אחר עמדתי על ראייה זו, ואדרבה משם מוכח שהכל אינו אלא לביתה בלבד ולא לרשות הרבים, ואין הכי נמי שבאמת היה לו למהר"ם אלאשקר להביא ראייה משתי המקומות הללו, האחת, מתלמוד ערוך בכתובות עב: שהיו הנשים הולכות עם קלתן שהוא ככיסוי חלקי והשערות נראות מן הצד, והשניה, משבת נז: שהיו הולכות עם הכובע וכו'. ולכן הגם שמהר"ם אלאשקר לא הביא את הראיות הללו, מכל מקום אנו אבתריה נביא ראיות אלו לדבריו, אלא שכל זה הוא לביתה ואכתי לרשות הרבים אין ראייה כלל שמותר. וק"ל.

האם על כל פנים יש איזה סמך לדינא בהנ"ל?

אלא, שעל כל פנים רב חייליהו דהחתם סופר והצמח צדק שהבינו שלדעת מהר"ם אלאשקר מותר לאותן הנשים לצאת עם שערותיהן עד שיעור ב' אצבעות, והגם שמהר"ם אלאשקר כתב בפירוש שהדבר אסור ברשות הרבים ולא הותר אלא לביתה בלבד וכמו שהבאנו לעיל את לשונו, מכל מקום החתם סופר והמשנה ברורה הבינו שהוא התיר אף לרשות הרבים והם מסכימים שדבר זה הוא מתקבל על הדעת שיש להתיר אף לרשות הרבים, ובשעת הדחק אפשר להן לבריות להסתמך על דבריהם אפילו שהן לא ראו את תשובת מהר"ם אלאשקר פנימה, כי רב חיליהם והכי הוה ניחא להו. ובפרט שאפשר עדין לדחוק בדברי המגן אברהם וגם אפשר ליישב את הקושיות שהקשתי לעיל בדוחק שהבין שלדעת מהר"ם אלאשקר אף לרשות הרבים מותר הגם שבתשובת מהר"ם אלאשקר מבואר

הצניעות

כשנת

צניעות כיסוי הראש

אלא בחייבי כריתות או בחייבי מיתות בית דין הכתובים בפרשה והם הנקראים עריות אבל בחייבי לאוין יש בהן בדברים אלו איסור אבל לא מלקות, וזה מתבאר במה שכתבנו כאן לפי דעתו ז"ל, וכו', וההיא דרבי פדת דאמר בשבת יג, לא אסרה תורה אלא קריבה של גילוי עריות בלבד אין הלכה כמותו אלא כמאן דפליג עליה כמו שאמרו שם באותו תלמיד שמת ונענש מפני שהיה ישן עם אשתו בימי ליבונה בקירוב בשר ולא עלה על דעתו לתשמיש ואף על פי כן נענש למיתה ואמרו שם ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה שהרי אמרה תורה ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב וכבר אמרו ביוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה זה דעת רבינו. עכ"ל. הרי לנו בהדיא שהרב המגיד הסמיך את הדין של יוצאה וראשה פרוע לאיסור פריצות, וכונתו היא שכל הסיבה שהנשואה מחוייבת לכסות את ראשה הוא מפני הפריצות, ודוקא היא חייבת מפני שאיסור הקרבה שבה הוא בכרת וכמו שכתב המגיד משנה.

ה. עוטפת ראשה כאבלה מחמת חטא חוה כשהיתה נשואה, כמבואר במדרש רבה בראשית יז, ח: שאלו את רבי יהושע וכו', ומפני מה האיש יוצא ראשו מגולה והאשה ראשה מכוסה, אמר להן למה הדבר דומה לאחד שעבר עבירה והוא מתבייש מבני אדם... עכ"ל. ופירש המתנת כהונה שהעבירה היא על חוה שאכלה מעץ הדעת ונתנה גם לבעלה וגרמה לו ולכל העולם מיתה, ולכן האשה מתביישת כשהיא לפני בעלה כמו שהתביישה חוה על החטא שהחטיאה אותו. וראה בערובין ק, שהאשה עטופה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שהיא מתביישת מפני החטא שהחטיאה את האדם.

ו. בספר אחד של גאון זמנינו, ביאר את מאמר חז"ל בערובין ק, שהאשה מעטפת ראשה כאבל וכו', והטעם הוא מפני שצריכה להראות לגברים שהיא אשת איש. כיעש שהרחיב בזה מפני שהיא הפוסקים.

ז. שעל הנשואה למעט יופיה ברבים מזה שהיא מיוחדת לבעל. וכמו שכתב הגאון יעב"ץ במור וקציעה אר"ח סימן עה אות ב. ועוד. ובספר אחד, לת"ח גדול, הרחיב בזה וכתב במסקנתו שכן היא דעת הראש בתוספותיו, ושכן כתב הרב המגיד.

ח. שהצניעות היא תריס מול היצר הרע אבל לבתולה יש צורך להראות את עצמה, כמבואר במדרש תנחומא פרשת וישלח, וכן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ג, וראה מה שהרחבנו בזה בקונטרס מצא טוב פרק טו. וכ"כ עוד פוסקים אחרונים.

ט. צריכה לכסות את שערותיה לשמירה, וכמו שכתב הרמח"ל בפירושו לשיר השירים ד, ד ד"ה מבעד לצמתך וזה לשונו: כי צד האחור של הראש מכוסה בשבכה כדי שלא יינקו החיצונים המתאחזים אל האחור, ומכאן למדנו שהנשים הבעולות צריכות לכסות את ראשן כדי שלא יתאחזו בהן החיצונים ולא יינקו מן

מקום לחלק, ובקושיא זו עמדו רבותינו הפוסקים, כמו בשו"ת עדות ביהוסף מטעלז סימן כט ענף ד, ובמגן גבורים ובעצי ארזים הג"ל, ועוד, ומיראת האריכות אכתוב את עיקרי דבריהם:

א. משום פריצות וקרבה אשת איש חמורה יותר מפנויה, שהרי לא נכנסה עדין לאיסור אשת איסור שהוא איסור כרת, ובפרט שהיחוד עם הפנויה הוא מדרבנן, וכמבואר כל זה באה"ע סימן כב והאריך בזה בקונטרס 'שלום הארץ' פרקים ג-כח.

ב. הכשלת הרבים בהרהור והסתכלות, אשת איש חמורה יותר מפנויה, כמבואר בע"ז כ: תנו רבנן ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל אדם בפנויה נאה ואשת איש אפילו מכוערת. וכו'. וראה בערוך השלחן אה"ע סימן כא אות ד, שהביא מחלוקת לגבי בתולה שנבעלה, אם איסורה כאשת איש או לאו לענין חומרת הרהור והסתכלות. וכן כתב בשו"ת שרידי אש ח"א סימן עח, ויש לזה ראייה מהירושלמי פ"ב דכתובות סוף הלכה א, וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן קיא. ועוד.

ג. כל הלימוד של ז'פרע את ראש האשה שיש בשערה פריצות וחוסר צניעות שייך רק באשת איש ששייך בה ענין סוטה, שהתורה לא אסרה את שערותיה של הפנויה מכיון שהיא צריכה להתנאות ולייפות את עצמה שיקפצו עליה בני אדם, כמבואר בתענית יג: שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו'. ועוד טעמים רבים כאשר האריכו הספרים, ואין כאן המקום לזה. וראה עוד בספר אחד הכי קרא שמו ד"ז, משכ"ב, ועל כל פנים לפיכך מה שטען בקובץ אחד, שכל הסיבה של כיסוי ראש היא מגזירת הכתוב שהרי התורה לא חייבה את הפנויה, ע"ש, ליתא, כיון שמבואר להדיא שלא שייך בה את החומרא של אשת איש בשביל להחמיר על שערותיה בהכשלת הרבים ובהרהור.

עוד כמה טעמים מדוע לא נתחייבו הפנויות לכסות ראשן ד. נאמר על הנשואות 'לא תקרבו לגלות ערוה' ויקרא יח, ו, הוי אומר שהן צריכות להתנהג בצניעות מפני גילוי ערוה, וזה אינו אלא באשת איש שאיסורה בכרת ומן התורה אבל לא בפנויה, ולכן נתחייבה הנשואה לכסות ראשה ולהצניע עצמה בשביל לקיים את דברי הפסוק 'לא תקרבו לגלות ערוה'. וזה לשון המגיד משנה פרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה א: כל הבא על ערוה וכו', כבר כתב רבינו בספר המצוות שנמנענו מלהתעדר באחת מכל העריות ואפילו בלא ביאה כגון חבוק ונשוק והדומה להם מפעולות המעמיקים בזימה והוא אמרו יתברך אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה ולשון ספרא נאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערוה אין לי אלא שלא יגלה מנין שלא יקרב תלמוד לומר לא תקרב אין לי אלא נדה שהיא בבל תקרב ובל תגלה מנין לכל עריות שהן בבל תקרבו ובל תגלו תלמוד לומר לא תקרבו לגלות. עכ"ל. ומפני זה כתב כאן שאם חבק או נשק הרי זה לוקה ואין דעת רבינו שילקה בקריבה

הצניעות כיסוי הראש כשנת

מ. הכיסוי ראש חייב לכסות את כל שערות ראשה ^א.

יאסור לאשה ללבוש כיסוי המושך את עיני הגברים שיביטו בה, כגון שהוא בצבע אדום וכדומה, ובשפת הדחק יש להקל בכיסוי ראש העשוי כמשי ומקסיפה באופן שהבד לטוש דק דק ואינו נראה כשיער חלילה שאוי האיסור הוא מן התורה ^ב.

באר הגולה
יא. כתובות עב:
יב. ברכות כ.
כתובות עב:
אה"ע סימן קטו
ס"ד:

הפוסקים בזה, יואילו בטובם להסביר, מדוע סוברים הם למשל שבפאה נכרית של בת חמישים יש הרהור, ובשער בתולה בת עשרים אין הרהור, אבל אם גזירת הכתוב יש כאן אין קושיא כלל. עכ"ל הספר הג"ל לאחרונה.

ומלבד שהוא מדבר על רבותינו הראשונים גבוהה גבוהה כאשר ידבר איש אל רעהו, שהרי כל הראשונים הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהדוריק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ף, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים שהובאו דבריהם לעיל בפרק א כתבו שעיקר הטעם הוא משום "הפריצות" וחייב "הצניעות" שיש בדבר, והוא מתלהב ומתבטא חריף וכותב – "ואלו החושבים". אלא שגם דימה מילתא ללא מילתא, חדא, מה שכתב שדין פנויה שיש בה חידוש שלא יקפצו עליה וכו', שדין זה אינו אלא בעישור נכסים בכתובות נב', הנה אשתמיטתיה תלמוד ערוך בתענית יג. שאין הבוגרת רשאה לנוול עצמה בימי אבל אביה. ופרש"י שצריכה לייפות עצמה וכו', ועוד, שהרי אשת איש חמורה יותר בהרהור מפנויה, ולכן התורה החמירה בנשואה יותר מפנויה, ועוד, שאיסורי קרבה לאשת איש הם בכרת, אבל לפנויה הם בספק לאו. ועוד עשרות טעמים כנזכר לעיל. אולם הרה"ג הג"ל לא פתח את ספרי הפוסקים לראות מה שהם משיבים על טענותיו, כי ענין פנויה הוא ענין שונה לחלוטין מדין אשת איש ואין להוכיח ממנה כלל. ואטו מדין פנויה נתמה על כל רבותינו הראשונים הג"ל, יאבדו כל קושייתיו מן הארץ ואל תאבד לנו מימרת אחד מן הראשונים שהם לנו לעינים, אתמהא.

האשה חייבת לכסות את כל שערותיה

יא. כן התבאר לעיל שמדין דת יהודית חייבת האשה לכסות את כל שערותיה ללא יוצא מן הכלל, והגם שמן התורה מותרת היא בקלתה שהוא כיסוי חלקי, בכל זאת מדין דת יהודית היא חייבת בכיסוי עליון. וראה עוד לעיל מה שהרחבנו בדברי הוזה"ק.

כיסוי המושך את העין

יב. הדבר ידוע ופשוט שאסור לאשה ללבוש כיסוי ראש המושך את

השערות שלהן, וצמתך הוא מלשון צומת הגידים שאמרו חז"ל, כי בשבכה לכסות ולהסתיר קיבוץ השערות לטעם הג"ל. ואם תאמר, למה אין חשש זה בבתולות כמו שהוא בבעולות, דע! כי הטעם הוא בגין דלא שבקין אל החיצונים להתאחז בו מקומות ולכן בבעולות שמתאחזין ויונקים למטה לא יתאחזו למעלה, ובבתולה שהן סתומות למטה יתאחזו למעלה שהרי על כל פנים צריך להניח איזה מקום אל החיצונים להתאחז בו בעלמא דנוקבא כי ממנו יניקתם. עכ"ל.

י. בספר אחד לת"ח גדול בזמנינו הביא עוד כמה טעמים. א. שהנשואה צריכה לחזק את רגשי הצניעות שלה מה שאין כן הבתולה, וכמו שכתב הרד"ק בבראשית כד, סד, וראה ביומא נד. ב. הבתולה משומרת על ידי ביתולים מה שאין כן הנשואה, וכמו שכתב השבות יעקב ח"א סימן קג, וכן היא דעת הגר"א. ג. היצר לחטוא עם נשואה יותר גדול מלחטא עם פנויה, לפי שהאיסור לחטוא עמה יותר חמור, וכמו שכתב הגה"ק מסאטמר והביא שם את לשונו. ע"ש. ועוד טעמים ע"ש.

ולעיל הבאתי מה שכתב בספר אחד, ש"ל לאחרונה, וזה לשונו: ועוד שבשו"ע סימן עה סעיף ב כתב שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות, וברמ"א כתב והוא הדין וכו' וכל שכן פאה נכרית שמותר, היינו כל שכן משער הבתולות שמותר. ע"ש. ולא דרש טעמא דקרא לחומרא כל עיקר, אף שגם שער הבתולות הוא אותו קישוט עצמו, והטעם פשוט, משום שהתורה אסרה רק שער הנשואות כסוטה שהיא נשואה אף שבבתולה הוא שער ממש, וזהו גם טעם פאה נכרית להיתר, כי התורה אסרה רק שער נשואה המחובר, ולא פאה נכרית שהוא כיסוי לשערה המחובר, ודלא כהטועים לחשוב ולהדפיס שבתולה מותרת בגילוי שער כדי להתנאות, כי היכי דליקפצו עלה למינסבה, שטעם זה נאמר בגמרא כתובות נב': רק כטעם לעישור נכסים אף שמעביר לבתו מנחלה הראויה לבנו, כי גם זה רצון התורה שישא בתו, לכן צריך דגלבשיה ונכסיה ונתיב לה מידי כי היכי דקפצי ונסבי לה, ע"ש, אבל טעם היתר בתולה בגילוי שער הוא רק מחמת שאין שום לימוד לאיסור כלל, כי הלימוד לאיסור הוא רק מסוטה שהיא נשואה כבר, ולא דרשינן טעמא דקרא לחומרא לאסור גם בבתולה כל עיקר, וכן בפאה נכרית שהוא כיסוי הגון לא דרשינן טעמא דקרא ומותר בה גם בשוק, ואלו החושבים לדרוש טעמא דקרא ולקבוע הלכות, מה שלא עלה על דעת

ושוב ראיתי שכן כתב הגר"ח פאלאג'י ברוח חיים לאה"ע סימן כא ס"ק ב שכתב בשם המשא מלך הנ"ל שבלבישת משי על פדחתה של האשה יש סרך איסור וכמו שכתב בתורת המנהגות סימן י, וכו'. עכ"ד. וכן כתב בנו הגר"א פאלאג'י בבירך את אברהם פרשת בחוקותי דרוש ב שאין להקל על הנשים שילבשו משי על פדחתם כיון שזוהי פריצות וצרה גדולה, ואין ללמוד ממקלקלתא. ע"ש. וכן כתב בשו"ת דברי יציב חיו"ד סימן נו בשם זקינו הדברי חיים. ע"ש. וע"ע בספר דברי יואל מסאטמר פרשת בראשית, ד"ה ובעוונות שהרחיב דמדינא דאורייתא אסור אף בכל הדומה לשיער, והוא הדין בבד המשי. כ"ע"ש.

אלא שיש לעיין במה שכתב בספר זכור ימות עולם להגאון רבי בן ציון יאקאבאוויטש שער התקנות, אות ב וזה לשונו: לא ילכו גם בשווקים וברחובות בשיטלעך ופרוועטען של פאה נכרית הדומות לשער, אך יתאמץ וישתדל כל איש אצל בני ביתו שילבשו זשיאן או פריזעט של משי או מגעדריבעלט – ובאם אי אפשר יהיה לכל הפחות של משי געדריבעלט במראה דינקיל במכוסה נעץ על ראשם ובאופן אחר שאינו של משי כלל וכלל לא. עכ"ל. ומבואר מדבריו שציוה לאלף דור לבל יצאו ברחובות קריה בלתי המשי, וזה תמיה, שהרי כל גדולי הפוסקים קראו על המשי הנ"ל ערער ואסורוהו בשבעים לשון.

ושמא יש לחלק בין המשי של זמננו שהיה ארוך שאפשר היה לאוחזו באצבעותיו, אבל המשי של ימינו העשוי ממין הבד של כיפות הראש שאינו דומה לשיער כלל יש להקל, ולכן כל הפוסקים הנ"ל דימו את המשי לפאה הנכרית כיון שהם מאותו המין, וכן משמע ממה שכתב מהר"י מינץ הנ"ל שהמשי והפאה נכרית שוין בדמיונם. כ"ע"ש. ואפשר לומר שטעם שהעדיף הזכור ימות עולם הנ"ל את בד המשי, היינו מפני שהאריגה שלו היא צפופה ואין השערות ניראין מבעדו, וכמובן שהוא במשי קצוץ כמו של ימינו שאינו דומה לשיער. ופוק חזי מאי עמא דבר.

וזה לשון הדברי יואל מסאטמר בפרשת בראשית: ובעוונות הרבים על ידי שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל פאה נכרית מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוונות הרבים כבר התירו לעצמם גם פרושים ונזירים המספחת הזאת גם בבתי החרדים. הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מנחה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט שהבית דין צדק בעירו יצאו בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם. והנה דברנו עד כה מהחיוב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמ"ק בדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחוקותיהם

העין כמו שאמרו בברכות כ.: כי הא דרב אדא בר אבהו חזייה ליהיא כותית דהות לבישא כרבולתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה. וכו'. עכ"ל. וכרבולתא הוא בגד אדם וכמו שפירש הערוך. והטעם שאסור לבנות ישראל ללבושו מפני שהוא גורם למשיכת עיני הגברים על האשה וזוהו היפך מנהג הצניעות. וכן אמרו בכתובות עב: שהטוה ורד כנגד פניה יוצאת בלא כתובה, ופירשו התוספות ד"ה בטוה ורד: רבינו חננאל פירש טוה ורד, צמר אדום היא טוה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזה עזות מצח ופריצות. עכ"ל. והובאו דבריהם בבית יוסף אה"ע סימן קטו אות ד. וכן נפסק ברמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יג ובטור ושלחן ערוך אה"ע סימן קטו סעיף ד: איזהי דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל ואלו הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית וכו', או שהיתה טוה בשוק ורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או לחיה כדרך שעושות העכו"ם הפרוצות וכו'. עכ"ל. והטעם הוא מפני שהורד מטיל זהרורית על פניה וכו'. וכל שכן אם הכיסוי עצמו הוא עשוי בצבע אדום שאסור ללבושו. האם מותר לאשה ללבוש כיסוי ראש ממשי. והנה קבלה היתה בדורות הקדמונים שלא ישאו הנשים בד של משי מפני שהגוון שלו דומה לשיער, וכמו שכתב בדרשות מהר"י מינץ סוף הדרוש האחרון, וזה לשונו: ואבותינו ואבות אבותינו מחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשיער, הלא יראו מעלתכן כי במקום שנוהגים נשי האומות לכסות שער ראשם והאחיות נזהרות. עכ"ל. והבאתי את דבריו בספרי כת"י. וכן כתב בשו"ת באר שבע סימן יח בשם מהר"י מינץ הנ"ל. וכן כתב גם הגאון רבי יוסף בן עזרא בעל העצמות יוסף בספרו משא מלך חלק ז חקירה ט, כתב: ויש מקצת נשים שלוקחות משי שחור ומשימים בפדחתם להתייפות, ואפילו בזה רע עלי המעשה וכו'. עכ"ל. יוצא מכ"ז שהמנהג של הנשים שמכסות את ראשן בבד משי אינו ברצון חכמים.

וכעין זה כתב בשו"ת דברי חיים ח"ב סימן נט, וזה לשונו: שאלה, אם מותר לאשה לילך בפאה נכרית לשוק, תשובה כבר האריכו בזה בספר באר שבע חלק התשובות סי' יח ובכל האחרונים ורובם מסכימים לאסור ועיין בכנסת הגדולה באה"ע סי' כא בהגה"ט אות ה-ז שרבו האוסרים, וכן בעצי ארזים שם ס"ק ב אוסר ויותר מזה מבואר בר"ן בכתובות עב: ד"ה בטוה ורד כנגד פניה ובריטב"א שם מובא באסיפת זקנים שאפילו לתת חתיכת משי וכדומה על הפדחת עיין רמב"ם הלכות אישות פרק כד הלכה יב שיהיה דומה לשיער אסור דזה הוי דת יהודית ותימה על כנסת הגדולה באה"ע שנשמט ממנו דבריהם ולכן בודאי אסור לצאת בפאה נכרית והוא דת יהודית דברי בא על החתום. עכ"ל. מבואר מדבריו שזהו איסור חמור ויוצאת עליו בלא כתובה, וכן כתב בדעת תורה למהרש"ם א"ח סימן עה בשם הדברי חיים הנ"ל שההולכת עם חתיכת משי על פדחתה הרי זו יוצאת בלא כתובה ואצל פאה נכרית וכדומה. ע"ש.

באר הגולה

יג. כתובות עב: עפ"ד כל הראשונים שם. וכ"כ קס"ה אחרונים:

יד. זהב לבושה פ"ג:

טו. ראה זהב לבושה פרק ט:

יא. אסור מן התורה לאשה נשואה לחבוש פאה נכרית לא שנא קצרה ולא שנא ארוכה שאין זה כיסוי כלל^י, ועדיף ללכת בגילוי ראש כמה מללכת עם פאה נכרית^י. ויש בה עוד כמה איסורי תורה נוספים^{טו}.

ואדרבה, בפאות הנכריות של ימינו שהקליעה נעשית במומחיות וזוהר השערות מושך אליהן כל-עין, בודאי שהאיסור הוא חמור יותר מפרועת ראש, דאילו בפרועת ראש אין משיכת עין כל כך כמו בפאות הנכריות של ימינו שהן עשויות בעשירות שער וטפופות למראה פניה של החובשת, שבודאי משיכת העין שהיא גדולה יותר משערותיה של האשה עצמה אלא אם כן נתכחש ח"ו למציאות.

והדבר ידוע שדרך השחקניות השומרות על אורחות פריץ פריז ללבוש פאות נכריות המעשרות את שערותיהן הגם שאין חסרון מהותי למראה השערות שלהן המחובר לבשרן, אלא שהם מעדיפות את היופי המושלם בפאות הנכריות, ומכיון שהתברר לעיל שכל הראשונים, הרמב"ם בפירוש המשנה, רש"י, רש"י במהד"ק הובא בשיטמ"ק, המאירי, הרשב"א, הרא"ש, רבינו ירוחם, הריטב"א, תוספות ר"י הזקן, הרי"ף והביאו בשיטמ"ק עמ"ס נדרים, רבינו בחיי, והרי"ז, הריב"ש שהובא בשיטמ"ק, ותרומת הדשן, מהרי"ל, ושלטי הגבורים, ועוד, שהטעם לחיוב כיסוי הראש לאשה הוא מפני הצניעות, אם כן אין שום חילוק בין פאה נכרית לשאר דברים.

אין חילוק בין שערותיה לשער הפאה נכרית – אי אפשר באשה מגולחת נזיר כח:

והדבר מבואר במשנה נזיר כח. שנחלקו ת"ק ורבי מאיר באשה שקבלה על עצמה 'נזירות', שבסוף ימי הנזירות צריכה לגלח את שערותיה אם הבעל יכול להפר לה את נזירותה או לא, לדעת ת"ק בתגלחת הטהרה לא יפר את נזירותה, אבל בתגלחת הטומאה יפר שהרי אי אפשר באשה מנוולת שאינה שותה יין, ורבי מאיר אומר לא יפר בין בתגלחת הטהרה ובין בתגלחת הטומאה שבשניהם הבעל אומר אי אפשר באשה מנוולת מגולחת. והגמרא מקשה שלא יתכן שהם חולקים במציאות מתי הבעל אומר 'אי אפשר' ומתי לא אומר? והגמרא מתרצת כח: שזוהו יסוד מחלוקתם, שלתנא קמא הבעל יכול לומר 'אפשר בפאה נכרית', ולכן בתגלחת הטהרה הוא לא אומר 'אי אפשר באשה מגולחת' כיון שהיא מקשטת את עצמה בפאה נכרית. אבל רבי מאיר חולק על ת"ק, וסובר שגם בפאה נכרית הבעל אומר 'אי אפשר' כיון שיש בה זוהמה ולכן הפאה נכרית לא מוציאה את האשה מכלל ניוול, ולכן הבעל אומר 'אי אפשר באשה מגולחת' והוא מיפר את נדרה.

מדברי הגמרא מבואר שבין לת"ק ובין לרבי מאיר הפאה נכרית מהווה צורה של שערותיה ממש, שהרי אין הבעל יכול לומר 'אי

לא תלכו, ובתשובת חתם סופר חא"ח סימן לו הביא מתשובת מהר"ם אלאשקר סימן לה שצווח השואל על מנהג נשותיהם בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האוזן לפדחת תלוי לה, וכתב המהר"ם על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן על פי הערוך בפרק חזקת, ע"ש, וסיים החתם סופר זל"ה דבארצותינו שהמנהג על פי הוזה"ק להחמיר בגילוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו', ויש לחוש לרבוצת האלה האמור בזוהר הקדוש פרשת נשא, וכו', ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. ובפרט במדינתנו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זל"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית וכל הדומה לשער אסור משום דת יהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן, הוי המנהג קבוע ואסור מדינא, כמו שכתב החתם סופר זל"ה, בשם מהר"ש בסימן הנ"ל. עכ"ל. ובמקום אחר הרחבנו עוד בזה.

המורם מכל האמור: לכתחילה אין לנשים ללבוש בד של משי או קטיפה על ראשן, אולם יש להקל בבדי משי וקטיפה העשויים דק דק שאין בהן מראה של שער, והנח להם לישראל כי אדרבה יש בכך צניעות שהרי אין השערות ניראין מבעדן שהרי האריגה שלהן היא צפופה יותר משאר בדים.

האיסור ללבוש פאה נכרית הוא מן התורה

יג. כבר התבאר לעיל שהסיבה שחייבות בנות ישראל לכסות את ראשן הוא מפני הצניעות שהן נצטוו עליה, ולכן אין שום חילוק בין שערותיה לבין שערות הנכרית שהרי בשניהם יש את תוצאת חוסר הצניעות. והנה כבר התבאר לעיל שכל הטעם 'ששערותיה' אסורות בגילוי הוא משום צניעות ופריצות, אם כן אין שום הבדל אם השיער דבוק לבשרה או לאו כיון שהתוצאה של הפריצות וחוסר הצניעות תמיד קיימת, ותמיד יזונו עיני האחרים ממנה, ולכן האיסור ללבוש פאה נכרית הינו איסור מן התורה שהרי תמיד יש פריצות וחוסר צניעות, ומה לי שערותיה הדבוקות לבשרה בשביל שיוזנו עיני האחרים ממנה לבין השיער הנתוק מבשרה ומחובר על ידי קליעה הרי בשניהם יש פריצות וחסרון של צניעות. ואין הדבר בכלל 'דרשינן טעמא דקרא', כיון שגוף האיסור אינו כתוב בפסוק אלא בפסוק כתוב הטעם וממנו למדו את האיסור של פרועת ראש, ואם כן הטעם דרוש ועומד, ובפרט דלכ"ע דרשינן טעמא דקרא לחומרא, וכמ"ש החת"ס בחי"ד סימן רעד.

הבאר שבע, וכן כתב הגאון מהר"י אלגאזי בקהלת יעקב מענה לשון ח"ג אות רמ, וזה לשונו: שער באשה ערוה אפילו שער חברתה בכלל זה, וכמו שכתב באר שבע, עכ"ל. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף סימן שג אות ב, שהעיקר הוא כדברי הבאר שבע, וכן כתב החתם סופר בהגהותיו לארוח סימן עה במגן אברהם ס"ק ה, ובצוואתו הנדפסת בספר ילב העברי. וכן כתבו רבים וטובים מגדולי ישראל שהיוצאת בפאה נכרית היא כיוצאת וראשה פרוע, ושאיין חילוק בדבר והבאתי דבריהם בפרק ז שיעסוק בלשונות האחרונים שאסרו את הפאה נכרית לפי טעמיהם וסיבותיהם. ושוב ראיתי שכן כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סימן ח, וזה לשונו: מה שאין כן פאה נכרית שבמקום שער עומדת הרי היא כשערה ממש כדמוכח בגמרא דכתובות בהדיא כמו שאמרו בספרי, וכן מוכח מכמה סוגיות שהביא בשלטי הגבורים, והם עזר כנגדו כמו שכתב בבאר שבע, עכ"ל. וראה בספרי כתי' שלדעת השלטי הגבורים אין זה אלא בביתה או בחצירה, וכמו שמוכח מלשונו. וע"ע במקור חיים להחתם יאיר בארוח סימן עה אות ג, שיוצא מדבריו שאיסור פאה נכרית ברשות הרבים הוא מן התורה.

והג"ל מבואר גם בשו"ת חסד לאברהם תנינא חאה"ע סימן פז, שכתב וזה לשונו: אבל לפי עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפירש רש"י בכתובות עב: : אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפריעת הראש מדעבדינן לה הכי לנוולה מידה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאת לבני אדם, מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה, עכ"ל.

וכן כתב בספר ישועות יעקב מקרלין ארוח סימן עה אות ג, וזה לשונו: ולגוף הדין, כיון דהך דיוצאה וראשה פרוע מטעם פריצות קאטינן עלה, וכיון שאינו ניכר השער של פאה נכרית אם הוא משער גופה או משער נכרית וכו', דיש איסור תורה, ובתשובה הארכתי בזה ואין כאן מקום. עכ"ל.

וכן מבואר בשו"ת חקל יצחק סימן פא שכתב, וזה לשונו: דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא דהא הוא דמי ממש לשער שלה, וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הם שערותיה, על כן יש בזה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוע לגמרי, שוב ראיתי בישועות יעקב בארוח סימן עה ס"ק ג, וכו', ובפאה נכרית האאר שייטל' יש איסור תורה, ע"ש, וכו', ויש לומר דבזמניהם לא היה הפאה נכרית דומה ממש לשער של גופה, ולכן אסרו רק מדת יהודית, והישועות יעקב מיירי באם הוא דומה ממש לשער של גופה ולא אוסר מדאורייתא, עכ"ל.

גם בספר שולחן העזר ח"ב סימן ט, שמלה לצבי ס"ק יא כתב שראה כן בכת"י להגאון מנחת אלעזר ממונקאשט, שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה, ע"ש. וכן כתב הגאון מהרש"א אלאפנדארי

אפשי באשה מגולחת' שכן יש לה פאה נכרית, וגם לרבי מאיר כל הטעם שמפר את נזירותה הוא מפני הוזהמה שיש בפאה, אבל המראה של הפאה נכרית הוא שוה למראה של שערותיה – ומכאן טענה על מי שמכחיש ואומר שפאה נכרית אינה דומה לשערותיה של האשה וראה בספרי כתי' בביאור סוגיא זו.

והשלטי הגבורים בנויר שם כתב, שמכאן יש ראייה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית וכו', ע"ש, ואין כונתו לרשות הרבים, כיון שבגמרא שם נזיר כח: מבואר להדיא שהכל מדבר על האשה הנמצאת עם בעלה בביתה או בחצירה, כמבואר בשבת סד: , שלא נחלקו ת"ק ורבי מאיר אלא על המקומות שהאשה מגלה את שערותיה כגון בביתה או בחצירה ששם ניכר הניווול, שהרי כל טענתו של הבעל היא על המקומות בהן היא מגלה שערותיה, והוא אומר 'אי אפשי באשה מגולחת' כיון שהוא רואה את הפדחת המגולחת, אבל ברשות הרבים שממה נפשך היא מכסה את שערותיה, מה אכפת לבעל מה יש מתחת לכיסוי הראש שלה הרי עם הכיסוי המכסה את הפדחת היא דומה לכל הנשים, וכמו שכתב התורת שבת סימן שג ס"ק י שהכל הוא על ביתה וחצירה, דאם לא כן מה הועיל ת"ק בתקנתו 'שאפשר בפאה נכרית', הלא ברשות הרבים היא חייבת לכסות את שערותיה תמיד ואין סיבה שהגילוח יפריע לבעלה, וראה בספרי כתי' שהרחבנו בדברי השלטי הגבורים הג"ל. וראה בשיטה מקובצת נזיר כח. ד"ה נזרק שכתב בשם רבי עזריאל, וזה לשונו: ודברים שבינו לבינה' נמי מן הגילוח ליכא דאפשר בפאה נכרית כדמוקי בגמרא, עכ"ל. ומבואר שהפאה נכרית הם דברים שבינו לבינה ולא לרשות הרבים, וזה פשוט, וכן כתבו כל הראשונים שם.

ואגב, הדבר פשוט שחייבים אנו להסביר שהפאה נכרית מיועדת אך ורק לביתה וחצירה, שהרי לדעת רבי מאיר הבעל יכול לטעון שהפאה נכרית יש בה זוהמה, וכו', ולכאורה אם היתה האשה משתמשת בפאה זו ברשות הרבים הרי מאי נפקא מינה לבעלה שיש בה זוהמה, הרי כבר אמרו חכמים ברכות סא: : לא יהלך אדם אחרי אשתו בשוק וכו', ואיוב הלך אחרי אשתו ולבסוף חטא, ע"ש. על כורחינו שכל טענתו של הבעל 'אי אפשי דנפיש וזהמה' היינו לביתה שרק שם אפשר להבחין בזהמה זו מה שאין כן ברשות הרבים, ולכן גם מה שאמרה הגמרא 'אפשר בפאה נכרית' היינו בביתה ובחצירה דוקא, וק"ל.

איסור פאה נכרית הוא מן התורה

והדבר פשוט שהיוצאת עם פאה נכרית לשוק עוברת על איסור דת משה שזהו איסור מן התורה, שהרי אין שום חילוק בין שערותיה הדבוקות לבשרה לבין שערות הפאה נכרית שבשניהן התוצאה היא הפריצות וחוסר הצניעות שזהו יסוד טעם האיסור, וכמו שכתבו כל הראשונים הנזכרים לעיל. וכן כתב הגאון באר שבע סימן יח שאין חילוק בין פרועת ראש של דת משה לבין היוצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, וכן כתב בשו"ת כנה"ג ארוח סימן שג אות ד בשם

הנכון, שהם גילו לנו שבמקומם עדין לא נפרץ המנהג והזהירו בכל לשון שלא יפרץ המנהג כי אין לנהוג בפרצה זו שהיא בגדר 'פרצה'. ומבין הדברים יוצא שאפילו במקום שנהגו ללבוש פאה נכרית הדבר אסור בכל ענין, שהרי יש בדבר איסור.

המנהג בארצות אשכנז

ומי שיסתכל היטב בכל הפוסקים שמובאים בפרק זה, שאחד אחרי השני דור אחר דור, לא היה נח להם ענין לבישת הפאה כלל, ואף רבים מן הפוסקים החרימו על כך בעירם כפי שכותב הגאון הפלאה שהוא עשה על זאת חרם בבית דינו, וכמבואר בספר לחמי תורה לבנו הגאון רבי צבי הירש אביד פפדי' דף ד ע"ב, שכתב וזה לשונו: וגם ראוי להוכיח ולהודיע גודל המכשלה אשר זה כמה שנים שיצא הכרוז בבית הכנסת מפי כבוד אאמ"ז הגאון זצלה"ה בצירוף שני בתי דינים יצו בחרם על לבישת נשים בפאה נכרית. עכ"ל.

ואף למעלה בקודש בדורו של מהר"י מינץ שהיה בתקופת הראשונים גדולי הפוסקים מיחו בנהוגות ללבוש פאה נכרית, וזה לשונו של מהר"י מינץ בדרשותיו, סוף הדרוש הראשון: ואבות אבותינו מיחו בדורותיהם שלא ישאו אפילו בינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער. עכ"ל. וראה בשו"ת מהר"ץ חיות סימן נג שכתב: נדון אשר שאלני הנהו נשי דידן אשר חדשים מקרוב באו שהנהיגו לקשט את ראשם בפאה נכרית שייטעל, וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקדום. עכ"ל. ומבואר שהדבר היה אסור בהחלט. וראיתי בספר אחד נאמן, שכתב מעשה מחריד הלבבות, וזה לשונו: בשנים ההם התחילו קצת נשים ללבוש בשיטלען פאות אשר אדוני אבי זקני בעל הדברי חיים מצאנז היה אומר שהוא איסור על פי דין ואין שום חילוק בין פאה נכרית לשערות עצמה, וכו', אח"כ היה מעשה שנפטרו אצל אדוני אבי זקני שלושה מילדיו ב"מ, אז אמר שברצונו לעשות להם הספד, והלך לבית הכנסת ועשה הספד, ואמר שכל זה בא לו מחמת שמחריש על הפאה הנכרית וכו', לזאת מוכרח לצעוק ולצאת נגד זה בכל כוחו. עכ"ל.

ומהיכן פרץ לו זה המנהג, הנה כבר כתב המהרש"ק בשו"ת שנות חיים סימן שטז שהיתה גזירה על בנות ישראל שילכו פרוצות ראש, ולכן העדיפו ללכת בפאה נכרית של זמנם שיש בה פחות פריצות, ועף על פי כן היא עדין נראית כשערותיה, ומשם פרץ המנהג. וכן כותב גדול אחד מגאוני זמנינו, וזה לשונו: והסיבה שהתירו פעם את הפאה נכרית היא שהותר להם הדבר על ידי רבותינו למען לא יכשלו בפריעת הראש לגמרי, ומוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות גבלות. עכ"ל. ואם כן היאך נלמד מקלקלתא? אתמהא? ושורר שכן העידו כמה גדולים על אותו הזמן, והבאתי דבריהם במקום אחר. ואחד גדול וחכם ראיתי מדבר, וכותב: וזה לשונו: הנה מנהג חבישת פאה נכרית ברשות הרבים חדרה ונתפשטה בתוך ישראל קדושים לפני כמאה וחמשים שנה

בשו"ת סבא קדישא ח"ב סימן א, ד"ה עוד ראיתי, וד"ה אמנם כבר כתבינא, וזה לשונו: ובאמת איסור הפאה כמו שער שלה. עכ"ל. וראה בספר מתנת משה מלאכת גוזה אות ו, מפי ספרים וסופרים. וגם לדעת השלטי הגבורים בשבת סד: מהש"ס הפאה נכרית אסורה מדאורייתא, שהרי הוא עצמו מדבר רק לביתה שרק שם שייך הדין של 'שער באשה ערוה' ולדעת הירושלמי אין זה אלא בשער הדבוק לבשרה, מה שאין כן לדעת הבבלי שבביתה מותר ללכת פרוצת ראש לגמרי ואין צורך להשתמש בפאה נכרית, והדברים מבוארים בדברי השלטי הגבורים עמ"ס כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ג, ולכן בשלטי הגבורים לשבת שם, לא הזכיר אפילו מילה אחת על רשות הרבים, כאשר אבאר את דבריו בספרי כתי' פרק ו.

וזאת למודעי, שאין צורך להעתיק כאן את כל האחרונים שכותבים זאת במפורש שבפאה נכרית יש איסור מן התורה, כיון שכבר התבאר בספרי כתי' פרק א שכך כתבו כל 'הראשונים', ואם כל הראשונים כותבים זאת איזה אחרון יעזיז לחלוק על דבריהם שהם לנו לעינים, ואם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו', ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר שבת ק"ב, ועבה קטנם ממותנינו יומא ט, , וליבן של ראשונים רחב כאולם ערובין נג, כידוע כל זה לכל בר בי רב דחד יומא.

רבותינו הפוסקים אסרו את הפאה הנכרית:

והנה להוי ידוע שרבותינו הפוסקים אסרו את הפאה הנכרית בכל תוקף, החרימו, זעקו, ונידו, ועשו כל מה שביכולתם למנוע את הפירצה הזאת, אבל היצר הרע עשה את שלו ובפרט בנפשות הצעירות של הדור האחרון, שבנות ישראל בעוה"ז סרו ממשמעת חכמי הדורות ועשו כטוב בעניהם. ומאן ספייהו להקל באיסור זה שהוא מביא מכשול ופריצות לרבים ללא קשר כלל לסוגית ההלכה של 'פרוצת ראש' – זהו היצר הרע שבכוחו נפרצות כל הפרצות בישראל. ובספרי כתי' הבאתי למעלה ממאה וחמשים פוסקים האוסרים פאה נכרית, חלקם מה"ז וחלקם מדרבנן, ולא עת האסף.

האם יש כאן דין 'מנהג'

ומה גם, שכבר נודע הדבר כפי שכתבנו באורך בספרי כתי' שכל יסוד המנהג שנהגו ללבוש פאה נכרית הוא היפך רצון החכמים גדולי הדורות בכל תקופות ההסטוריה, והבאנו בס"ד מה שכתבו הפוסקים שמצוה לבטל מנהג שהונהג שלא על פי דין תורה, ובפרט שהתבאר בפרקים הקודמים בעיקר בפרק ו שאף השלטי הגבורים לא התיר מעולם לצאת עם הפאה נכרית לרשות הרבים אלא לחצירה בלבד. ובפרט שכבר כתב הרמב"ם בפרק ג מהלכות שביתת עשור הלכה ג שאין מנהג להקל אלא להחמיר. ע"ש. וכ"כ באורך בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ז חאה"ע סימן ו, ואם כן בודאי שכל הטוענים שיש כאן 'מנהג' להתיר וכו', הרי זו טעות גמורה כי בטעות יסודם של הנוהגים כך, ולעולם כח הדין יעמוד כנגד מנהג האיסור, ולכן גם הפוסקים שכתבו שהדבר אסור משום 'מנהג' אין הכונה שאם היו הנשים נוהגות כך שיש להתיר, אלא ההיפך הוא

נכרית כלל, ואם המצא ימצא אחת מעיר פורצת גדר—בטלה, וחלילה לנו למילף מקלקלתא. ע"ש. ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת ד, דת יהודית כתב: דבמקומותינו לא נתפשט המנהג הזה. עכ"ל.

ואיזה חכם אחד בספרו ש"ל לאחרונה פרק כד אות ח הביא חלק מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו שאיסור פאה נכרית הוא מפאת שלא נהגו כן בעירם ואין לפרוץ גדר המנהג, וכתב על זה, שמכיון שנפרץ היום המנהג יש להתיר שהרי אין כאן 'מראית העין'. ע"ש. וליתא, שמלבד שטעה במושג 'מראית העין', אלא שבא לצבוע את כל הפוסקים הנ"ל בגוון שחור ולהפוך את דבריהם חזי לאבדון, והקורא היקר יראה שהם כתבו את דבריהם מתוך דעתם לאסור את הפאה נכרית, ולא מתוך סברא להתיר ושכאילו רק 'מראית העין' מעכב את ההיתר. ומה שהם כתבו שלא נוהגים במקומם ללבוש פאה נכרית, אין כונתם שאם היו נוהגים כך אז היה מותר, שהרי דבריהם יוכיחו, שאפילו אם יפרץ המנהג, עלינו להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקודם, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ץ חיות, וכן כתב בבירך את אברהם שחלילה למילף מקלקלתא. וגם מהרי" מניץ כתב שהדבר אסור באיסור חמור לא רק מפני המנהג, וכן כתב בעצי ארזים שעליהם ליתן את הדין, וכן כתב בדברי חיים מצאנו שאם איזה אשה תלך בפאה נכרית היא פחותת ערך, כ"ע"ש, ועל כורחינו שגוף האיסור הוא לא משום המנהג אלא מגופן של דברים שיש בדבר איסור של צניעות ופרועות ראש כאשר התבאר לעיל וחלק מהקטע האחרון הוזכר לעיל. ולהלן בפרק י' נאריך בזה בפרק מיוחד שידבר על נושאים אלו בסיעתא דשמיא.

מכל מקום, אתה הראת לדעת שאין חוכא והיתולול גדולה יותר מלטעון ולצעוק שמנהגן של בנות ישראל מאז ומקדם היה ללבוש פאה נכרית, כי כל יסוד המנהג שנהגו כן, הוא היה נגד הוראת מורי ההוראות בישראל, ונגד רצון התורה הטהורה, וחלילה לנו להמשיך במנהגם האסור של הפורצים גדרות שלא ברצון חכמים, ויבטלו אלף אלפי אלפים פורצי גדרות בישראל אפילו שהם חכמים ונבונים וכו' ולא תעקר הלכה אחת שבתורה וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה בפרק ט מהלכות יסודי התורה הלכה א': שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן חזי, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. ע"ש. ואין כאן מקום.

וראיתי מי שכתב להשיג ע"ד אחד מגדולי גדולי הזמן, בזה הלשון: כתב הגאון לאסור משום שנעשית במומחיות רבה עד שלא ניכר כלל אם היא פאה נכרית ויש בזה פריצות, וגם גורמת להרהורי עבירה הקשים מעבירה ששער באשה ערוה וכו', והנה אמת נכון הדבר אבל הלא על כל פנים לא אסרו לאשה שתתפפה וכו'. עכ"ל. ודבריו תמוהין שבאיזה מקום ראינו שהתירו לאשה להתייפות בדבר שמביא ממשול לרבים, ואם הוא בעצמו מודה שיש בפאה הנכרית פריצות והיא מביאה להרהורים לגברים אם כן כיצד יתכן להתיר

באשמת הצאר הרוסי שגזר על ישראל לשנות לבושם ולצאת בנות ישראל פרועות ראש, בשיתוף פעולה עם המשכילים מחריבי כרם בית ישראל, ועל כן במצב של לית ברירה בחרו את הרע במיעוטו גם לאחר שבטלה הגזרה נשאר המנהג מאחר שהתרגלו לזה, וכך נמשך הדבר בדורות שאחריהם עד שנשתכח מקור המשחית למנהג הזה. וכו'. אבותינו סיפרו לנו כי אנשי חיל מישראל שנקלעו לעמוד על המשמר בצבאות הצאר הרוסי, וכו'. עכ"ל. ואף כן היה המנהג בירושלים כידוע, וכמ"ש רבים וטובים, והבאתי דבריהם במקום אחר. וראה עוד בספר יוסף דעת דף קפד שהרחיב שמנהגן של בנות ישראל היה לכסות את ראשן במטפת ולא חלילה בפאה נכרית, ושם צווח על מנהג הפרוצות בימינו אנו. ע"ש.

ואף בארצות המזרח בשום תקופה לא נפרץ הדבר שהיו הנשים נושאות פאות נכרית, אלא היו מכסות ראשן בב' כיסויין בצניעות ובקדושה אמיתית, והעיד הגאון מוה"ר שריקי זצוקלה"ה ראב"ד ורה"י באיליג, כי אצלם לא נהגו מעולם ללבוש פאה נכרית, אבל כשעלו לארץ ישראל התקלקלו על ידי אירופא. עכ"ד. וכ"כ בשו"ת נפש חיה ח"א סימן יד וזה לשונו: האמת אגיד שבעלותנו ארצה והתיישבנו וכו' לא היתה אף אשה זקנה וצעירה כמעט בלי כיסוי ראש, וגם אחרי כן שבאו כמה משפחות אשכנזיות רבנים ומורים המשיכו נשותיהם ללכת בכיסוי ראש כמונו, רק אחרי זמן מה, לאט לאט יצאו כמה אחרים בפאה נכרית, ומהו נשתרבו הדבר גם אצל הצעירות הספרדיות, וכו', והוא רחום יכפר עוון. עכ"ל.

המנהג הפרוץ היה נגד רצונם של רבותינו הפוסקים ז"ל ולכשתעיין היטב בספרי הפוסקים תראה שלא היה נח להם המנהג הפרוץ הזה, כמבואר בדרשות מהרי" מניץ סוף דרוש א שכתב, וזה לשונו: ואבותינו ואבות אבותנו הקדושים בכל קהילות אשכנזים מחו בדורותיהם שלא ישאו על ראשם אפילו הבינדי ממשי שהגוון שלו דומה לשער, הלא יראו מעלתכם כי במקום שנהגו נשי האומות לכסות, האחיות נוהרות מלהתקשט בפאה נכרית. עכ"ל. וכן בספר עצי ארזים אה"ע סימן כא ס"ק ב כתב: נראה לי פשוט דאסור לאשה נשואה להתקשט בפאה נכרית, והמורים היתר חדשים מקרוב באו, עתידים ליתן את הדין. עכ"ל. ובשו"ת דברי חיים מצאנו חידו' ח"א סימן ל כתב: וכפי ששמעתי אני, לא נמצא בכל מדינת אשכנז שום אשה חשובה לילך בשערות ופאה נכרית, רק איזה מנקלי העם פחותי הערך והיו לקלס. עכ"ל. ובשו"ת מהרי"ץ חיות סימן נג כתב: אף על גב שהרמ"א ומגן אברהם הסכימו לדעת השלטי גיבורים להתיר פאה נכרית, בכל זאת כיון דנהגו העם לאסור כל גילוי שער באשה לא ערב לבי להתיר וכו', ובימי ילדותי לא שמעתי שינהגו קולא בזה בכל תפוצות ישראל במדינת פולין, רק חדשים לבקרים באו, אשר הרבה פרצו הגדרות, וראוי להוכיחם ולהחזירם למנהגם הקודם. עכ"ל. וכן כתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י בספרו ברך את אברהם פרשת בחוקותי, וזה לשונו: ופשיטא דבמקומותינו לא נשמע ולא נמצא מנהג כזה לילך הנשים בכיסוי הפרוץ פאה

עכ"ל. ובשרות שנות חיים סימן שטז כתב שהמנהג הזה התחיל מן האפיקורסין, וכן כתב בשרות דברי חיים מצאנו ח"ב סימן נט, שכל גדולי ישראל מיחו באותו המנהג ולא היתה דעתם נוחה בזה. ע"ש. ולכן, מי לא יחרד בראותו דברי קודש של רבותינו הפוסקים ז"ל אשר כתבו בשבועים לשון שאין היתר לנשים ללבוש פאה נכרית, וחלקם כתבו שהדבר אסור באיסור מן התורה כאשר נזכר בדבריהם, וחלקם כתבו שהדבר אסור מפני שאר איסורים ושאר נגעים וראה מה שפתחנו בתחילת הפרק שאל יהיו דברי חכמים קלים בעיניך. בודאי שמי שיש יראת ה' בליבו והולך אחרי דברי חכמינו ז"ל מעתיקי השמועה – יסור למשמעתם ויטה אוזן להוראתם, כי היא הוראה מגבוה ומלבד מה שמבואר לעיל שאף השלטי הגבורים אוסר לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום אפילו אם נאמר שהוא חזו מתיר ושעוד עשרה פוסקים כמותו מתירים חזו ללבוש פאה נכרית ברשות הרבים, הלא כבר כתבו הפוסקים הנ"ל שאין לעשות כך מפני שזוהי פרצה חמורה בישראל ורבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, ובפרט בדורינו אנו שהגברים פרוצים וקרובים לנשים מאוד והתבטלו גדרי העריות שהדבר אסור בכל אופן שבעתיים מדורות עברו.

האם עדיף ללכת בשערותיה או בשערות הפאה הנכרית **יד.** הדבר ידוע שמוטב ללכת עם שערותיה מללכת עם הפאה הנכרית, וזאת על פי המבואר לעיל שהרי הפאה נכרית מושכת את עיני הרבים אליה יותר ממה ששערותיה של האשה מושכות את עיני ההמון, ופוק חזי מאי עמא דבר שכך הוא מנהג השחקניות לצאת בלבושים אלו ולהתראות ביופי יותר הגון משערן הטבעי, והדברים מבוארים בגמרא נזיר הנ"ל, שהבעל לא יכול לטעון אי אפשר באשה מגולחת, שכיון שיש לה פאה נכרית הרי זה כשערותיה ואין לבעל שום חילוק בין שערותיה לשער הנכרית.

וראה בשרות סבא קדישא ח"ב סימן א שכתב: ולכן מפני פחד ה' והדר גאונו דברתי על לב כמה מיראי ה' ותופשי התורה לומר להם דהעיקרא דמילתא בפאה נכרית אין להתיר, וכו', שכל הבאים אחרי הרב שלטי הגבורים לא קבלו עליהם היתר זה ונהגו בו איסור מכמה דורות, וכמה אבותינו ואבות אבותינו עם שידעו סברת המתיר, לא היה מי שמלאו ליבו לנהוג היתר, וכו', גם שמענו מפי מגידי אמת שבסוף ימיו של מרא דאתרא הדין, ז"ל, באה אשה אחת מארם צובא וגלתה את ראשה בפאה נכרית, והרב הנ"ל הרעיש את העולם בחרמות ובאלות ובקש להעניש אותה וברחה מהעיר, וכו', חם לבי בקרבי ומה אענה ומה אומר על אודות הזמן שהגיע לידי מדה זאת, שהאנשים אשר הם צריכין לסייע על דבר כבוד השי"ת המה כשלו ונפלו ואין איש שם על לב, ואפילו מי שתופס ספר יתלה עצמו באיזה סברא דחוויה מהפוסקים להורות היתר לעצמו ולאחרים ומקלו יגיד לו, גם בו לא יבושו וכו', דבר אסור הפאה כמו שער שלה. עכ"ל. ולעיל בסוף פרק ג העתקתי עוד מלשונותיו.

אותה, וראה עוד בברכות כ. שאסור מדרבנן להתייפות בדבר שמושך את העין כמו בבגד אדום וכו', כיע"ש, וזה אין בו לא משום פרועת ראש ולא משום שער באשה ערוה ובכל זאת אסרו אותו חכמים מפני המכשולות שהוא מביא, וכן פסק הרמב"ם ומרן הש"ע באה"ע סימן קטו סעיף ג: צמר אדום היא טוה שיפול על פניה מזהרוריתו וזה עזות מצח ופריצות. עכ"ל. וכל שכן הפאה הנכרית שהיא גופלת על פניה וחשובה כעזות פנים ופריצות.

וכל שכן הנזי בשערה של האשה שהוא יותר חמור משאר אבריה, וכמבואר בברכות כד., ופרש"י שהטעם שהתורה הדגישה את ענין שערותיה יותר משאר איבריה משום מ'דמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאוה הוא', וכן כתב הב"ח בא"ח סימן עה אות ב ועוד, וכבר כתב החינוך מצוה שעזו שעיקר החן של האדם הוא בשערותיו, וכן חן האשה הוא בשערותיה, ולכן הבעל טוען נזיר כח: אי אפשר באשה מגולחת, מכיון שאם היא מגולחת משערותיה שוב אין לה נזי כלל והיא מכוערת לחלוטין, וכן כתב מהר"י חאגיז באלה המצוות לית תקנה שלא נמצא אחד מן הפוסקים שיחלוק על כך שחייבת האשה לכסות את ראשה מפני הנזי והצניעות שבשערותיה וכו'. ע"ש. וזה לשון התורה תמימה במדבר ה, אות צו: ממילא מבואר דלא רק את שער פורעין כי גם את גופה וכמו שאמרו בגמרא שמסירין מעליה בגדיה הנאים ומכסין אותה בבגדים מכוערים בסוטה ח., ומה שתפס דוקא פריעת הראש הוא משום דעיקר חנינה של אשה בשערותיה וכמו דקיימא לן שער באשה ערוה ברכות כד., וסמך זה על יתור לשון האשה דדי היה לכתוב ופרע את ראשה. עכ"ל.

ובשום מקום בתורה לא שמענו ולא ראינו שהתירו חזו לנשות ישראל להתקשט בדבר שיש בו מכשול לרבים, אלא אדרבה היה מנהגן של בנות ישראל להתכסות ברדיד על גבי ראשן, ויש מקומות שנהגו לכסות את כל גופן ברדיד וכמבואר בהרמב"ם פרק יג הלכה יא, וזהו רדיד נפרד מן הרדיד שהיה על שערותיהן כמבואר לעיל פרק ב אות ב.

ואדרבה אם הדבר ברור שיש בפאה הנכרית פריצות, החכם המערבי הנ"ל המשיג בעצמו אמת נכון הדבר על דברי אחד מגדולי גאוני הזמן הנ"ל, אם כן כיצד יתכן לומר שנתיר את הפריצות ההיא לרבים, וישתקע הדבר ולא יאמר, הרי מאותו הטעם שהתירו לנשים להתייפות כפי שהוא כותב נתיר להן ללכת פרוצות לחצאין חלילה, והרי זהו מושג הצניעות של בנות ישראל, ואם נניח את ההנחה שכותב הגאון הנ"ל המשיג, אם כן עקרנו את כל דיני הצניעות לנשים ולא נותר מקום להתגדר בו. ובפרט שהתורה הקדושה אומרת: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, והרמב"ם בהלכות ממרים פרק ג הלכה ב כתב שמצוה על חכמי הדור לגדור כל דבר שיש בו מכשול לרבים. ואם כן מפני מה לא נגדור את זה האיסור שהוא מיסודי קדושת עם ישראל. וכבר ראיתי שכתב אחד מחכמי זמננו: וכבר מדורות רצו לשנות דבר זה אלא שלא היה בכוחם למחות.

באר הגולה
טז. זהב לכושה.
וראה בנימוקים.

יב. אין חילוק בין פאה העשויה משער סנטטי לבין פאת "קאסטם"
שזה נבילה וזה טריפה^{טז}.

לא תלכו. ד. לפני עור לא תתן מכשול. ה. לא ילבש גבר שמלת
אשה. ו. חילול ה'. והרחבתי בהן במקום אחר.

האם יש חילוק בסוגי השערות

טז. כן התבאר לעיל, והטעם הוא מפני שהתורה לא אסרה את
שערותיה או איזה שיער מגופה דוקא, אלא כל מה שמביא פריצות
כשערותיה הרי זה אסור מן התורה ואין פתח להתירו, ולכן אין
חילוק בין שיער סנטטי לבין שיער קאסטם מקורי. ובתרגום לעזי:
קאסטם – תחפושת. וזה אשר מחדש בא בגבולינו בעוה"ז, ומי
יודע מה ילד יום.

הפריצות שיש בפאה נכרית

וזה לשון הפני יצחק אבולעפיא בחזו חאה"ע סימן ו: נתתי לבי
למען דעת איך ינהגו פה עירנו יע"א כל הני נשי ידין ללבוש פאה
נכרית הנקראת פירוקא לכסות שער ראשן בפאה נכרית ולצאת בהן
לחצר שלהם ומחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים בלי כיסוי
מטפחת על ראשיהן כלל וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך
רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד
בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל
להלן בהמשך התשובה דלכאורה נראה שהוא הפך הדין ממש
דהגם דהרב שלטי הגבורים בפרק במה אשה אמתניתין דאשה
יוצאה בכבול ובפאה נכרית כתב, וזה לשונו: נראה לעניות דעתי
להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן
נשואות, אבל במקום קליעת שערן נשואות שערות חברותיהן
שקורין קרינאל"ז בלעז, ממה ששנינו שהאשה יוצאה בפאה נכרית
בשבת, ופירשו המפרשים דהיא מגבעת ידבקו בו שער נאה והרבה
ותשים אותו האשה על ראשה כדי שתתקשט וכו', ומשמע להדיא
דמותות בנות ישראל להתקשט בהם דשער באשה דאמרו לא הוי
אלא בשער הדבוק לבשרן ממש וכו', ואין לומר שהיו משימות צעיף
או סודר על הפאה נכרית, דאם כן מאי אהני האי קישוט וכו', אלא
פשיטא דמיירי שהולכות בשערות מגולין, וכו', עכ"ל. וכן כתב עוד
הוא עצמו בפרק מי שאמר גזיר כח: גבי מה שאמרו התם בשיס
ות"ק אמר לך אפשר בפאה נכרית, יע"ש, הנה הגם שהוא ז"ל סבירא
ליה הכי, מכל מקום רבים לוחמים עליו דכל הבאים אחריו חלקו
עליו ודחו ראיותיו בב' ידיהם קודש, כמו שיראה הרואה בתשובת
הרב באר שבע סימן יח, דף צג ע"ב, שהוא והרב מהרי"ק הקפיהו
בחבילות קושיות והויות עד שעשאוהו כטועה חזו, כיע"ש, וכן הרב
אליה רבה באורח סימן שג והרב שאילת יעב"ץ בא"ח סימן ט,
והכנה"ג אורח סימן שג הקשו עליו ודחו דבריו לגמרי, ועוד עיין
להרב ברכי יוסף אורח סימן עה וסימן שג שהשיגם דכבר קדמם
הרב מהרי"ק והרב באר שבע, ובספר מחזיק ברכה סי' שג כתב

וע"ע בספר הנפלא חבת ירושלים דף סב שכתב, וזה לשונו: ומאוד
גדול הצער על התרחבות פרצת היתר פאה נכרית פארוק אשר
מלבד כי רבים הפוסקים שהורות בו איסור גמור, ומלבד אשר אף
המתירים לא נתכוונו לפאה נכרית הנהוגה כיום, המשוכללת מבלי
שניתן להבחין כי אין זה שער עצמה, ועיין בשו"ת מהרי"ל דיסקין
קונטרס אחרון סימן רג. הנה מלבד זה כבר הוכרח הדבר לאיסור
פעי"ק ירושלים ת"ז על ידי מארי דארעא דישאל הגאון קודש
הקדשים רבן של ישראל מרן רבי יהושע ליב דיסקין זצוק"ל ואחריו
הגאונים הקדושים מרן רבינו שמואל סאלאנט ז"ל ומרן רבינו יוסף
חיים זוננפעלד זצ"ל, ומאז התיסדות הישוב בארצנו הקדושה לא
העיוזו אפילו המוני העם לפרוץ בזה, ועתה התחילו גם רבים מבני
התורה לנהוג היתר בדבר שהיה נהוג בו איסור, ואף משרידי הישוב
הישן אשר שמרו מכל משמר כל גדרי הצניעות במסירות נפש, עתה
נכנס בהם רפיון לנטוש את מסורת התלבושת של אמותינו הקדושות
ולהתפס בפאה נכרית כהילוך מרבית ההמון. ופרצת ההיתר הביאה
שתיים רעות וכו'... כל עין תדמע וכל לב יכאב למראה השחצנות
הזאת של פאה נכרית לפי המאדע החדשה, כי נשים נשואות תיראנה
כבתולות אבוי לכלימה הזאת, כי בנות ישראל כשרות תתביישנה
לכסות ראשם כמצווה עלינו בתורינו הקדושה, וברוב התחכמות
תשתדלנה לכל תראנה שונות מן הפרוצות הסוררות ההולכות
פרועות ראש ומכריות בריש גלי על סירובן לשמור על דת משה
ויהודית, אבוי על כבוד תורתנו אשר נתונה למרמס ואין איש שם על
לב, אבוי על חלול שם שמים וחלול קדושת ישראל ואין גודר גדר
ועומד בפרץ. אחריות השעה דורשת מכל אשר יראת ה' נוגעת
לליבו להשריש בלב בניו ובנותיו את החובה הקדושה לשמור
בנאמנות על גדרי הצניעות אשר קיבלנו מאבותינו ואמותינו
הקדושים לדעת כי שמירת הצניעות היתה מאז ומתמיד אבן יסוד
עליה הושתתו החיים של בת ישראל אשר בידיה הופקדה קדושת
ישראל – גם בימים כתיקונם היתה שמירת הצניעות משמשת כתריס
בפני השפעת החופשים ואורח חייהם, וכל שכן בימים טרופים אלה
כאשר החילוניות הרימה – ראש, ובכח הזרוע והפיתוי היא מאיימת
לכלות מנפש ועד בשר, והרבה בתים טובים אשר החלו לסטות משהו
מדרכי אבותינו הקדושים, הנה במשך הזמן הלכו מדחי אל דחי עד
כי היו למאכולת אש רח"ל, גדולה איפא היא החובה שבעתיים, שעה
זו לנטוע ולא לעקור, לגדור ולא לפרוץ, להוסיף קדושה כיאות
ליושבים בפלטרין של מלך ולא להגרר חזו אחר היתרים שלא היה
מנוס מהן בארצות הגויים. עכ"ל.

איסורי דאורייתא נוספים שיש בפאה הנכרית

טז. האיסורים הם: א. הפריצות. ב. הכשלת הרבים. ג. ובחוקותיהם

באר הגולה
יז. זהב לבושה
פרק ו:
יח. כתובות עב:
ורמב"ם אישות
פרק כג הלכה יג:

ג. מצוה להודיע ברבים שהרמ"א והמגן אברהם וכל הפרשנים באו"ח סימן עה לא התירו מעולם ללבוש פאה נכרית."

ד. אסור מדרבנן לאשה לחבוש פאה וכובע, ואפילו שהכובע מכסה חלק גדול או רוב שערות ראשה ^ה.

כתב בתוך דברי קודשו, וזה לשונו: ואפילו אם יהינן ליה להחכם הנז' וכו' עד מה שכתב ואפילו משום מנהג צניעות ליכא וכו', יע"ש, הרי בהדיא דבחצר שאין רבים בוקעין בו כולי עלמא מודו דשרי ליה לגמרי, ואם כן בנידון דידן שרינן להו דאין כאן שום איסור בדבר כלל וכמדובר, והיה נראה לי דגם הרב שלטי הגבורים גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעים בו ובדרך רשות הרבים או בשוק הן מכוסות בצעיף, ומה שכתב בסוף דבריו אלא פשיטא שהולכות בשערות בהם לרשות הרבים ולשוק אלא דוקא בחצר שלהן ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף אך מה אעשה שכל החולקין עליו לא הבינו כן בדבריו, וכו'. עכ"ל הפני יצחק.

יז. כן יתבאר להלן איזה.

פאה וכובע

יח. הדבר התבאר לעיל בהלכה ד-ה לגבי מנהגן של בנות ישראל הצנוע לכסות את ראשן בדבר המכסה לגמרי את שערותיהן, והתבאר שמדין דת יהודית הוא כל שנראין שערותיה מבעד לקלתה, ולפי זה הוא הדין בכובע שהיא מנחת על גבי הפאה שמכיון ששערות הפאה חשובין כשערותיה לכל דבר אם כן כשמנחת את הכובע הרי זו כמנחת קלתה על גבי ראשה שיוצאת בלא כתובה.

ויש לדון שיש כאן איסור דאורייתא כיון שאפשר לומר שגם רשי והרמב"ם שכתבו שקלתה איסורה מדרבנן היינו קלתה שמכסה את כל השערות, אבל שערותיה נכרות מבין הכיסוי ולא שיהיה מקום שיהיו שערותיה נכרות להדיא, ולכן אם ניכרים השערות הגם שהיה כאן כיסוי הכובע שמעל גבי הפאה, מכל מקום הרי זה איסור דרבנן. ועל כל פנים ראה במקום אחר ביארנו 'דקלתה' היינו כיסוי שאינו הגון ולכן היא צריכה עוד כיסוי מעליה, אבל אם היתה קלתה מכסה את כל ראשה באופן שלא נראית שום שיערה — שוב אין צורך לעוד כיסוי מעל גביה ולכן אין לומר שדת יהודית משתנית לפי המקומות.

וכבר התבאר לעיל שיש מי שאומר שהדת יהודית תלויה במנהג, ואולם דעת כל הפוסקים שאין הדברים נכונים, כיון דמה שכתב הרמב"ם בפרק יג מהלכות אישות הלכה יא שהרדיד תלוי במנהג, היינו רדיד החופה את כל גופה ואין הכונה לרדיד רגיל החופה רק את שערותיה שהוא רדיד חובה, וכן כתבו כל הראשונים בביאור דברי הרמב"ם ושאר בדבר מחלוקת וסתירה, ושחז' אין דברי

דכבר הרב שאלת יעב"ץ בח"ב התנצל שלא היה בידו ספר באר
שבע. ע"ש.

אמנם אנכי הרואה דבכי האי גונא דנידון ידין שכל הלובשים פאה נכרית אינם יוצאין בהם לרשות הרבים בשווקים וברחובות בגילוי ראשן בלי כיסוי על הפאה נכרית מגולות כלל, כי אם דוקא כשהן בביתם ובחצר שלהן או בחצרות של חברותיהן שאין הרבים בוקעים בהם כלל, וכשהן הולכים מחצר לחצר אחרת דרך רשות הרבים או לשווקים הם מתכסים מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול הנקרא צעיף, ואינן פושטין אותו בדרך כלל, ולא נראה מהן בחוש הראות רק פניהן לבד, ויש מהן הרבה נשים צנועות יותר שמכסין גם פניהם במסוה וגם כשהולכים מחצרון לחצר חברותיהן אינן פושטין צעיפן בדרך כלל עד שיכנסו לחצר ההוא כידוע, ואם כן כל כהאי גונא אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל, כיון דאפילו בשער עצמן לא חשיבא האשה עוברת על דת יהודית אלא דוקא כשיוצאת לשוק או למבוי מפולש ולחצר שרבים בוקעין בו וראשה פרוצ, ואין עליה רדיד, וכמו שכתב מרן באה"ע סימן קטו סעיף ד, וכתב הבאר היטב שם, דבחצר שאין רבים בוקעין בו לרשי' והתוספות ליכא איסור אפילו הוא פרוצ לגמרי, אבל הסמ"ג הביא דברי הירושלמי שאפילו בחצר יש איסור אם ראשה פרוצ לגמרי, וכו', ע"ש, וכל זה מיירי בשער עצמה ממש, אלא משום שבזוה"ק הזהיר מאוד בגילוי שער עצמן אפילו כל דהוא, גם הנשים הן החמירו על עצמן לבלתי ראות שערן כלל וראה לעיל בפרק א בדברי הרקנאטי שאין זה משום צניעות, ומכסין שערן בפאה נכרית, דלא החמירו בזוה"ק כי אם בשער עצמן ממש, אבל אם פאה נכרית על גבי שער עצמה אפילו תלך לשוק בלי רדיד כלל לא הוי עוברת על דת יהודית וכל שכן מחצר לחצר וברור והיינו לדעת השה"ג שמתיר אף ברה"ר להבנת כל הפוסקים, וכן לדעת הפוסקים דפליגי על השלטי הגבורים ואסירי פאה נכרית אינו אלא לפי דרכנו מדברי השלטי הגבורים דהוא מתיר לגמרי לילך בפאה נכרית מגולית לשוק ולרשות הרבים בלי כיסוי רדיד כלל כל זה כפי הבנת כל הפוסקים בדברי השלטי הגבורים, ובהא הוא דפליגי עלה אבל בחצר שלהן ומחצר לחצר שאין רבים בוקעין בהם ואפילו שרבים בוקעים בהם ולרה"ר ולשוק אם הן מכוסות בצעיף מכף רגל ועד ראש ועד בכלל, ולא פשטי הצעיף בדרך כלל בהא ודאי כולוהו אולי ומודו דהיתר גמור הוא, ואין למחות בידם כלל.

והכי מוכרח להדיא דברי הרב באר שבע משם מהרי"ק ז"ל, ושכן

באר הגולה

יט. רמב"ם
איסורי ביאה
פרק כא הלכה ב.
כ. ראה זהב
לבושה פרק ג.

מ. אף הגרושה אסורה בחבישת פאה נכרית, ואיסורה הוא מדרבנן, וכבר אמר חכמים: מאן דעבר אמילתא דרבנן שרי למיקרינהו עבריינא דהוה, ובפרט שיש כאן משום פריצת גדר הצניעות^ט. וגדולי הדור הזהירו לפנויות שילכו בשער פרוע שאינו אסוף, ולכן גם הן אסורות בפאה נכרית אלא אם כן יאספו את השיער כהלכה^ז.

שהיא כעין סל וכו', והביא דברי הביח וכתב עליו 'ודבריו נכונים'. ע"ש. וע"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן ב ד"ה וארשום שהביא דברי השבות יעקב הנ"ל, והסכים לו בייחס למה שפירש בענין קלתה. ע"ש. וע"ע בשו"ת חוט המשולש ח"א סימן יב ד"ה ואשר ובשו"ת רבי עזריאל היילסהימר ח"ב חאה"ע סימן מו שכתבו שהעיקר הוא שלדעת הרמב"ם ורש"י ז"ל קלתה היינו כיסוי חלקי על ראשה, ואין הכונה שקלתה הוא כיסוי שלם כהשכחה. ע"ש.

ואף לפי מה שכתבו הבית שמואל והחתם סופר שקלתה היינו כיסוי ממש, הנה החתם סופר בחאו"ח סימן לו משמע שד"ה יהודית בלבד שייך בה פריצות וכו', ועל כורחינו שגם בקלתה יש עדין פריצות וזה אינו שייך כלל בכיסוי של ימינו. ואף החתם סופר אם היה רואה דברי התרומת הדשן הנ"ל הוה הדר ביה משמעתיה וכל שכן לפי מה שכתבנו שדעת החתם סופר אינה נוגדת לתרומת הדשן. ואם משום השערות שנראין בצדדים, הנה ראה מה שכתבנו בזה בספרי כתי בזה פרק ח אות ב בדברי מהר"ם אלאשקר באריכות. וכן יש לומר בדעתו של הבית שמואל שהמטפחת היא מטפחת גמורה אבל יש בה פריצות מעט, וצריך לומר שהשערות היוצאות מקלתה הן מרובות וכמבואר בבית שמואל סימן כא ס"ק ה, וסימן קטו ס"ק ט. והבן. ואינה ה' לידי לראות בשו"ת חתם סופר ח"ז קובץ תשובות סימן ב, ד"ה על דבר שכתב בפשיטות דלרש"י קלתה היינו כובע חלול שאינו קלוע יפה. ע"ש. והיינו שניכרין השערות מבין הנסרים, ולדעת הרמב"ם שם בד"ה ומכל מקום אותה המטפחת יש בה נקבים גדולים שהשערות ניכרות מתחתיה, ולכן אין זה כיסוי מספיק וצריך שבכה מעל גבי המטפחת ההיא, ותימה על חכם מערבי אחד, שלא ראה את תשובת החתם סופר הנ"ל. ושורר בספר אחד שהעיר על דבריו. ע"ש.

ועל פי כל האמור יוצא שגם הכובע הוא ככיסוי חלקי שלא הותר הנשים ללבושו אלא בביתן, אבל ברשות הרבים הרי הן עוברות על דת יהודית ויוצאות בלא כתובה, ולכן אסור ללבוש פאה וכובע מדרבנן. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ברכות ו, וראה בשבת מ. מאן דעבר אמילתא דרבנן שרי למיקרינהו עבריינא. וכ"פ מרן בשלחן ערוך אורח סימן ס סעיף ג. ואכמ"ל.

איסור פאה נכרית לגרושה

יט. הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ב פסק: לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש.

חכמים נתונים לשעורין, ולכן מה שרצה הגרביץ להתיר פאה וכובע מטעם שהן כקלתה ואיסורם הוא משום דת יהודית ודת יהודית משתנה לפי המנהג וכו', אחרי אלף מחילות מכבוד תורתו, ליתא כיון שלא היא כונת הרמב"ם וכמבואר לעיל.

ועל כל פנים מכיון שאשה ההולכת עם קלתה שהוא כיסוי חלקי של שערותיה הרי היא עוברת על דת יהודית ויוצאת בלא כתובה, כגון אותה האשה שיוצאת עם הסל שנראין השערות מבין הנסרים רשי בכתובות עב. , אם כן גם האשה אשר תלך עם פאה וכובע שנראין השערות מבעד לכובע הרי היא יוצאת בלא כתובה ועוברת על דת יהודית, שהרי שערות הפאה הרי הם כשערותיה ממש, ואין הבדל בין ההולכת עם שערותיה לבין ההולכת כשהפאה נכרית על ראשה, כי התוצאה היא אותה תוצאה, והתורה אסרה בפירוש את התוצאה ולא את גוף שערותיה.

קלתה הוא כיסוי חלקי

והנה כל הראשונים ז"ל סוברים שקלתה היינו כיסוי חלקי, וכמו שכתב הערוך ערך כיפה על המבואר בשבת נז: לגבי כבול, שהוא כיסוי חלקי שמנחת אותו האשה על ראשה שלכן הצריכו אותה חכמים שתכסה את ראשה בעוד כיסוי, וכן כתבו הר"ף והרמב"ם בהלכות שבת פרק יט הלכה ז: ולא בכבול של צמר שמקפת אותו סביב לפניה וכו'. עכ"פ. וכן כתב הרא"ש בשבת פרק ו סימן ב והטור אורח סימן שג והרי"ד שבת נז: ורבינו ירוחם נתיב יב, חלק יא וכן מבואר ברש"י גטין כ. ד"ה ולא בכתב, וכמו שכתב בבית יוסף סימן שג סעיף א. ע"ש. וכן כתב האור זורע בהלכות שבת סימן פד אות ג, והריטב"א בחידושו לשבת נז: והרמב"ן בשבת נח. והמאירי בשבת נז: ד"ה ולא בכבול וכן כתב רב נטורנאי גאון בתשובתיו סימן תמד, ד"ה וששאלתם כבול וכו', וכן היא דעת כל הראשונים ז"ל.

וכן כתב מהר"י מינץ הובא בשו"ת באר שבע סימן יח, וזה לשונו: ונראה לי דהרמב"ם בא לאשמועינן חידוש זה דלא מיבעיא דלא סבר בקלתה לחוד שאינו מכסה לגמרי השערות שהרי הוא חלול בכמה מקומות לפי שאינו קלועין יפה. עכ"ל. וכן כתב בשו"ת מהרימ"ט ח"א סימן עו, ריש ד"ה ומיהו שבקלתה יש חסרון של צניעות ולכן היא צריכה להניח על גבה שבכה. ע"ש. וכן כתבו מרן והביח והתשובה מאהבה שלדעת הרמב"ם והרש"י קלתה היא מטפחת חלקית ולא גמורה כיע"ש. וכן כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קג שקלתה אינה מכסה את כל שערותיה, וכמו שכתב רש"י

באר הגולה
כא. פשיטא בגמ'
כתובות עב:

מ. אשה הלובשת פאה נכרית הרי זו יוצאת בלא כתובה, שהרי היא עוברת על דת משה. וכן אם היא לובשת פאה וכובע שהיא עוברת

בבתולות כמו שהוא בבעולות, דעו כי הטעם הוא בגין דלא שבקין אל החיצונים להתאחו בו מקומות ולכן בבעולות שמתאחזין ויונקים למטה לא יתאחו למעלה, ובבתולה שהן סתומות למטה יתאחו למעלה שהרי על כל פנים צריך להניח איזה מקום אל החיצונים להתאחו בו בעלמא דנוקבא כי ממנו ינקתם, עכ"ל.

וכבר הרחבנו בספרי כת"י פרק ח שהטעם שהחיצונים מתדבקים בשערותיה היינו מפני שהן גורמות מכשול ופריצות לגבי הגברים באותן השערות, והחיצונים נדבקים בכל מה שמביא מכשול כי הם הם הגורמים שיסתכלו על השערות וכו', וכמבואר בזה"ק פרשת נשא, דף קכ"ב, וזה לשונו: א: ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתהו... וזה הוא אחד מעניני 'הצניעות' שיש בבית. ב: ואתתא דאפיקת משערא דרישה לבר, לאתקנא ביה... ואשה שמוציאה משערות ראש לחוץ 'להתקשט' בהן. ג: וגרים מלה אחרא דשריא בביתא. מאן גרים דא. ההוא שערא דאתחזי מרישה לבר, ומה בביתא האי, כל שכן בשוקא... וכל שכן חציפותא אחרא... וגורם סטרא אחרא השורה בבית, מי גורם לזה אותו השער שנראה מחוץ לראשה... וכל שכן אם היא מראה חציפות 'אחרת' ומשמע שזה גם מפני 'חציפות' ולכן אמר 'אחרת' כלומר סוג נוסף של חציפות. אחר כך רבי יהודה מבאר את דבריו של רבי חזקיה, ששערותיה של האשה גורמות לזנות, כלומר שיתגלה שער אחר של הנואף וכו', שערותיה מביאים חציפות בבית כי חייבת האשה להתנהג בצניעות בביתה וכו', ומבואר שעיקר הסיבה שהנשים חייבות לכסות את ראשן היינו מפני שיש פריצות גדולה שיוצאת משערותיהן.

ולכן אין ספק שיש פריצות גדולה בשערות האשה שנבעלה שהחיצונים שורין על שערותיה ומחפשים להחטיא בהן, ואין הבדל בין הפאה הנכרית לבין שערותיה שהרי בשתייהן המכשול שוה, והחיצונים נדבקים בכל מה שיש מכשול. ובמקום אחר הרחבתי בזה.

האם לפנויה מותר ללבוש פאה נכרית?

כ. הדבר הזה הוא לפלא ולמרמס על נשות החינוך בבתי הספר שאוסרות על הבנות ללכת בשער פזור מפני שזוהי פריצות וכו', אולם יום אחד אחרי שהן נישאות לבעלים 'יראי שמים', הן מסכימות ללכת בפירוע השיער של הנכרית ולגרום פריצות כשהן תחת הכותרת 'אשת איש'. ולכן הדעה הנכונה והרווחת בין בני התורה האמיתיים היראי שמים היא שגם הפנויות לא ילכו עם פאה נכרית כשהיא פזורה מידי דהוה אשערותיה שממידת הצניעות צריכות הן לאוספן. ועוד חזון למועד.

עכ"ל. ומבואר שאין חילוק בין פנויה לבין אשת איש. וכן פסקו השלחן ערוך אה"ע סימן כא סעיף ב, והלבוש שם סעיף ב. ופירשו הפרישה והב"ח והחלקת מחוקק והבית שמואל, שפירוש 'פנויה' בכאן היינו אלמנה או גרושה, אבל בתולה מותרת ללכת בפרוע ראש, וכמו שכתב הראבי"ה בפ"ג דברכות סימן עו שמוותר לקרות קריאת שמע נגד בתולה שרגילה בגילוי שער, ואין בזה משום שער באשה ערוה. וכן כתב בארחות חיים הלכות ק"ש אות לו בשם ר"ת, שמעשים בכל יום לקרות קריאת שמע כנגד שער הבתולות. וכן הוא במאירי ברכות כד. ובמרדכי והרא"ש שם. וכן פסק מרן בש"ע אורח סימן ע"ה ס"ב. ע"ש. ולכן נהגו הפנויות ללכת פרועות ראש, ופוק חזי מאי עמא דבר, שמנהג פשוט בכל תפוצות ישראל שהבתולות הולכות ברה"ר בגילוי ראש, וכן כתב בחידושי החת"ס נדרים לו: שבתולות פנויות מותרות לצאת בגילוי ראש, ושכן המנהג. ע"ש. וע"ע בשו"ת עדות ביהוסף מטעלו סימן כט ענף ד, ובמגן גבורים א"ח סימן עה. ובעצי ארזים אה"ע סימן כא סק"א. ולכן הגרושה צריכה לכסות את ראשה. וכבר התבאר לעיל שאין הבדל בין פאה נכרית לשערותיה, וכמו שכתבו כל הפוסקים המוסמכים ז"ל, ולכן הוא הדין בפאה הנכרית.

והנה חכם אחד מאופקים הקשה שהרי מצאנו לכמה אחרונים ולא ידוע היכן מצאנו שהתירו את הפאה הנכרית לגרושות וכו', עכ"ד, ודבריו תמוהין, שהרי החיוב המוטל על הגרושות לכסות את ראשן הוא מדרבנן, ובכל זאת אין להתיר איסור דרבנן זה אלא בשעת צורך גדולה מאוד, וגם שאני ביררתי את השמועות על אותו הגדול שכתב שם משמו שהתיר פא"ג לגרושה כי היא היתה גרושה לאחר כמה חודשים של נישואין שאין כאן קלא דלא פסיק, ולא התיר לה אלא בשעה שמשדכת שרוצה שיקפצו עליה למנסבא. ובכלל מאי קושיא, דמאן ספיא רקיע לחלוק על דברי רבותינו הפוסקים הנזכרים לעיל שאסרו את הפאה הנכרית מן התורה, ובפרט בפאות הנכריות של ימינו, ואין כאן מקום. ואני אמרתי בחופזי.

ואפשר להוסיף שמכיון שאותה האשה נבעלה הרי היא בכלל אשת איש החייבת בכיסוי ראש וכמו שכתב הרמח"ל בפירושו לשיר השירים ד, ד ד"ה מבעד לצמתך, וזה לשונו: כי צד האחור של הראש מכוסה בשבכה כדי שלא יינקו החיצונים המתאחזים אל האחור, ומכאן למדנו שהנשים הבעולות צריכות לכסות את ראשן כדי שלא יתאחו בהן החיצונים ולא יינקו מן השערות שלהן, וצמתך הוא מלשון צומת הגידים שאמרו חז"ל, כי בשבכה לכסות ולהסתיר קיבוץ השערות לטעם הנ"ל. ואם תאמר, למה אין חשש זה

על דת יהודית ויוצאת בלא כתובה. ודוקא כשבעלה כשר, ולא מצא בהלכה זו תואנה להוציאה ולהפטר מכתובה כ^א.

הלובשת פאה נכרית האם יוצאת בלא כתובה?

כא. כן מבואר לעיל שהלובשת פאה נכרית לבד הרי זו עוברת על דת משה, והלובשת פאה וכובע הרי זו עוברת על דת יהודית, והצד השווה שבהן שיוצאות בלא כתובה, אלא שאין כופין את הבעל להוציאן וכמבואר באה"ע סימן קטו. וראה עוד בגטין צ.

וזה לשון הישועות יעקב אה"ע סימן כא אות ב: אשר הוגד לך ידיד גפשי משמי כי הקלתי לנשים לשאת פאה נכרית כי גם שער עצמו אין איסורו ברור באופן כזה ששאר הראש מכוסה, שקר הוגד לך, וכו', ולמען ברור הדברים כשמלה הנגי בעלי בזה לחקור אחר מקור הדברים יען כי אשר ראיתי והתבוננתי מצאתי כי נבוכו בזה רבים וכן שלמים כי לא ירדו לעומק דינים אלו, ולא בררו אותם בשרשם וכו', אולם בגוף הדבר שכתב הגאון בעל שלטי הגבורים להתיר פאה נכרית כבר מחו אקדקדו האחרונים ז"ל, ודחו ראיותיו, וכו', ומצד הסברא אמינא לאסור פאה נכרית לפי מה שנתבאר לעיל בשם הראש ז"ל לחלק בין אלו השנויים במשנתנו ביוצאת שלא בכתובה לשאר עוברת על דת דבאלו מלבד האיסור יש ענין פריצות, ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרוצת ראש פריצותא מיהו הוי. וכו'. עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת חסד לאברהם מהד"ת חאה"ע סימן פז וזה לשונו: מכתבו הטהור קבלתי ונתעורר כבודו על דבר מה שנהגו הנשים ללבוש פאה נכרית בראשם עד שנראה כאילו הם הולכות בשערות עצמן מגולה, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללו גדרן של ישראל, והאמת על כבוד תורתו כי המכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור מובטחני בבנות ישראל הכשרות ישמעו לקול המורים בכל אשר ירצו אומר על פי דין תורתנו הקדושה, ועל כן אני הקטן יוצא תחלה לברר בקצרה כי חלילה להקל בזה, ושפיטא שיש בזה איסור דרבנן וחוששני עוד מאיסור דאורייתא, וכבר האריך הבאר שבע לאסור בזה, וכן עיקר שגילוי שער של פאה נכרית אסור מן התורה, דאזלינן בתר טעמא דהוי פריצותא ואיכא הרהור, וכבר ביארנו בשו"ת חסד לאברהם קמא חירוד סי' פה דלחומרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא, ולא היקל הרמ"א באורח סי' עה אלא לענין לקרות קריאת שמע כנגד פאה נכרית, שאין זה אלא מדרבנן, תדע ממה שלא הביא הרמ"א ז"ל בהגהותיו דין זה באה"ע סי' כא ששם עיקר דין פירוע ראש האשה, אלא על כורחיך שלא רצה לסמוך להקל בזה לפרוץ גדרן של ישראל, שעל כל פנים לא עדיף מדת יהודית שיוצאת בלי כתובה אפי' ביוצאת בקלתה. אבל לפי

עניות דעתי שיש בזה איסור דאורייתא לפי מה שפרש רשי בכתובות עב: אזהרה לבנות ישראל שלא תצא בפרוצת הראש, מדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות על בועלה מכלל דאסור, וכיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שער עצמן או שער נכרית שעשויות באופן שנראין כשער עצמן, תורה אחת להם ואסור מן התורה, ואין מקום לחלק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנראין כשערות עצמן הואיל וקישוט זה אסרה תורה וכו', על כן כל מה שיש בידו למחות יעשה, ולגדור פריצות ישראל ולמנוע בנות ישראל הכשרות מלצאת בפאה נכרית השומר ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים והעובר חטאו ישא, וכל השומעים לדברינו יתברכו מאלהים אמן. עכ"ל.

וראה בשדי חמד אסיפת דינים מערכת ד אות ג שכתב וזה לשונו: הוכיח בראיות ברורות שאין להתיר הפאה הנכרית לנשואות וכו', ודלא כהמתיר וכו', ובעין משפט במסכת נוזר כח: כתב דמסוגיא יש היתר לזה, וכתב שם בהגהה בתשובת באר שבע סימן יח דחה ראייה זו בשתי ידיים והאריך בראיות לאסור וכו', ומסיים בדברי הברכת רצה וכו', ועון זה מביא מגפה ר"ל, כי מגפה ר"ת מ'פני ג'ילוי פ'את ה'נשים, וכו', ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם הולכת פרוצת ראש פריצותא מיהו הוי דהרי מטעם זה אתה אומר דיוצאת שלא בכתובה אף דמצד האיסור עצמו לא איבדה כתובתה, וכנ"ל בשם הראש, וזה ברור אצלי לדינא. עכ"ל.

וזה לשון ספר דיבורים קדושים דרשה בענין הצניעות: כי ידוע לכל חומר האיסור מהנשים ההולכות בשערות שלהן, כי מופסק בש"ע שהיא נקראת על ידי זה עוברת על דת משה ויהודית ויוצאת בלא כתובה, והנה כל מי שלומד ש"ע ביראת שמים רואה היטב שאין חילוק בין שערות עצמן לפאה נכרית שנקרא שייטעל, ונדפס בעת בש"ע הגהות חתם סופר, ופוסק גם כן שאין חילוק בין שערות עצמן לפאה נכרית, גם בספר עצי ארזים שהיה גדול הדור ומפורסם פוסק גם כן הכי שאין חילוק, וכן כתב בספר באר שבע, על כן צריך כל איש לעיין היטב על בני ביתו בזה. עכ"ל.

וכ"כ הגאון מספינקא בשו"ת חקל יצחק סימן פא, כתב וזה לשונו: על דבר הנשים אשר מקרוב נהגו את עצמן לישא על ראשן זשיאאן' והוא נעשה ממין הנראה כשערות וכו', דיש מקום לומר דהוא אסור מדאורייתא, דהא הוא דמי ממש לשער שלה וכל הרואה אותן ידמה בעיניו כאילו הן שערותיה, על כן יש ביה איסור מדאורייתא משום פריצות כמו בראש פרוצ לגמרי, וכו', ולענין

באר הגולה

כב. רמ"א א"ח
סימן עה ס"ב, זהב
לבושה פרק ו, וזה
חלוק מדין לבישה.

ה. אפילו שאסור לנשים כן התורה לצאת עם פאה נכרית בכל זאת כותר לקרות קריאת שמע לפניה, והני כילי בבעלה ובביתה, אבל שאר אדם ראוי להחזיר פניהם או שיעצמו את עיניהם^{כב}.

שכל מה שאמרו חז"ל באיסור שער, טפח, קול, ושוק, היינו אף לקריאת שמע. וראה בביאור הגר"א א"ח סימן עה אות ז. ולדעת כל הראשונים הג"ל האיסור של 'קול ושער' הוא אפילו שאין זה חלק מגופה של האשה ואפילו שזה לא נכלל בפסוק 'גלי שוק וגו' תגל ערותך', מכל מקום אסור מפני שיכול להגיע מהן לידי הרהור, ולכן לא נאסר אלא שער שדרכו להיות מכוסה וטריד בהכי ואתי להרהר, וכן קול לא נאסר אלא של זמר, ולכן אסור לקרות קריאת שמע לפניהן.

וזה לשון הראב"ה בח"א סימן עו שם: פסק בהלכות גדולות, דכל הני דאמרינן הכא טפח באשה ערוה ואפילו היא אשתו ובאשה אחרת אפילו דבר קטן מטפח, וכן שוק באשה ערוה, וכן שער באשה ערוה, וכן קול באשה ערוה, כל הני אסור לקרות קריאת שמע כנגדם, וכן פרש רבינו חננאל. ואומר אני דטעמא דאף על גב דאין הקול נראה לעין מיהו הרהור איכא, וכל הדברים שהוכחנו למעל לערוה דווקא בדבר שאין רגילות להגלות, אבל בתולה הרגילה בגילוי שער לא חיישינן, דליכא הרהור, וכן בקולה לרגיל בו, וקול ליכא לדמויי לצואה בעששית שמותר לקרות קריאת שמע כנגדה, דהכא הקול שהוא הערוה גלוי אלא שאין העין שולטת בו לראות ודמיא לצואה מגולה לפני סומא, כן נראה לי. וראה מירושלמי וכו'. עכ"ל.

ב: אולם, הרא"ש ברכות פרק ג סימן לו והטור בא"ח סימן עה ורבינו ירוחם אדם, נתיב ג ח"ד דף כה ע"ב סוברים שרק, טפח, שוק, ושער אסורים גם בקריאת שמע, אבל קול האיסור הוא רק לשמוע ולא לגבי קריאת שמע.

ג: והרמב"ם פרק ג מהלכות קריאת שמע הלכה טז כתב: וכל גוף האשה ערוה, לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפילו אשתו, ואם היה מגולה טפח מגופה לא יקרא כנגדה. עכ"ל. וביאר בכסף משנה, וזה לשונו: ואמרו שם בסמוך קול ושער באשה ערוה, וסובר רבינו שלא לענין קריאת שמע נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירה פה. עכ"ל. וכי בשו"ת מהר"ם אלאשקר סימן לה בשם הרמב"ם. וכן כתבו האגודה הרי"ז והרי"ד ברכות כד. שרק טפח ושוק שהן מגוף האשה, אסורין בקריאת שמע, אבל בשער, האיסור הוא רק להסתכל, ובקול רק לשמוע ולא לענין קריאת שמע. ולדעת הרמב"ם וסייעתיה והרא"ש הג"ל שמואל ורב ששת באו להשמיענו שאפילו שקול ושער אינם מגוף האשה עצמה, מכל מקול אסור להסתכל עליהם, אבל בקריאת שמע הם מותרין כיון דלאו גוף נינהו.

דינא, מסיק התשובה מאהבה דגם השלטי הגבורים והרמ"א לא התירו בפאה נכרית כעין פריקע וכו', והובאו דבריהם בשד"ח שם ס"ד, ועיי' ס"ב שכתב כי עון זה מביא מגפה ר"ל, כי מגפה ר"ת מפני גילוי פאה הנשים, וכו', סיומא דפסקא, הליכה ברשות הרבים או במקום שרבים בוקעין בו בפאה נכרית הדומה לשערות של גופה ונראית כפרועת ראש, לכולי עלמא אסור מדת יהודית ויוצאה בלא כתובה, ואולי הוא אסור מדאורייתא, על כן יאזר נא רום מעלתו כח ויצרף עמו היראים שבעירו לבטל המנהג הרע הזה, וכל השומעין ונוזהרין יתברכו בבני חיי ומוזני, אמן כן יהי רצון. עכ"ל. וכן כתבו עוד הרבה פוסקים, והבאתי את לשונותיהם בספרי כתי' פרק ז, קחנה משם.

אימתי יוצאת בלא כתובה

ומכל מקום גם הבעל צריך להיות צדיק וירא שמים כשמוציא את אשתו על ענין זה, דלאו כל כמיניה לפטור את עצמו מכתובה על תלאי הפאה הנכרית שנשתרבבה בקרב טובים בעוונות הרבים, וכל זה דוקא שהתירה בה כדת וכדין והיא סיבת הגירושין ועל כל פנים לדינא יכול הבעל להמנע בכל גונא מליתן לה כתובה, כיון שהתורה מזכה את הכתובה דוקא לאותן שאינן עוברות על דת, וכמ"ש מהרש"ל בים של שלמה עמ"ס כתובות עב: סימן יח אבל זו שעוברת על דת אין הבעל חייב בכתובתה, ואין זה דבר התלוי בבעל אלא באשה עצמה וק"ל. ע"ש.

קריאת שמע ואמירת דברים שבקדושה לפני הפאה הנכרית

כב. בברכות כד. איתא: אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף? אלא באשתו ולקריאת שמע, אמר רב חסדא שוק באשה ערוה, אמר שמואל קול באשה ערוה, אמר רב ששת שער באשה ערוה, שנאמר: שערך כעדר העיזים. והנה ישנם ד' דעות בראשונים על מה נאמר איסור זה של 'שער באשה ערוה', ואלו הן:

א: דעת רוב הראשונים, רש"י ברכות כד., הרשב"א בשם הראב"ד ברכות כד., המרדכי ברכות פרק ג סימן פ בשם בעל הלכות גדולות ברכות פרק ג, רב האי גאון, רבינו חננאל הובאו במרדכי, רבינו אליעזר ממין ביראים סימן שצב, הראב"ה ח"א ברכות סימן עו, הגהות מיומניות בשם בעל הלכות גדולות ובשם רבינו חננאל פרק ג מהלכות קריאת שמע אות ס, והאהל מועד הלכות קריאת שמע, דרך ה נתיב ה, ורבינו יונה ברכות יז. מדפי הריף,

ד: והרשב"א ברכות כד. כתב בשם הראב"ד, שלדעת הרי"ף ברכות יג: מדפיו שלא הזכיר מכל זה כלום, משמע שדין שער, טפח, שוק, וקול, לא נפסק להלכה כלל בין לענין הסתכלות ובין לענין קריאת שמע.

לב: הדעות הראשונים שהן רוב הראשונים והראש והטור ורבינו ירוחם, האיסור בקריאת שמע הוא מפני שאר הפוסקים שנאמר 'שערך כעדר העיזים' וגם נאמר 'כי קולך ערב', וזוהי אסמכתא מן התורה שיש בשער ובקול הרהור, ולכן אסור לקרות קריאת שמע כנגדן. אולם לדעה הג', שהיא דעת הרמב"ם 'קול ושער' אין בהם כלום, שהרי בפסוק 'גלי שוק' וכו', לא נאמר אלא מה שמחובר לבשרה והוי כגופה, ולכן שער וקול אין בהן איסור.

בסיכום: מכל זה ניתן להבחין שדין 'שער באשה ערוה' הוא דין שונה מדין 'פרועת ראש' ואין דמיון בין הדינים כלל, ואם התורה היתה כותבת רק האיסור של 'שערך כעדר העיזים' הגם שלהלן יתבאר שהוא איסור מדרבנן היינו לומדים רק שאסור לגברים להסתכל על שערות האשה האשה, ולא היה רמז לדין שחייבת האשה עצמה לכסות את שערותיה, ואם בתורה היה כתוב רק האיסור של 'פרועת ראש' – ופרע את ראש האשה' לא היינו יכולים ללמוד את החיוב לכסות את ראש האשה, ונמצא שכל אחד הוא דין נפרד לחלוטין.

טפח באשה ערוה איסורו מדרבנן

והדבר ידוע שהאיסור של 'שער באשה ערוה' הוא מדרבנן, כמו שכתבו כל הראשונים, המאירי בברכות כד., כתב וזה לשונו: אמרו חכמים ראיית טפח באשתו בכל מקום שאין דרכו להגלות אוסרת בקריאת שמע אף על פי שאינה אוסרת וכו', וכן שוק, וכו'. עכ"ל. ובשלחן ערוך הגר"ז סימן עה סעיף א כתב: ואף על פי שאין הכתוב מדבר אלא בערותו ממש כשהיא מגולה ונראית, מכל מקום מדברי סופרים וכו' כל דבר שמביא לידי הרהור נקרא ערוה, כמו שאמרו 'טפח באשה ערוה'. עכ"ל. וכן כתב במגורת המאור עמוד 579, וזה לשונו: ג' דברים אמרו חכמים בנשים, ואילו הן. קול, טפח, שער, קול באשה ערוה, טפח באשה ערוה, שער באשה ערוה, עכ"ל. וכן כתב בספר הליקוטים ח"ג דף לג ע"ב בשם המדרש, והובא בספר אוצר מדרשים אייזנשטיין אות ר, רבינו הקדוש. וכן כתב בספר החסידים סימן יט: 'כמו שאמרו חכמים' כל המסתכל וכו', עכ"ל. וכן מבואר בסמ"ק מצוה פג: לא יראה בך ערות דבר ואמרו חכמים וכו', וכן טפח באשה ערוה אם הוא מגולה, וכו', וכן שער באשה ערוה. עכ"ל.

אלא שהריטב"א בשבת יג. כתב: ופשיטא לן באשת רעהו היא בבגדה והוא בבגדו דאסור מן התורה, מסברא, דהא אפילו קולה ערוה הוי. עכ"ל. ומבואר שקול באשה ערוה איסורו מן התורה, ויש לתרץ, שכך היא כונתו שמכיון שאסור חז"ל קול באשה, על כרחך שקריבה בבגדו ובגדה אסורה מן התורה, שאם לא כן לא היו חכמים מחמירים כל כך לאסור אפילו ליהנות מקולה, ובכי האי גונא מצאנו

בחידושי הר"ן לגטין עח: שהגם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, מכל מקום כיון שחכמים הקנו את הד' אמות הללו לאשה נמצא שהגט שיבוא לתוכו קנוי לה מדרבנן. עכ"ל. וכן כתבו הריטב"א ועוד בחידושיהם שם. וכן מצאנו ביבמות צ., דמילתא דרבנן מהניא לדאורייתא. וע"ע בברכות יט., דלהכי אמרינן 'לא תסור' דאורייתא. וראה שבת פא: וצד. ועוד. ועוד עיין בחידושי הרמב"ן שבת יג., ובשורת הריב"ש סימן תכה. ע"ש. ושו"ר בשורת פני יהושע ח"ב סימן מד שכתב איסור הבטה ביופיה אינו אלא מדרבנן גם לדעת הרמב"ם. ע"ש. וראה בעמודי אש דף צח ע"ב.

והגם שרבים מן הפוסקים סוברים שלדעת הרמב"ם בפרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה ג האיסור להסתכל על נשים הוא מן התורה, וכמו שבארתי בעין במשפט פרק א הלכה ג, ובסיקור עין שם, הנה אין לדמות זאת לדין 'שער באשה ערוה' כיון שגוף האיסור הוא ממקור אחר שנאמר 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', כמבואר בהרמב"ם פרק ד מהלכות תשובה הלכה ד, וכ"כ בספר המצוות, או שלמד זאת מן הפסוק: ונשמרת מכל דבר רע, שדרשו חכמים ע"ז כ. שאסור להסתכל על נשים. או שלמד זאת מן הפסוק: ועוצם עיניו מראות ברע, שדרשו חכמים בתרא נו: שאסור להביט בנשים. וראה בסוטה ח. ובנדרים כ., אבל גוף הדין של 'שער וקול באשה ערוה' הוא מדרבנן הגם שהמסתכל על יופיה הכללי עובר באיסור מן התורה. וק"ל.

ועל פי זה ניתן לפשוט את ספיקו של הנשמת אדם בח"א כלל ד אות א שכתב, וזה לשונו: והנה מילתא דפשיטא דשער וקול אף דאמרינן דהוי ערוה, היינו מדרבנן, שהרי לא מצינו בקרא שנקרא ערוה, אלא כיון דמצינו שהוא דבר נוי באשה כפירשי' שם, לכן אסרו חכמים, והוא הדין פחות מטפח. ולפי זה נראה לי דאף דקימא לן בש"ע א"ח סוף סימן עה דאפילו עצימת עינים לא מהני, היינו דוקא בערוה ממש, אבל במה שאינו אסור אלא משום שלא יבא להרהר, כיון שמעצים עיניו, מותר. אך צ"ע בטפח מגולה וכן שוק שמצינו בקרא שנקרא ערוה, כדכתיב 'תגל ערותך', צ"ע אם הוי ערוה דאורייתא, ונ"מ אם מהני עצימת עינים, ועוד נ"מ לפי שכתבתי כלל ג סימן לג ובנשמת אדם שם שדבר שאסור מן התורה בתפלה צריך לחזור, ואם כן צריך עיון. עכ"ל. ולכאורה מלשון כל הראשונים הנ"ל משמע שלא דוקא בשער וקול איסור מדרבנן, אלא אף טפח ושוק איסורם מדרבנן.

ודברי הנשמת אדם הנ"ל הובאו להלכה בכף החיים סימן עה אות כז ששער וקול באשה אינו אסור מדרבנן, וכן כתב בשורת חלק לוי סימן לו ובשורת מהר"ם בריסק ח"ב סימן ע, ושכן היא דעת כל הראשונים ששער וקול איסורם מדרבנן. וכן כתב השדי חמד מערכת ק כלל מב, שאף שהפרי מגדים והדברי חפץ כתבו דקול באשה ערוה הוי מדרבנן, והנשמת אדם והנחמד למראה כתבו שהוא מדרבנן, מכל מקום לא נאמר שהוא מן התורה לשיטתם אלא בשוק וטפח שנאמרו בפסוק 'גלי שוק' וכו' תגל ערותך, ועליהם יש היא

חוששין להן מפני שהוא רגיל בהם ולא טריד. עכ"ל.

גם הטור בסימן עה הלך בשיטה זו, וזהו שכתב טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו דמשמע דבמקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה לית לן בה, ואחר כך כתב: וכן אם שוקה מגולה אסור, כלומר שאף על פי שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה, והרא"ש סימן לו כתב דהא דטפח באשה ערוה דוקא בדבר שרגיל להיות מכוסה באשה, וכתב עוד ודוקא באחריתי אבל בעצמה הא אמרינן לעיל כד. האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה, וכן כתב הרשב"א שם ד"ה אמר, שוק באשה ערוה ודוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה. עכ"ד. הרי מבואר שכל האיסור הוא דוקא במקום שדרכה לכסות שזהו פריצות ואינו ממידת צניעות לאשה לגלות שוקיה, ולכן הוי ערוה באותו מקום. ע"ש.

וכן נפסק בש"ע סימן עה סעיף א: טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו אפילו היא אשתו, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. עכ"ל. והחמירו רק לגבי קריאת שמע אצל אשתו, אבל בשאר אנשי דעלמא אסור אף שלא בשעת קריאת שמע, וכמבואר ברמ"א שם ובמגן אברהם ס"ק א, וכתב המשנה ברורה בס"ק ב: אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק והוא עד המקום שנקרא קניא בלשון אחרת במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור. עכ"ד. וראה עוד ביפה ללב אריח סימן עה אות ב, ובמעריך השלחן סימן עה ס"ק ד מה שהרחבנו בזה ושכ"כ הפוסקים. וגם בביאור הלכה סימן עה ד"ה מחוץ לצמתן כתב, וזה לשונו: שער באשה ערוה האמור בסעיף זה ואפילו בביתה ובחדרה אסור לכולי עלמא לקרות כנגדה, הואיל דדרכן לכסות בשוק אית ביה משום הרהורא, והוי ערוה, כן פשוט להמעיין וכן כתב היד אפרים סימן עה. עכ"ל.

היוצא מכל זה, שלא נאמר הדין של שער באשה ערוה אלא בשער שדרכו להיות מכוסה, אבל בשער שדרכו להיות בגילוי מותר לקרות קריאת שמע לפניו, ולכן התיירו הפוסקים לקרות קריאת שמע לפני הבתולות, כיון שהן רגילות בגילוי שער, והגברים רגילים בכך ולא אתי להרהר, וכמו שנפסק בש"ע סימן עה סעיף ב: בתולות שדרכן לילך פרוצות הראש מותר. עכ"ל. והטעם הוא שרגילותן לגלות את שערן ולא טרידי בה ולא אתי להרהר, ולכן מותר לקרות קריאת שמע לפניו. וכמו שכתבו הרא"ש ברכות פרק ג סימן לו וההגהות מימוניות פרק ג מהלכות קריאת שמע אות ס, שכן דבר שרגיל בו אין לחשוש להרהור. וכן כתב המאירי בברכות כד. ובחידושי הרשב"א שם, וכן כתב הרא"ה בברכות כד, וע"ע בשיטמ"ק בשמו. על כל פנים לא נאמר הדין של שער באשה ערוה אלא בדבר שהרגילות הו' שהוא מכוסה, אבל בדבר שהרגילות בו שהוא מגולה

לומר שיהיה איסורם מדרבנן, אבל שער וקול שהפסוק רק משבח אותן, אין שום ראייה שהן מן התורה ומה שכתב השדי חמד על דברי הנח"ל שהוכיח כן מדברי רמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ג שכתב אסור ולוקה מכת מרדות אלמא דהוי מדרבנן, וכתב השד"ח שאין דבריו מוכרחים דיש לומר דאסור מן התורה קאמר. וכו'. הגה דבריו תמוהין שלא זכר דברי הרב המגיד והב"ש באה"ע סימן כא, ולעומתם דברי רמב"ם בפירוש המשנה לסנהדרין דמוכח דהוי מן התורה, וע"ע שד"ח מערכת ה כלל ב, ועוד שהרי הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ד הלכה ד כתב בפירוש שהמסתכל על אשה איסורו מן התורה שנאמר: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ע"ש. וכ"כ בספר המצוות, וע"ע. ומכל מקום לדעת הרמב"ם אין האיסור אלא בשוק וטפח בגופה, וכמו שכתבנו לעיל בשם מרן בכסף משנה בהלכות קריאת שמע פרק ג הלכה טז. וזה פשוט שקול ושער איסורם מדרבנן.

בסיכום: היוצא מכל זה, שלדעת כלל הראשונים האיסור בשער וקול אינו אלא מדרבנן, ואין צריך לומר לדעת הרמב"ם וסייעתיה שאין איסור זה בשערה שייך כלל אלא לענין הסתכלות ולא לענין קריאת שמע, ולבעלה מותר אף בקריאת שמע.

נמצא שאין דמיון כלל בין דין פרוצות ראש לדין שער באשה ערוה, והשלטי הגבורים במסכת כתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב כתב: וזאם לא היתה קלתה על ראשה הרי זו אסורה מן התורה, שנאמר: ופרע את ראש האשה אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפריעת הראש הרי לנו שאיסור פרוצות ראש הוא מן התורה, ואין דמיון כלל בין שני הענינים.

דוקא בשער שדרכו להיות מכוסה

וצריך לדעת שדין שער באשה ערוה הוא דוקא בשער שדרכו להיות מכוסה, כך, שעל ידי גילוי הבעל טריד ואתי להרהור, אבל שער שדרכו להיות מגולה מותר לקרות קריאת שמע לפניו, כיון שהבעל לא טרוד בו כלל, וכמו שכתב מרן בבית יוסף אריח סימן עה אות א במחודש, וזה לשונו: בברכות כד. אמר רבי יצחק טפח באשה ערוה למאי אילמא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף? אלא באשתו ולקריאת שמע, אמר רב חסדא שוק באשה ערוה, אמר שמואל קול באשה ערוה, אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר: שערך כעדר העיזים, ופירש רש"י: שוק, באשת איש: ערוה, להסתכל וכן באשתו לקריאת שמע. וכתב על זה מרן בבית יוסף: והוה תמיהא לי, מאי קא משמע לן רב חסדא כל מקום שדרך לכסותו הוה ערוה, ומאי איריא שוק? עד שמצאתי להרשב"א ברכות כד. ד"ה והא שכתב הא דרבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ולקריאת שמע, פירש הראב"ד דאפשר דוקא ממקום צנוע שבה ועלה קא אתי רב חסדא למימר דשוק באשה מקום צנוע וערוה הוא ואפילו לגבי בעלה ואף על פי שאינו מקום צנוע באיש אבל פניה ידיה ורגליה וקול דיבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין

הגורמות את ההרהור ואת האיסור, אלא משום 'ערוה' ששערות אלו מביאות לידי הרהור, ומכיון שדרכה לגלותן שוב אין כאן הרהור ומותר לקרות כנגדם, שהרי עיקר האיסור של 'שער באשה ערוה' היינו בגופה, וכאן שאין הפאה נכרית מגופה – לא הוי 'ערוה' ומותר לקרות כנגדה קריאת שמע. וכאן הוקשה להשלטי הגבורים שאם כן איזה היכר יש בין שערותיה לשערות הנכרית, הרי שתיהן נראות כשערות, ואם כן הבעל יתבלבל ויחשוב שהן שערותיה ויבוא להרהר; ולכן תירץ שהפאה נכרית אין ניכר שערותיה עם הבשר, אבל שערותיה ניכר שערותיה עם הבשר ולכן בשערותיה כשהוא רואה את הבשר עם השיער יבוא להרהר.

פאה נכרית בקריאת שמע

בשלחן ערוך אורח סימן עה סעיף ב פסק: שער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו. הגה: אפילו אשתו, אבל בתולות שדרכן לילך פרוצות הראש, מותר. וכתב הרמ"א: והוא הדין השערות של נשים, שרגילין לצאת מחוץ לצמתן ב"ש הרשבי"א, וכל שכן שער נכרית, אפילו דרכה לכסות הגהות אלפסי החדשים. עכ"ל. והנה הדבר פשוט שההשלטי הגבורים בשבת כט., לא התיר את הפאה הנכרית אלא לביתה בלבד וכמבואר מסוגיית התלמוד בשבת סד., ויש לזה למעלה משלושים הכרחים כמו שהרחבתי במקום אחר, והשלטי הגבורים הוצרך לראיה זו שהפאה הנכרית מותרת מכיון שבכתובות לב: מדפי הרי"ף אות ב הוא פסק את דברי הירושלמי שפרוצות ראש אסור אף בבית ובחצר, אבל בפאה נכרית יש סמך מפורש שמותר משבת סד., ומשנה זו היא אף לדעת הירושלמי שהרי הירושלמי לא יכול להחמיר יותר ממשנה מפורשת שנאמר בה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית בביתה וחצירה.

והשלטי הגבורים הוסיף עוד דין, שמכיון שדרכה להשתמש בביתה בפאה נכרית, נמצא שהפאה הנכרית דרכה להיות מגולה, ואין איסור 'שער באשה ערוה' אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה וכמו שהתבאר לעיל באות ד, ולכן מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, אלא שהוקשה לו להשלטי הגבורים, שאין שום הבחנה בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית, הרי שתיהן נראות כשערות, ולכן תירץ 'דשער באשה ערוה דקאמר לא הוי אלא בשער הדבוק לבשרה ממש ונראה גם בשרה עם השיער', הוי אומר שיש הבדל בין שערותיה לבין הפאה הנכרית, שבשערותיה שניכר השער עם הבשר, אסור בכל גונא לפי שניכר שהן השערות שדרכה לכסותן והבעל טריד בהו ואתי לידי הרהור, אבל בפאה הנכרית שאין ניכר השער עם הבשר לא אתי לידי הרהור כלל.

היוצא מכל זה, שאין הכונה 'שהפאה נכרית' היא מכסה את שערותיה והיא יוצאת בכך מדין 'כיסוי ראש', אלא כל כונתו שזה נחשב 'לכיסוי' רק לגבי 'שער באשה ערוה' שהוא דין נפרד לחלוטין מדין 'פרוצות ראש' כמו שנתבאר לעיל באות ד, ויש בדבר כמה חילוקים: א. שפרוצות ראש איסורה מן התורה כמבואר בכתובות עב. וראה בספרי כתי פרק ב, אבל איסור 'שער באשה

לא שייך לומר בו 'שער באשה ערוה', כיון דלא טריד ולא אתי להרהורי דהא רגילי ביה.

אולם כל זה אינו אלא בדיני 'שער באשה ערוה', אבל בדיני 'פרוצות ראש' כבר כתבתי במקום אחר בספרי כתי בפרק ב אות ב שאפילו בשערה שדרכו להיות מגולה חייבת לכסותו, ואפילו אם דרך כל בני אותה העיר ללכת בפירוע ראש חייבת לכסותו ואם תלך כך ככל עם ועדה הרי זו עוברת על דת משה ויהודית ויוצאת בלא כתובה, ושום רוח לא תניד את דברי חכמים ואין זה מנהג אלא פירצה וראה בספרי כתי בפרק י אות א. כמו שנתבאר כל זה שם בפרק ב שם. ואם כן אין לדמות את הדינים של פרוצות ראש לדיני 'שער באשה ערוה'.

בסיכום: בפאה נכרית אין חשש הרהור, כיון שדרכה להיות מגולה, ולא שייך לומר 'שער באשה ערוה' אלא בדבר שדרכו להיות מכוסה שעל ידי גילוי טרידי ואתי להרהורי, אבל בשער שדרכו להיות מגולה אין לחשוש להרהור וכבר התבאר לעיל שלדעת רוב הפוסקים מותר לאשה לגלות את שערותיה בביתה וחצירה, ורק לדעת הירושלמי אסור, והשלטי הגבורים בכתובות לב: מדפיו אות ב פסק את דברי הירושלמי שאסור לגלות את שערותיה אף בביתה וחצירה.

דין ערוה אינו אלא 'בגוף'

והנה, צריכין לדעת שדין ערוה אינו אלא בגוף האשה, וכמו שכתבו הרמב"ם רבינו ירוחם האגודה הסמ"ג והרי"ף והובאו לעיל, שמותר לקרות קריאת שמע כנגד שערותיה וקולה ורק לענין הסתכלות הגברים על שערותיה ושמיצת הגברים את קולה הוי ערוה, אבל לא לקריאת שמע, וכתב מרן בכסף משנה פרק ג מהלכות קריאת שמע הלכה טז, שהטעם הוא מפני שבפסוק נאמר 'גלי שוק וגו' תגל ערותך' שאין איסור אלא בדבר המחובר לגופה כמו שוק וטפח, ובזה יש איסור לענין קריאת שמע, אבל לגבי שער וקול שאינן מעצם גופה של האשה אין בהן איסור 'שער וקול באשה ערוה' לקריאת שמע. כיע"ש. ובכל זאת מרן באורח סימן עה חשש לדעת הפוסקים, הרשב"א והרא"ש, הריטב"א המאירי והר"ן, האהל מועד הראב"ד והראב"ה, ועוד שאף בשער וקול יש איסור לענין קריאת שמע לקרות כנגדן, והטעם הוא, לפי שלשיטתם השער חשוב כגוף האשה, אבל לדעת הרמב"ם ודעימיה אין השער חשוב כגופה של האשה, וכמבואר בבית יוסף שם, ובש"ע הגר"ז אורח סימן עה אות ב לדעת כל הפוסקים. כיע"ש. וכ"כ כל הפוסקים בביאור מחלוקת הרמב"ם ודעימיה לשאר השיטות בראשונים.

ונמצא שלגבי קריאת שמע אין איסור אלא בדבר המחובר לגופה, ולכן לכולי עלמא בפאה נכרית שהיא אינה מחוברת לגופה יש להתיר לקרות קריאת שמע כנגדה, וזהו מה שכתב השלטי הגבורים שאין איסור אלא במחובר לגופה, כיון שהמחובר לגופה יש לו דין של 'גוף' אבל פאה נכרית אינה מחוברת ואין לה דין של גוף.

ועצם האיסור של 'שער באשה ערוה' הוא לא משום ייפוי השערות

ולגבי ביתה וחצירה

ונתחיל בדברי הפרי מגדים, שהגם שבאורח סימן עה בא"א אות ב כתב שיש סמך לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום הדר תבריה לגזיזה, והבין הוא בעצמו שטעות יצאה מתחת ידו, כפי שכתב בספרו אם לבינה אות כתובה ואות צעף, וראה לעיל באות ב באמיתות הספר אם לבינה, וזה לשונו: ...אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל שלא טווה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באורח סימן ב וסימן ח עיין ס"ק יז בשולי הגליון, וסימן עה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי בפרי מגדים למה שכתב המגן אברהם בסימן עה אות ה דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע סימן יז, ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק פאה נכרית בלע"ז, משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב לגבי גברים דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה פרוע ראש כתובות עב, ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק פאה נכרית, יש לגזור מראית עין אטו פרוע ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר, או דמכוסה בשבכה או בפגיוה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמזו פפדי"א יע"א, וחתימתי שמי, וכו'... עכ"ל. והפרי מגדים חזר על דבריו באם לבינה אות צעף במילים יוקדות. והעתק הכתב יד נמצא תחת ידי. ואם אמרו חכמים בתרא קלט: בית דינא בתר בית דינא לא דייקי, וכתבו הראשונים דדוקא כשלא מעיינים שוב בשורשם של דברים, אבל אם מעיינים בשורשם של דברים מותר לדון שוב בדברים, אם כן על כורחינו שהפרי מגדים שוב חזר והתבונן יותר ממה שהתבונן בתחילה, והעלה שאין היתר לאשה לצאת לרשות הרבים פרועת ראש.

גם בספר מור וקציעה להגאון יעב"ץ אורח סימן עה אות א, כתב: ונראה מהמגן אברהם שהבין בדברי הרמ"א בהגה שהוא הדין לענין איסור פריעת ראש דשרי לגמרי, ולא היא, שלא התיר הרמ"א אלא לבעלה דכיון דשריא בביתה הוי ליה אורחה בהכי ולא מטריד, אבל לגבי אחריני אסור משום פריצותא, תדע דהא לא מייתי לה הרמ"א באה"ע סימן כא לגבי איסור פריעת ראש ברה"ר, אלא לגבי קריאת

ערוה' הוא מדרבנן ראה בספרי כתי' פרק ו אות ד. ב. הדין של 'שער באשה ערוה' הוא רק במקום שדרכה לכסותה, מה שאין כן פרועת ראש' שצריכה לכסות את שערותיה אפילו את אותן שאין דרכה לכסותן. ג. הדרשות הם שונות לחלוטין, 'שער באשה ערוה' יוצא בדרך אסמכתא מן הפסוק 'שערך כעדר העיזים', מה שאין כן האיסור של 'פרועת ראש' יוצא מן הפסוק 'זפרע את ראש האשה'. ד. האיסור של 'פרועת ראש' הוא מוטל על האשה עצמה שלא תלך פרועת ראש, אבל האיסור 'שער באשה ערוה' הוא חיוב על הגברים שלא יסתכלו ולא יקראו קריאת שמע לפני השער של האשה. ומי שמתבונן יראה שהרמ"א לא כתב את דבריו אלו אלא לגבי קריאת שמע, אבל לא לגבי פרועת ראש באבן העזר סימן כא וקטו, דשתיק במילותיו שלרשות הרבים אין חילוק בין הפאה הנכרית לבין שערותיה.

ולכן אף מה שכתב המגן אברהם ס"ק ה שהבאר שבע האריך בדברים דחויים על דברי השלטי הגבורים וכו', שלכאורה אם נסביר שהשלטי הגבורים דיבר על רשות הרבים, אם כן איזה דברים דחויים איכא? הרי הבאר שבע הקשה קושיות שאין נגר שיכול לפרקם, אלא על כורחינו שהמגן אברהם הבין שהשלטי הגבורים מדבר על 'ביתה וחצירה' ולכן האמת והצדק היא עם השלטי הגבורים שמותר לקרות קריאת שמע לפני השער שדרכו להיות מכוסה, ולכן מותר לקרות לפני הפאה הנכרית שהרי דרך האשה ללכת עימה בגילוי, ולכן השלטי הגבורים הוכיח שלובשים את הפאה הנכרית בגילוי כפי שתראה בהמשך לשונו. ובספר נר מצוה עמוד כח כתב שמכל מקום הגם שהרמ"א פוסק שמותר לקרות קריאת שמע לפני הפאה הנכרית, מכל מקום מאן לימא לן שהאשה שלובשת אותה בהיתר היא עושה. ע"ש. ואכן על פי כל הנ"ל אין צריך להגיע לדבריו, שהרי בודאי האדם הקורא קריאת שמע לפני הפאה הנכרית קורא קריאת שמע דוקא בביתו ולא ברשות הרבים, והשלטי הגבורים התכוין רק לבית ולחצר, ועל זה קאי הרמ"א שהנשים לובשות פאות נכריות בביתן וחצירן ומותר לקרות קריאת שמע לפניו, וזה מותר מן הדין אף בשערן אם רגילות לגלותן וכמבואר בש"ע, אבל לפני שערן שהן רגילות לכסותו אין להתיר דהא הבעל טריד ביה ואתי להרהורי. וק"ל.

ולכן מה שתמה אב"ד ירושלים הגאון רבי נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף חיר"ד סימן ב, דף טז ע"ב וזה לשונו: ואני תמיה מה לנו לגלות דאגוני מגנא מגן אברהם יצ"ו בפאה נכרית וכו' דאיך לא ראה מה שכתב הרב באר שבע בסימן יח מה שהכה על קדקדו מהרב המתיר פאה נכרית וכו', בתשובת באר שבע דחה ראיה זו בב' ידים והאריך בדחיות לאסור עיין שם בדבריו. גם הרב מים רבים וכו', גם הכנסת הגדולה ציין לאסור, והמדקדק בדברי הגאון באר שבע ז"ל ישר יחזו פנימו כמה ראיות הביא לאיסור. עכ"ל. הנה על פי המבואר לעיל הכל מיושב.

הפוסקים שכתבו שלא פסק הרמ"א את דבריו אלא לגבי קריאת שמע

שמע. ונפלאותי מאד מהמג'א דדחי לגברא רבה כהבאר שבע בגילא דחיטתא, ובמילי דכדי, ושרי ליה מאריה דאזיל בתר איפכא בלי שום ריח ראייה והוכחה כל עיקר, ומקלו יגיד לו, שבקיה מר לחסידותיה, ודברי הגאון מהריי קצנלבויגן שהובאו בב"ש יש בהם טעם כעיקר, לא דחויים הם, אלא שרייין וקיימין, ומנה לא נזוע, ולא נטה ימין ושמאל מדבריו. עכ"ז. וחזר על דבריו בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סימן ט על דברי מהריי בועז בשלטי הגבורים נזיר כח: , דהא דאמרינן אפשר בפאה נכרית היינו בחצר, ולא ברה"ר, דהא לא אתינן עלה אלא משום דלא מצי בעל למימר אי אפשר באשה מגולחת, ואם כן לרבי מאיר אטו בשערה מי איכא למימר דשריא למיפק ביה לרשות הרבים, והא איסור פריעת ראש דאורייתא, אלא ודאי שהפירוש שאשה מגולחת מתגנה קצת על בעלה כשלפעמים ראשה נגלה בביתה ונראית קרחת, שהשער נוי לאשה, ועל זה קאמר ת"ק דאפשר בפאה נכרית, ולעולם בשוק יש איסור בפאה נכרית, וכן עיקר לע"ד, דלא עדיפא פאה נכרית מקלתה שאסור בשוק, דהו"ל דת יהודית כמ"ש בכתובות עב: . והא דשבת סד: מיירי בחצר וכו'. עכ"ז.

וכן כתב הגאון חתם סופר בהגהותיו לאורח סימן עה, שהעיר על דברי המג'א שכתב שדברי הבאר שבע דחויים, כי המעיין היטב בדברי הבאר שבע יראה שדבריו נכונים לדינא, ושכן העלה הגאון יעב"ץ הג"ל לאסור פאה נכרית, ושלא כתב הרמ"א את דבריו אלא לענין קריאת שמע בביתה דהבעל לא טריד כיון שדרכה לגלות את הפאה הנכרית. עכ"ז. ונכדו של החת"ס הגאון רבי עקיבא סופר הגיה שם, שידוע שהגאון מ"ז החת"ס הסתמך על פסקי ההלכה של הגיע"ץ, ודבריו היו לו לעינים בכל מקום, וכמו שכתב בספר רע"ק ותורתו דף קעב. גם הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר, בספרו גימוקי אורח סימן עה העיר על המג'א הג"ל, שהאמת הוא שדברי הבאר שבע נכונים להלכה ואינם דחויים כלל, וכמו שביאר בתשובה בכת"י, ובעל כורחינו שדברי המגן אברהם הללו הם מאיזה תלמיד טועה, וכן העלו כמה מגדולי האחרונים לאסור פאה נכרית, וכן הזהיר החתם סופר בצוואתו. עכ"ל. וראה עוד למרן החיד"א בברכי יוסף אורח סימן שג אות ב, ובמחזיק ברכה שם. ואכמ"ל.

והתורת שבת באורח סימן שג כתב: אלא דלעניות דעתי לית נגר ובר נגר דיתרץ את הוכחת שו"ת באר שבע וכו', וכן הוא אצל פאה נכרית דנשי דידן שאין אדם יכול להבחין אם בשער עצמן או בפאה נכרית היא מתקשטת, ולפי זה למה לא נאמר שער הנגה, וימה היא וכו', לכן על המתפרצות בעם לשאת פאה נכרית ומראות את עצמן כאילו הן מבנות שער ללכת בהם בשוק או לבית הכנסת וכדומה, איסור גמור הוא מדינא! ובסיד כתב שכן הדין אף לדעת המגן אברהם אלא דמיירי בביתה דשרי. עכ"ל.

ובשו"ת חסד לאברהם מה"ז חאה"ע סימן פז כתב: על דבר מה שנהגו הנשים לצאת בפאה נכרית בראשם עד שנראות כאילו הולכות בשערותיהן מגולות, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו

פריצים וחללוהו, ופרצו גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור, כי מובטחני בבנות ישראל הכשרות שישמעו לקול מורים ככל אשר יגזרו אומר ע"פ דת תוה"ק, וכבר האריך הבאר שבע לאסור בזה, וכן עיקר שגילוי שער של פאה נכרית אסור מן התורה, דאזלינן בתר טעמא דהוי פריצותא ואיכא הרהור, וכבר ביארנו בשו"ת חסד לאברהם קמא חיריד סימן פה דלחומרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא, ולא היקל הרמ"א באורח סימן עה אלא לענין לקרות קריאת שמע כנגד פאה נכרית, שאין זה אלא מדרבנן, תדע ממה שלא הביא הרמ"א ז"ל בהגהותיו דין זה באה"ע סימן כא ששם עיקר דין פירוע ראש האשה, אלא על כורחך שלא רצה לסמוך להקל בזה לפרוץ גדרן של ישראל, שעל כל פנים לא עדיף מדת יהודית שיוצאת בלי כתובה אפי' ביוצאת בקלתה, ומכל שכן שנוסף בזמנינו איסור חדש, שרוב השערות נעשים ממתי עכ"ס, וקימא לן שער המת אסור בהנאה, ואף שרבו הדעות בזה, כבר ביארנו במקום אחר שעל כל פנים מת עכ"ס אסור בהנאה מדברי סופרים, ועוד דהוי ליה ספק ספיקא להחמיר, שמא הלכה כהאוסרים לצאת בפאה נכרית לרה"ר, ושמא יש כאן איסור מצד ההנאה בשער המת, וכשיש ס"ס להחמיר אפי' בדרבנן אזלינן לחומרא, ולכן צריך למחות ולמנוע בנות ישראל הכשרות לצאת בפאה נכרית, השומע ישמע והחדל יחדל ואנחנו נקיים, והעוברים על זה עונם ישאו. ושומע לנו ישכון בטח. עכ"ל.

גם בשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ז חאה"ע סימן ו, כתב, וזה לשונו: ורואה אני שגם הרמ"א א"ח סימן עה קאי כסברת השלטי הגבורים, ועוד עיין בעטרת זקנים שם, ומ"מ נראה דבכה"ג דנדון דידן שהמנהג הוא שלא ללבוש הפאה נכרית אלא בבית או בחצר, וכשהולכות מחצר לחצר דרך רה"ר הן מתכסות מכף רגלן ועד קדקדן ועד בכלל ברדיד גדול, ולא נראה מהן כי אם פניהן בלבד, כל כה"ג אין שום צד איסור בפאה נכרית כלל, דלא חשיבא האשה עוברת ע"ד יהודית, אלא דוקא כשיוצאת למבוי מפולש, או לחצר שרבים בוקעים בו, וראשה פרוץ, אבל בחצר שאין רבים בוקעים בו מותר אפילו אם ראשה פרוץ לגמרי. כמבואר באה"ע סימן קטו סעיף ד, אלא שהואיל ובזוה"ק החמיר מאד בגילוי שער עצמן, ואפילו כל דהו, לכן החמירו על עצמן לכסות שערן בבית בפאה נכרית, דבכה"ג לא החמיר הזוה"ק, ומעתה גם הפוסקים החולקים על השה"ג יודו בזה דשפיר דמי, ואפשר שגם השה"ג לא התיר אלא מחצר לחצר דרך מבוי שאין רבים בוקעים בו, ועל כל פנים המנהג שלנו אתי שפיר לכל הדעות. עכ"ד. ולעיל באות ב, הבאנו את לשונו שכתב להדיא שגם השלטי הגבורים לא התיר אלא בביתה וחצירה, וכן הרמ"א שנמשך אחריו היינו דוקא בביתה ובחצירה.

והגאון רבי אהרן קריספין בספרו בית אהרן חאה"ע מערכת פ אות א הזכיר את המחלוקת בין השלטי הגבורים הרמ"א נגד הרב מהרי"ק שהביאו הבאר שבע, והסכים עמו לאסור בכל תוקף, ושכן העלה הגאון יעב"ץ, וכן דעת הרב בית דוד בפירוש המשניות שבת

באר הגולה
כג. ברכות כ.

ית ישנם כיסויים שהנשים הלו בשות אותן עוברות כשום "בחוקותיהם
לא תלכו", כגון בגד אדום^כ.

האריך לסתור כל דברי השלטי גבורים, וגם במה שכתב בעין משפט
בגליון ש"ס דנזיר כח: , דחה את הכל בשתי ידיים וכו', ומי הכריחו
למגן מאברהם לזה, והרי הרמ"א אף על גב שבדרכי משה העתיק
דברי השלטי הגבורים, מכל מקום בהגה בשלחן ערוך לא העלה ולא
הביאו זה לדינא, ובהגה דהכא שפיר מיירי בחדר שהאשה נושאת
פאה נכרית דשרי לקרות קריאת שמע כנגדה ולא שייך בזה לאסור
מפני מראית העין שהרי אספילו בשערה ממש מותר בחצר מכל
שכן בבית חדרה וכו'. עכ"ל. והבאנו דבריו בספרי כתי פרק ז .

וראה עוד בספר פרדס הבינה חלק מטעי משה, דף עג ע"א, הביא
דברי התשובה מאהבה הג"ל, וכתב: ולדעתו כל מקום שנמצא בדברי
אחד מן הפוסקים איזה היתר כמו השלטי הגבורים והרמ"א והמגן
אברהם הוא רק על הפיאות חוץ לצמתן, אבל לעשות פארוקען הוא
איסור גמור מכמה טעמים שנראות כפרועי ראש, ובפרט שהגאון
מהר"י אצינלבונין, והגאון באר שבע, והגאון יעב"ץ כולם אוסרים,
ואם כן מאן ספין וחשיב לחלוק עליהם. עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי צבי הירש אורנשטיין בעל "ברכת רצה", כפי
שכתב לו זקינו בישועות יעקב אה"ע סימן כא אות ב, כתב, וזה
לשונו: אשר הוגד לך ידידי נפשי משמי כי הקלתי לנשים לשאת פאה
נכרית כי גם שער עצמו אין איסורו ברור באופן כזה ששאר הראש
מכוסה, שער הוגד לך, וכו', ולמען ברור הדברים כשמלה הנני בעלי
בזה לחקור אחר מקור הדברים יען כי אשר ראיתי והתבוננתי
מצאתי כי נבוכו בזה רבים וכן שלמים כי לא ירדו לעומק דינים
אלו, ולא בררו אותם בשרשם וכו', אולם בגוף הדבר שכתב הגאון
בעל שלטי הגבורים להתיר פאה נכרית כבר מחו אקדקדו האחרונים
ז"ל, ודחו ראיותיו, וכו', ומצד הסברא אמינא לאסור פאה נכרית לפי
מה שנתבאר לעיל בשם הרא"ש ז"ל לחלק בין אלו השנויים
במשתתנו ביוצאת שלא בכתובה לשאר עוברת על דת דבאלו מלבד
האיסור יש ענין פריצות, ואם כן בפאה נכרית כיון שאינו ניכר אם
הולכת פרוצת ראש פריצותא מיהו הוי. וכו'. עכ"ל. ובישועות יעקב
אריך סימן עה כתב שהעיקר הוא שפאה נכרית אסורה מן התורה.
כיע"ש. להגאון הרה"ק מנדבורנה בספרו הלכות צניעות אות ס, דף
כט שכתב בפשיטות דלא קאמר הרמ"א אלא לענין קריאת שמע ולא
לענין צניעות ופרועת ראש, ושם אות ב-ג, כתב: הפוסקים לא
חייבו הבעל ליתן לה פאה נכרית, והיינו דלא לבשו ולא התייפו
בפאה נכרית רק אותן שצריכות ליהראות לפני בעליהן כאילו יש
להן שער בפנים לבשוהו. ויש לומר איסור גילוי פאה נכרית לפני
אחרים מכלל איסור התקשטות לפני אחרים. עכ"ל. ובמקום אחר

פרק ו משנה ה, וכן כתב בספר מים רבים חאה"ע סימן ל, ושכן
היא דעת המשא מלך שהובא בכנה"ג אה"ע סימן כא, וסיים שאף
הרמ"א והשלטי הגבורים לא התירו אלא בביתה וחצירה בלבד. וכבר
כתב בשבילי דוד אריך סימן ב ס"ק ב שאף למ"ש הרמ"א בדרכי
משה סימן שג בשם השה"ג להתיר לצאת בפאה נכרית בביתה
ובחצירה, היינו במקום שלא נהגו הנשים להזהר בזה, מה שאין כן
במקום שלא נהגו להקל, ודאי דהוי בכלל דת יהודית וראה בספרי
כתי ח"א בפרק ב, שדת יהודית אינה משתנה וכ"כ כל הפוסקים,
ולפי זה ליתא למה שכתב השבילי דוד וצריך לומר דהוי דת משה.
ויש ליישב שמכיון שכונתו היא על הבית והחצר, נמצא שאין זה דת
משה אלא ברשות הרבים ולכן הוי דת יהודית. ע"ש.

וכן כתב בספר גדולת מרדכי בסוף הספר, שנת תרסב, וזה לשונו:
כתב הגאון בעל עין משפט בגליון מסכת נזיר כח: : נראה לי היתר
מכאן לשערות שהנשים נושאות נותנות בראשיהם, ע"כ, וכן כתב
הגאון הנזכר בספרו שלטי הגבורים אשר על הרי"ף פרק במה אשה
שבת סד: , ע"ש, והובא בדרכי משה אריך סימן שג, ובלבוש סימן
עה, ובהגה שם כתב וכל שכן נגד פאה נכרית ע"כ, פירוש שמותר
לקרות קריאת שמע כנגדה, נראה דסבירא ליה כבעל שלטי
הגבורים. והמגן אברהם שם ס"ק ה, הביא בשם ספר באר שבע
שנחלק עליו, וכן בשאלת יעב"ץ ח"א סימן ט, וח"ב סימן ז וסימן ח,
נחלק גם כן עליו בטענות גדולות והוא הכריע שבחצר מותר פאה
נכרית ובשוק אסור. ונראה לעניות דעתי דגם השלטי הגבורים
והרמ"א לא התירו יותר ממה שהתיר שאילת יעב"ץ שרק בחצר מותר
פאה נכרית ובשוק אסור, וכו', ומעתה הקולות יחדלון, וסרו כל
התמיהות שתמהו על הגאון הנזכר. עכ"ל.

ושוב ראיתי שכן כתב הגאון מברלין בספרו י"ש סדר למשנה
משניות שבת פרק ו משנה ה, ד"ה פאה נכרית וזה לשונו: לפירוש
של כל שאר המפרשים, גם הרמב"ם בחיבורו ולשון טור שלחן ערוך
שהעתיק לעיל, ובפרט מלשון הרב והערך אשה שאין לה רוב
שער וכו', משמע באשה שיש לה רוב שער אין דרכה בפאה נכרית
וכו', אם כן משמה ברור שהיא תחת הצעיף או רדיד כמו שאר
קליעת שער שנקלעה הפאה נכרית בתורה וכו', והוי יודע שמה
שכתב המגן אברהם סימן עה ס"ק ה בזה הלשון וכו', לא נתברר לי
לקוצר דעתי וכו', בזה כתב הבאר שבע בתשובה סימן יח בשם הרב
מהר"ר יהודה מרורות על השלטי הגבורים המתיר ודחה כל הירות
שלו והסכים הבאר שבע על ידו לאסור מטעם מראית עין שנראית
כאילו הם שערותיה ממש והוא איסור דאורייתא, ועיין שם כי

ויוצאות כך לרשות הרבים, ונמצא שזהו המנהג וזהו החוקה אצל הגויים וכל אשר תנהג כמנהגם תעבור באיסור זבוחותיהם לא תלכו. ג. בכלל האיסור של זבוחותיהם לא תלכו הוא שלא להדמות אל הגויים אפילו בדברים הדומים לחוקותיהם, וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות לא תעשה ל: שמא תדמה להם ותאמר וכו', עכ"ל, וכן כתב בהלכות עכורים פרק יא הלכה א: הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. עכ"ל. והרי זו הפאה הנכרית כהתדמות גמורה לחוקות הגויים. ד. מכיון שהנכריות עושות כן בשביל לגרות את היצר הרע, אם כן אין הבדל בין שערותיה לבין שערות הפאה הנכרית והיא עוברת באיסור זבוחותיהם לא תלכו הגם שאין השערות מודבקות לבשרה מכיון שתוצאת הפריצות ומשיכת העין וגירוי היצר שייך אף בפאה הנכרית. ועוד טעמים.

הפוסקים שכתבו שיש בפאה הנכרית איסור זבוחותיהם והנה רבים הם הפוסקים שכתבו שאיסור מוסיף יש בפאה נכרית והוא איסור זבוחותיהם לא תלכו כי חבישת הפאה הנכרית היא בגדר התדמות לחוקות הגויים, ובפרט שהיא עצמה מחוקות הגויים, ובכל דבר שיש בו חציפות ופריצות מקורו מעמלק ומחוקות העכורים, ולכן אסרו את הפאה הנכרית בכל תוקף. כמו שכתב בשו"ת התשובה מאהבה ח"א סימן מז שאשה ההולכת עם פאה נכרית עוברת משום זבוחותיהם לא תלכו. וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד חיד"ד סימן שסו, וזה לשונו: אף שהעלה שם בתשובה מאהבה סימן מז דלית בפיאה נכרית משום לתא דאיסור הנאה משיער המת עם כל זאת מסיק לאסור משום זבוחותיהם לא תלכו, יעו"ש, וכן נראה לי שזהו בכלל מאמר חז"ל בספרי על הפסוק זה דאסור ללבוש ארגמן וכיוצא בזה או מגדלי בלורית היינו קליעת שיער הראש כמותן. וכן כתב בחינוך. עכ"ל.

וכן כתב הגאון רבי דוד פארדו בספרו אפי זוטרי על אה"ע ונציא תקנו, סימן כא כתב וזה לשונו: ולפי האמת ודאי דדבר מגונה הוא ללכת אחת בתולות ואחד נשואות אף כי שער נכרית הן גניעות, אכן מפני הרואים היה להן לכל הפחות לכסות מקצת ראשן לשים על הפאה הנכרית איזה מין צעיף או כיוצא למען תהיה הפרש בין בתולות לנשואות, ואילו איישר חילי אבטליניה למנהג הרע הזה, וכו', ובדאי שראוי למורים שבאותן הקהלות להודיע שיעור האיסור הרבים, ונוסרו כל הנשים ולא תעשנה פריצות כזו, כי מה בינן לבנות גויי נכר הארץ. עכ"ל. שורר בספר אחד הק"ש מח"ק דף לח שכתב שקרוב הדבר לומר דגילוי שער באשה הוא אביזריהו דגילוי עריות האסור משום צניעות וכו', ויש בכך משום זבוחותיהם לא תלכו. ע"ש.

וכן כתב הפרי מגדים ז"ל בספרו אם לבינה אות כתובה, וזה לשונו: אמר הכותב מה שכתוב בכתובה כדת משה וישראל, בנחלת שבעה בשם מהר"ם מינץ, בזכרות משה כדת משה בלא פרוע ראש, וישראל

הבאנו דברי רבותינו הפוסקים, שכולם פה אחד כתבו שהרמ"א לא התירו מעולם אלא בביתה וחצירה והרי הוא כמבואר שהרי הרמ"א לא התיר אלא מה שהתיר השלטי הגבורים, והשלטי הגבורים לא התיר אלא מה שהתירו במשנה שבת סד: ובמשנה מבואר להדיא שדוקא לבית ולחצר אמרו. וכל מה שהוזכר שם קאי אף על החושבים שהרמ"א התיר ללבוש פאה נכרית לרשות הרבים. ובמקום אחר הארכתי.

בחוקותיהם לא תלכו

כג. הדבר מבואר בברכות כ. שמנהג הגויות ללבוש בגד אדום וקסבר דבת ישראל היא וקרעיה מיניה וכו'. ע"ש. ומקור הדבר הוא ממה שנאמר בפסוק: ובחוקותיהם לא תלכו ויקרא יח, ג, ודרשו חכמים שכל דבר שהוא חוקה אצל הגויים אסור לעם ישראל ללכת באותה החוקה, והדבר נמנה באיסורי הלאוין כמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות לא תעשה, ל: שזהוהירנו מלכת בדרכי הכופרים ומהתנהג במנהגותיהם ואפילו במלבושיהם וקבוציהם במושבים. עכ"ל.

והאיסור הוא אף להדמות לחוקותיהם ולהתחכות אפילו שאינו עושה בדיוק כמעשיהם, וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות עכורים פרק יא הלכה א: אין הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים, ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים. עכ"ל. אתה הראת לדעת שהאיסור הוא להדמות לגויים. וראה מה שכתבנו בזה בנהורא מעליא ח"ב אות ג, ובמלבוש הדין שם.

והנה במדרש רבה נשא פרשה ט: ופרע למה שדרך בנות ישראל ראשיהן מכוסות ולכן היה פורע ראשה ואומר לה את פרשת מדרך בנות ישראל שדרכן להיות מכוסות ראשיהן והלכת בדרכי הגויים שהן מהלכות ראשיהן פרוצות הא לך מה שרצית. ע"כ. מבואר שיש חוקה אצל הגויים ללכת בפירוע הראש, ולכן האשה אשר תלך בפריעת הראש או כהדומה לו הרי היא מתדמה לדרכי הגויים ויש בכך איסור זבוחותיהם לא תלכו.

והנה היה אפשר לומר שאם תלבש האשה פאה נכרית היא לא תעבור באיסור זבוחותיהם לא תלכו שהרי דרך העכורים לילך בפירוע ראש ממש ולא בדבר המכסה את השיער. אולם אין זה נכון מכמה סיבות: א. מכיון שתוצאת השערות המחוברות לבשרה ותוצאת השערות של הנכרית הם זהות זו לזו במכשול הנגרם מהן, שלכן התורה מגנה את מנהגן הגרוע של העכורים, אם כן אין הבדל כלל בין שערותיה לשערות הנכרית. ב. הפאה נכרית נקראת נכרית על שם דרכן של העכורים ללבוש אותה ברשות הרבים והיו אותן שאין להן שער משימות את הפאה על הפדחת או להשלים את המום

בחרם נגד כל אלו הלובשים פאה נכרית, וברור שבימיו לא נמצאו אף יחידים שעברו על החרם, ועכשיו ראו איך ירדו הדורות אחורנית אלף מעלות ועוד יותר, והגורם לזה על שהתחילו ליסוג אחור מעט מעט, והקילו בשמירת הגדרים והסייגים, וראו מה עלתה בידם. והנה דברנו עד כה מהחויב לעשות גדרים וסייגים, אבל באמת כבר פסק הסמך לדבר שיש בו משום לתא דפריצות אסור מדינא משום ובחוקותיהם לא תלכו, ובתשובת חתם סופר חא"ח סימן לו הביא מתשובת מהר"ם אלאשקר סימן לה שצווח השואל על מנהג נשותיהם בארץ ישמעאל שיוצאות הנשואות בשורה אחת של שער בין האוון לפדחת תלוי לה, וכתב המהרי"ק על זה שגם בימי חכמי הש"ס יצאו כן על פי הערוך בפרק חזקת, ע"ש, וסיים החתם סופר זל"ה דבארצותינו שהמנהג על פי הוזה"ק להחמיר בגילוי שער, המנהג עוקר הלכה וכו', ויש לחוש לרבוץ האלה האמור בזוהר הקדוש פרשת נשא, וכו', ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו. עכ"ל. ובפרט במדינתנו שקבלנו עלינו הוראת הדברי חיים זל"ה שאוסר לצאת לשוק בפאה נכרית וכל הדומה לשער אסור משום דת יהודית, וכיון שנהגו אבותינו כן, הוי המנהג קבוע ואסור מדינא, כמו שכתב החתם סופר זל"ה, בשם מהר"ש בסימן הנ"ל. עכ"ל. וראה עוד בספר אחד שהרחיב בענין האיסור ובחוקותיהם לא תלכו מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הפוסקים ז"ל.

וכן כתב הרמ"א ב"ד סימן קצח שדבר שנהגו העכורים לשם פריצות יש בו משום חוקות העכורים אף על פי שלא מתכוין להדמות אליהם. וכן כתב בשו"ת דברי חיים מצאנז ח"א ח"ד סימן ל שהוא הדין המצנפת על הראש שהולכין העכורים שיש בו משום ובחוקותיהם לא תלכו הגם שאינו מתכוין להתדמות אליהם בכל זאת הרי העכורים נהגו כן לשם פריצות.

וכן כתב הגאון רבי משה חאגיז בספרו אלה המצוות לא תעשה, תקנה, וזה לשונו: ובחוקותיהם לא תלכו, וכן גמי תחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראשה שהוא ערוה דאין להקל כל עיקר כי כבר קראו לה 'איזו היא עוברת על דת יהודית יוצאה וראשה פרוצ' כי הוא מנהג הצניעות שנהגו בו בנות ישראל והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת, ולבושתה ולבושת כל מי שיש בידו למחות בידה. אודיעך קורא ידיד שהצניעות זה היה נהוג בימים הקדמונים גם בין האומות, חפש ותמצא בספר חיצוני וכו', בפרק ההנהגות הקדמוניות מהרומאים שהראש שלהם גרש את אשתו מפני שיצאה מגולת שער מבלי מכסה על ראש, עיין עליו ותמצא, כי עמדתו משתומם על המראה וברכתי עליה ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם, דכל ימי לא היה יודע מה טעם אמרו דכל זמן שאין עליה רדיד אף על פי ששערה מכוסה במטפחת היא נקראת עוברת על דת יהודית וקנסה שתצא בלא

שלא טוה בשוק שאם לא כן מפסדת כתובתה, יע"ש, ואכן באר"ח סימן ב וסימן ח עיין ס"ק יז בשולי הגליון, וסימן זה וסימן צא וסימן שג רמזתי בפריי בפרי מגדים למה שכתב המגן אברהם בסימן זה אות ה דפאה נכרית שרי דלא כבאר שבע סימן יז, ואמנם עתה ראיתי להתבונן בו כי פרוק פאה נכרית בלע"ז, משער תלוש ותחתיו תפור בגד, הביא בעולת תמיד סימן ב לגבי גברים דמראית עין יש, והיינו לילך ד' אמות בגילוי הראש, ושם רק ממידת חסידות, מה שאין כן באשה הוי דבר תורה פרוצ ראש כתובות עב, ואה"ע כא וקטו, ועיין בית שמואל וחלקת מחוקק, כללא דמילתא פרוק פאה נכרית, יש לגזור מראית עין אטו פרוצ ראש דהוי דבר תורה, וגם דת משה כל שאין מכוסה כדרך שאר נשים, אף על גבי מטפחת על ראשה הוה דת ישראל על כל פנים, וההיא דשלטי הגבורים שנראה שהתיר, כפי שכתב בפרי מגדים שם בשמו. המסדר, או דמכוסה בשבכה או בפנויה בתולה, כל שכן בחוקותיהם לא תלכו אם מכוונים לכך כחוקת עובדי כוכבים ומזלות, וכו', על כן נראה לי איסור גמור, וכל שכן מאמרם ז"ל רבי בקעה מצא וגדר, כל שכן במקום שמקילים דברים המותרין ואחרים נהגו איסור אם אינו רשאי להתירם, כל שכן שיש איסור גמור מכמה טעמים דכתבינא, ומה הנאה להם ומה טעם בזה, ולהשומעים תבוא אליהם ועליהם ברכת טוב, וכל אשה יראת ה' ובעלה תלמיד חכם מצוה להוכיחה ולפייסה לציית לבעלה, ודי בהערה זו, כתבתי זה יום א, יב אלול התקמזו פפד"א יע"א, וחמתתי שמי, וכו'... עכ"ל. יוצא מדבריו שלבישת הפאה הנכרית אסורה מדין ובחוקותיהם לא תלכו.

ואחד מגדולי גאוני הזמן כתב, ויותר היה לו להוסיף טעם כעיקר על פי מה שכתב הרמב"ם ריש פרק יא מהלכות עכורים: אין הולכין בחקות העכורים ואין מדמין להן לא במלבוש ולא בשער כיו"ב, שנא' ולא תלכו בחקות הגוי וכו', שעיקר המנהג של פאה נכרית יצא על פי הגוים באופנות המתחדשות חדשים לבקרים, שרשם מעמלק, בודאי שיש בזה ובחוקותיהם לא תלכו, והואיל ויש בו פריצות וחציפות, וכמו שכתב מהר"י קולון שרש פח, ובב"י ורמ"א סימן קצח. וכן כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד ח"ד סי' שסו, ושכן כתב התשובה מאהבה, שיש בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו, ע"ש. והן עתה ראיתי בשו"ת לבושי מרדכי וינקלער ח"ד מה"ת סימן קסח מה שפלפל בדין זה על פי הירושלמי פרק המדיר הנ"ל. וי"ל ע"ד. לא עט האסף. עכ"ל.

ואחרי זמן ראיתי להגאון ראב"ד סאטמר בספרו דברי יואל פרשת בראשית: ובעוונות הרבים על ידי שהדורות מתמוטטים ומתמעטים, היה באמת הצורך וההכרח לעשות גדרים וסייגים יותר, וזכור אני שזה כחמש עשרה שנים בעירנו נמנעו מלהשתדך עם מי שבני ביתו לובשת שייטל פאה נכרית מיראתם שגם בתה תעשה כמעשה אמה, ועכשיו בעוונות הרבים כבר התירו לעצמם גם פרושים ונזירות המספחת הזאת גם בבתי החרדים. הביטו וראו מה שכתב הגאון בעל מנחה לוי שהיה אב"ד בפראנקפורט שהבית דין צדק בעירו יצאו

כתובה, ועל ידי ספור מעשה מצאתי טעם לדבר דהואיל שבין האומות היה נהוג צניעות כיסוי הראש, אך לא ברדיד אלא במטפחת כמו שנראה מתוך לשון השמועה שם, אם כן בנות ישראל החמירו על עצמן דוקא במכסה קבוע ברדיד ולא במטפחת שהוא עראי וכגלוי דמיא. עכ"ל.

מנהג פריצות אצל הגויים אסור משום 'ובחוקותיהם'

ונודעו דברי הט"ז באורח סימן ח ס"ק ג, שכתב: ונראה לי שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין הנכרים שעושין כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהן הכובע, ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו כל שכן בתוך זה שיש לו טעם דכיסוי ראש מורה על יראת שמים וכו', עכ"ל. ולפי זה בודאי יש גם כן בנשים הלאו דבחוקותיהם לא תלכו. שהרי גם אצל הנשים יש חוקה להסיר את הכיסוי כג"ל, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"א הג"ל בחי"ד סימן שסו בשם התשובה מאהבה דגם בפאה הנכרית יש לאו דבחוקותיהם לא תלכו.

וכבר כתב החכמת אדם כלל פט בשם הגר"א וזה לשונו: אין הולכים בחוקות העכורים ולא מדמין להם לא במלבוש ולא בשיער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחוקותיהם וכו', ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר פן תנקש אחריהם שמא תדמה להם ותעשה במעשיהם ויהיה לך למוקש, שלא תאמר הואיל והוא יוצא וכו' אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו ואמרו חז"ל בזכות ג' דברים יצאו אבותינו ממצרים שלא שינו בגדיהם ושמותם והתקרבות להם גורם לעשות כמעשיהם כדכתיב ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם, ולכן ציונו בוראנו להבדיל אותנו כמו שכתוב ואבדיל אתכם מן העמים, וכל העושה אחד מן הדברים האלו לוקה, לא ילבש וכו' המיוחד להם ופרשו הישראלים ממנו מחנת צניעות או דבר אחר שכיון שנתייחד להם מפני גויותן, ופרשו הישראלים מפני יהודתן אז כשלו בשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם ולכן אין לתמוה על כל ארץ אשכנז וכו', וגם ידוע שאף על פי כן משונה קצת מבגדיהם וכו', ואם גזרו שמי שלא ילבש מלבוש עכורים יהרג כתב הש"ך ביו"ד סימן קנ"ז דיהרג ואל יעבור, ונהירנא כשגזרו פה בק"ק וילנא בעת המלחמה שילבשו היהודים מלבוש עכורים ושמעתי מפי הגאון החסיד ז"ל הגר"א שאמר שיהרג ואל יעבור ואף שדבר זה צריך עיון גדול, על כל פנים צא וראה כמה גודל האיסור בזה, וכל בעל נפש ישים הדברים בליבו. עכ"ל. כל מי שיראת שמים מפעפעת בקרבו עלול להתרפק על דברי החכמת אדם הנ"ל בשם הגר"א שיהרג ואל יעבור שייך אף באיסור זה של 'ובחוקותיהם לא תלכו' שהרי יש בו אביוזריהו דעירות.

הוא הדין כל ההולכת בבגדי פריצות

והנה לאור המבואר לעיל צריכין אנו לומר שכל ההולכת בבגדים של פריצות בודאי מקורם מן העכורים וכל שכן בגדים שהם ידועים כי לקחום מן הגויים, שיש בכך איסור מן התורה של ובחוקותיהם

לא תלכו, וזהו איסור מוסף על כל שאר האיסורים האמורים בפרקים הקודמים של פרוצות ראש והכשלת הרבים והנדמה לזה, ומה גם שיש בזה משום יהרג ואל יעבור לכמה פוסקים וכנ"ל.

ואל יקשה בעיניך מה שאמרו חכמים בברכות כ. שאסור ללכת בבגד אדום וכו', ומשמע שהוא איסור מדרבנן, כי כבר כתבו הרמב"ם והחינוך מצוה רסב והסמ"ג לא תעשה, ג, שהוא איסור מן התורה כיון שהבגדים הללו מביאים פריצות, ורק אסמכוה רבנן אקרא, אבל גופא דאיסורא הוי מן התורה.

היאך התירו חכמים לקרובי מלכות להדמות לגויים הרי זהו איסור מן התורה?

וזה לשון הרמב"ם בהלכות עכורים פרק יא הלכה א: אין הולכין בחוקות העכורים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער, וכיוצא בזה, שנאמר ויקרא כ. כג ולא תלכו בחוקות הגויים, ונאמר ובחוקותיהם לא תלכו, ונאמר דברים יב, ל השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהא הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו, כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ויקרא כ. כו: ואבדיל אתכם מן העמים, לא ילבש במלבוש המיוחד להן, ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין, וזה נקרא בלורית, וכו', וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה. עכ"ל. ומדבריו מבואר שרק בכך שמתדמה לעכורים הוא עובר באיסור מן התורה של 'ובחוקותיהם'.

וזה קשה, שהרי בסוטה מט: ובקמא פג. מבואר שהקרובים למלכות מותרים לספר קומי שהוא מחוקות האמורי, וכן התירו חכמים לאבטלוס בן ראובן מפני שהיה קרוב למלכות כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי, וכן כתב הרמב"ם בהלכות עכורים פרק יא הלכה ג: ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש במלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין. עכ"ל. וכן כתבו הסמ"ג והחינוך מצוה רסב שמי שהוא קרוב למלכות מותר לו ללכת בחוקות הגויים.

ואין לומר שזהו כחם של חכמים לעקור איסורי מן התורה שהרי ביבמות צ: אמרו: יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ע"ש, ולא בלא תעשה. וכן מבואר בברכות יט., ומנחות מ.: וסוכה מב.: ורי"ה כט.: ומגילה ד., שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה באיסור 'לא תעשה' וע"ע בברכות יז. לגבי אונן שהגם שפטור מכל מצוות עשה מכל מקום חייב במצוות לא תעשה, וכן כתבו התוספות בברכות טז. ד"ה וחותרם דהאי דאמרינן יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה היינו בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה. ע"ש. ולפי זה השאלה עומדת כיצד התירו חז"ל למקורבי מלכות ללכת בחוקותיהם של העכורים.

וא"א ליישב דהכא הוי מגדר מילתא ויש כח ביד חכמים לעקור אף בקום ועשה כמבואר ביבמות צ: וכתובות מו. שסקלו אדם על שעבר על מצוות בית דין, וע"ע בסוכה נו., ובספר מגלה עמוקות

באר הגולה
כד. ראה זהב
לבושה פרקים
ד-ו.

יב מצוה רבה להודיע ברבים שלא נחלקו האחרונים אם יש בפאה הנכרית פריצות או לאו, שהמתירים סוברים שאין בה פריצות אבל האוסרים סוברים שיש בה פריצות וכו', שאין זה נכון, אלא שהמתירים לא התירו במקום שיש פריצות ובפרט שאין להם נימוקים

בכך איסור מן התורה שנאמר 'ובחוקותיהם לא תלכו' ע"ש. וכן מזהיר הנביא בצפניה א, ח: והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים ועל בני המלך ועל כל הלובשים מלבוש נכרי. ואמרו חז"ל ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שבת סג, ואמרו חז"ל בזכות ג' דברים יצאו אבותינו ממצרים, שלא שינו בגדיהם שמותם ולשונם וכמו שכתב החכמת אדם הנ"ל כלל פט סעיף א. ולכן בלא ספק שאשה הלובשת בגדי פריצות עוברת באיסור 'ובחוקותיהם לא תלכו' מן התורה ולא מדרבנן, וכמו שנאמר 'ובחוקותיהם לא תלכו'. ואף לפי מה שכתב בשו"ת מהרי"ק שורש פח שיש ראייה מב' ק"ג. שמותר לרבי שמעון משום רבי עקיבא להבריח את המכס בבגד של כלאים, כשאינ מתכוון להנות מהכלאים, בכל זאת גם הוא מודה שמה שאמרו חכמים בענין חיוב כיסוי השער ושאר דברים הם מן התורה וכמו שהזכיר מברכות כ. שאסרו חז"ל לאשה ללבוש כרובלתא. כ"ע"ש.

וראה עוד בספר שערי שלום טשאבע סימן י ס"ק עט שכתב, וזה לשונו: ובערוך השלחן סי' כז סעיף יד כתב שאין להחמיר בשער הגדל במקומו, אבל אם יש בלורית שמסבב גם צדדי השער של מקום אחר למקום הנחת תפילין, בזה בודאי יש חציצה, ועיין פרי מגדים סי' כז אשל אברהם ס"ק ד שהביא מרש"י זבחים יט. דשער ארוך היוצא שלא במקומו חוצץ, אבל במקומו אינו חוצץ, וכתב עוד בחתן סופר בשער הטוטפת, מי שיש לו בלורית הוי בכלל פושעי ישראל בגופן, שלא יצאו כלל מצות עשה דאורייתא של הנחת תפילין, וכן בספר עמודי ארזים עמוד ה, דף מג ע"א האריך לענין איסור בלורית דיש בזה חשש שלא יהיה חזי כקרקפתא דלא מנחי תפילין, ושם בתחילת הספר בהסכמת הגאון המפורסם אב"ד שימלוי זצ"ל שדעתו שמי שהולך בבלורית לא יברך על תפילין של ראש, ובשולחן מלכים אות קט כתב גם כן דבעל נפש יחוש שלא יהיה בכלל קרקפתא דלא מנחי תפילין, דנראה מדברי האומרים שלא יצאו כלל המצות עשה דאורייתא, וכו'. עכ"ד. ועוד עיין בספר מבשר שלום שם שכתב: ובמגלה עמוקות פרשת קדושים בשם סודי רזי כתב, כל שיש לו בלורית וכל שמגלח זקנו ולובש בגדי גויים, אסור לקרותו לספר תורה, שנאמר ולרשע אמר אלו' מה לך לספר חוקי וגו'. עכ"ד. והובאו דבריהם בספר אחד שיל' לאחרונה.

בסיכום: אתה הראת לדעת שמלבד שאר איסורי התורה השייכים בלבישת פאה נכרית ושאר בגדים יש איסור מוסף מן התורה שהוא 'ובחוקותיהם לא תלכו', וזהו איסור מחייבי לאוין שמחייבין בו מלקות.

אופן ק' משכ בזה ועוד עיין בדרוש וחידוש להגאון רעקא מערכה ח שכתב שהגם שיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה בכל זאת הם לא עוקרים לגמרי את המצוה, ומאן דעבר על גזרתם קיים את המצוה, וראה בתמורה ד. דדוקא כל מילתא דאמר 'רחמנא' לא תעביד אי עביד לא מהני וכו', ולא דברים שהם מדרבנן. ע"ש. אולם תמה עליו בספר קבא דקשייתא קושיא צט מממה דוכתי. וי"ל על דבריו. ועל כל פנים במצוות לא תעשה לא שמענו שחז"ל יעקרו. וראה עוד בבית יוסף ארוח סימן תיח ד"ה ומיהו שהביא דברי התוספות בגזיר מג: ד"ה והאי, שכתבו: ואך כי אין כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, במקום שיש פנים וטעם בדבר ודאי לכולי עלמא יש כח, ותדע וכו', עכ"ל התוספות. וכן משמע בתוספות יבמות קי. ד"ה לפיכך. ע"ש. וראה עוד במעילה יז. אולם כאן איזה מגידר מילתא יש שמתירין לאותו המקורב למלכות הרי אדרבה הוי פרצה ופורץ גדר ישכנו נחש ע"ז כז: , ואם כן יש לשאול מהיכן בא הכח לחכמים להתיר איסור זה של 'ובחוקותיהם לא תלכו' למי שהוא מקורב למלכות?

ואין לומר שהאיסור ללכת בחוקות הגויים הוא מדרבנן, שהרי הרמב"ם בהלכות עכ"ם פרק יא הלכה א ובספר המצוות לא תעשה, ל, מנה איסור זה מאיסורי הלאוין, וכן מנהו גדולי הפוסקים, וכן כתב מהרי" חאגיז באלה המצוות לא תעשה, תקנח, וזה לשונו: והוא דבר מוסכם בתורה שבכתב והוא לאו זה דמפורש במשנה והתלמודים, וכל הפוסקים באין חולק, דהואיל וכן ראויה האשה הפורצת גדר זה שגדרה תורה שבכתב ותורה שבעל פה להיות נקראת הומיה וסוררת ועל דת משה ויהודית עוברת וגופה ונשמתה אובדת. עכ"ל. מדבריו מבואר שהאיסור הוא מן התורה, וכן כתבו כל הפוסקים הנ"ל שזהו איסור מן התורה.

אלא שבקושיא זו דשו רבים, כמבואר בכסף משנה הלכות עכ"ם פרק יא הלכה ג ובלבוש י"ד סי' קעז סעיף ב, דאיך עקרו חכמים דבר מן התורה בקום עשה והתירו לו לספר קומי, ותירצו דמשום הצלת ישראל הוא דשרו וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם שלוחים טובים להצלת ישראל, ולכך יש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה ולהתיר להם בקום עשה. ועוד תירצו כי התורה לא פירשה אלא סתמה וכתבה ובחוקותיהם לא תלכו, ומסרה הדבר לחכמים, והם ראו לאסרם רק לשאר בני אדם ולא לקרובים למלכות. ע"ש. ממה נפשך למי שאינו קרוב למלכות יש איסור מן התורה וזה פשוט וכן כתב בספר אחד שיל' לאחרונה, שאשה הלובשת בגדי פריצות יש

הלכתיים כלל, וכמו שכתבתי לעיל, ולכן אין אפשרות לסמוך על האחרונים שהתירו את הפאה הנכרית מכיון שהם לא ראו את הכציאות, ואי חזו הוה הדרי בהו כד.

האשה מביא מכשול גדול מאוד והוא נקרא 'ערוה' וכן פסק הרמב"ם בהלכות קריאת שמע פרק ג, טו, ונוי זה הוא נפרד מנוי המלבושים הפרוצים של האשה, שהם אינם ערוה אלא אסורים מדין סייג כמבואר בברכות כ. שאסור לאשה לצאת בבגדים אדומים כיון שהם מושכים את העין וראה ברש"י שם.

וכל זה הוא מלבד מה שאנו רואים 'בשטח' – שהפאה הנכרית מביאה מכשול גדול והיא אבן הראשה לכל סיבת הרהורי דגברי, כמו שמזהיר הנביא ישעיה ג, טז: ויאמר יהוה יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות נטויות גרון ומשקרות עינים הלך וטפף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ופירש רש"י: יונתן תירגם ובפתהו מקפן, היו קושרות 'פיאות נכריות' קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות. עכ"ל. ואין הפירוש שבנות ישראל הלכו עם הפאות נכריות באופן מגולה, אלא רק 'גסות וטפופות', כי עדין השערות לא היו נראות אלא 'גסות' מתחת לכיסוי. ע"ש. ואכן בנות ישראל יצאו כך לרשות הרבים כשהפאה הנכרית היא מתחת לכיסוי הראש שהרי היו קולעות את הפאה הנכרית 'עם קליעותיהן' וכמו שפרש"י, וקליעותיהן חייבות בכיסוי לכולי עלמא, והעוון היה בזה שהן היו 'גסות וטפופות' ולא יותר, ואם כן, באו ונעשה 'חושבין' שהרי בשערות של הפאה הנכרית שהן יותר נאות משערותיה של האשה ואפילו אם לאו, בכל זאת הפריצות בכך היא גדולה ומכופלת שבעתיים מן הפאה הנכרית שנמצאת מתחת לכיסוי הראש.

ופעם אמר הרב דקה"צ 'ברביבסקט', בזה הלשון: 'רבותי, איך אפשר להתעלם מן המציאות, מן הרגיל אצלנו מידי יום, שעניי הגברים נמשכים אחר הפאות הנכרית אשר לובשות הנשים ברחובה של העיר... ואפילו אם יבוא איזה למדן ויאמר שאכן בפאות הנכריות אין 'פריצות', אם נסכים לו, הנה רק 'לוי' אין בהן פריצות והדגיש במילה 'לוי', אבל לכל שאר העדה למגדולם ועד קטנם 'מי יכול לומר זאת שאין בפאה הנכרית פריצות?' הרי זהו שקר מוחלט... אין זה ויכוח אם יש בפאה הנכרית 'פריצות' או שאין בה 'פריצות', שמי שמתיר אומר 'אין בפאה הנכרית פריצות' ואילו האוסרין מכחישים זאת, אין זה כך, כי 'לכולי עלמא' יש בפאה הנכרית פריצות. ואם כן, מדוע מתירין המתירין? התשובה היא, כיון שהם לא מתייחסים למה שהתורה הראתה ייחס בענין 'הפריצות', אי ווי 'ס' שמעקט א דאורייתא פאה נכרית זהו ריח של איסור דאורייתא, צריכין להתרחק מדבר ערוה... ולא יראה בכך ערות דבר ושב מאחריך...' עכ"ל.

ואמר לי אחד מגדולי ישראל, אשר בקש שלא אומר הדבר בשמו,

אין על מי לסמוך **כד.** עלינו לדעת שאפילו אם היה פסוק מפורש בתורה הקדושה שמותר לאשה ללבוש פאה נכרית, בכל זאת לענין 'מעשה' היה עלינו לאסור זאת, והטעם הוא, מפני שהמכשולות היוצאות מן הפאה הנכרית הם לאין ערוך, ומאז ומתמיד נודע לו העם היהודי כמנשל מכשולות מתוך המחנה, כשהיו במדבר לא היו פתחי אהליהם זה כנגד זה עד שנאמר עליהם 'מה טובו אהליך יעקב' במדבר כד, ה, וכשנכנסו לארץ והיה בית המקדש קיים היו בנות ישראל מצניעות את עצמן כאשר למדנו מהבושה שספגה הסוטה כבל עם ועדה, וכן בגלות ובכל מקום בנות ישראל 'שמרו' את קדושת המחנה מפגימת היצר והיו בנות ישראל מצניעות את עצמן כאשר התבאר כל זה בפרקים הקודמים.

ואם זהו הנתיב שדרכו בו אבותינו ואמותינו הקדושות, אם כן מהיכן יעלה על הדעת להתיר את הפאה הנכרית שהיא מאבדת את קצה החוט של הנתיב הטהור הזה? הרי זה היפך רצון התורה ורצון הקב"ה!

ובפסוק נאמר דברים כג, טו: 'כי יהיה אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך'. השי"ת מתהלך בתוך המחנה בתנאי אחד ויחיד, והוא, ש'לא יראה בך ערות דבר' – בכך תלויה הצלחת האומה הישראלית – 'להצילך ולתת איביך לפניך'. אולם במידה שעם ישראל 'פרצו את הגדרות הברורות שמציבה לנו התורה הקדושה יבוא העונש – 'ושב מאחריך' – השי"ת חזי יפנה גב אלינו כמו שנאמר: 'זאנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים' דברים לא, יח.

זה לא קשה להוציא את השכינה מן המחנה, אפשר לעשות זאת בכמה רגעים כפי שנאמר בפסוק 'לא יראה בך ערות דבר' – ושב מאחריך' כי ממילא השכינה מסתלקת מישראל, אין מה לעשות וזהו הברירה היחידה לשמירת השכינה בתוך המחנה – בכך שנשמר ונזהר 'בערות דבר' התלויה בכל אדם כפי המכשול שערוה זו מביאה לו כמו שנאמר 'לא יראה בך' הוי אומר שאותה הערוה היא בך, אותך היא מכשילה, אותך היא מחטיאה וגדריה תלויים בטבעך. והנה מי יכול לומר שאין בפאה הנכרית גרימת מכשול לבני ישראל ומשיכת העין, הלא התורה אומרת שבשערותיה של האשה יש פריצות מיוחדת ואמרה 'שערך כעדר העיזים' ופירש רש"י: מדמשבח ליה קרא בגויה אלמא מידי דתאווה הוא ברכות כד. ד"ה שערך, הוי אומר שיש גילוי מיוחד בתורה שהנוי שיש בשערות

יפריד בינה ובין הגוף אשר חטאה בו, כמו שיש חולי שלא ינקה הגוף ממנו כל הימים. והוא עון חלול השם, שנאמר ישעיה כב, יג: 'זהנה ששון ושמחה הרג בקר ושחוט צאן וגו' כי לא היו משגיחים על דברי הנביאים ולא חרדים עליהם, אבל היו קובעים בגלוי והקהל חברים במיני שמחה, ונאמר על זה שם כב, יד: 'אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון', ונאמר דברי הימים ב לו, טז: 'זיהיו מלעיבים במלאכי האלקים ובזוים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא'. וגם לחולי הזה, אף על פי שאין לו מרפא על דרך שאר העונות, ימצא לו מרפא, אם יעזרהו השם יתברך לקדש תורתו נגד בני אדם, ולהודיע לבני אדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו, וסר עונו ברוב גדול כשרון המעשה שהוא בהפך מן המעשה אשר נואל ואשר חטא בו. כמאמר הרופאים על חלי הגוף, כי ירפא בהפכו והעלה ארוכתו בתמורתו. ואמר שלמה המלך עליו השלום משלי טז, ו: 'בחסד ואמת יכופר עון', וביארנו אותו בשער הראשון מן התשובה, וענין אמת שהזכיר – באורו שיכין החוטא לבו לחזק ידי האמת, ולעזור למבקשי אמונה, ולהסיר השקר והעול, כי הודעת אמת והשיבו לבצרה – כבוד אלקים, כענין שנאמר ירמיה כב, טז: 'דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אותי', ונאמר על רודפי השקר ירמיה ט, ה: 'במרמה מאנו דעת אותי'. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה בבא בתרא ד: 'בענין הורדוס שהרג את החכמים ושאל עצה לבבא בן בוטא אם יוכל לרפוא לו ולגהות ממנו מזור, ויאמר אליו: אתה כבית נרו של עולם! לך ועסוק באורו של עולם והשתדל בבנין בית המקדש עכ"ל. ומי לא ירא מיום דין הנורא. והנה בספר ארץ השלום אות קג, כתב, וזה לשונו: ואין ספק שבנשיאת השיטעל פאה נכרית יש משום חילול ה' שהרי בזמן הזה אף נשות עכ"ם מכסות ראשן ממידת הצניעות ולא נאה לבנות ישראל ללכת בדבר מושך עין כ"כ הגורם ביוזי לעם ישראל בין האומות, והם אומרים על תורתנו 'חוקים לא טובים' חלילה, ובפרט וכו'. עכ"ל. יוצא מכלל דבריו אלו שנשיאת הפאה הנכרית יש בה משום חילול ה', והדבר ידוע לשמצה אצל הגויים ערביי הארץ כמה הם צוחקים על המושג 'פאה נכרית'. ולאחרונה נתפרסם סיפור בעתונות החרדית על משפחה אחת שהתארגנה ליסוע לקברות צדיקים בא"י, הם הגיעו לכפר ערבי שבתוכו שוכן קברו של 'יתרו' במטרה להתפלל ולהעטיר להשיית על צרות הכלל והפרט, השומר של הקבר שהוא גוי ערל התעקש שמפאת קדושת המקום הנשים יכסו את ראשן ואף את הפאה הנכרית מכיון שכאן נכנסים רק עם כיסוי ראש כדבריו, הם ניסו להסביר לו שהפאה הנכרית היא כיסוי מוחלט לשערות המחוברות לבשרה, אך הערבי התעקש ואמר הרי זה נראה כמו השערות ממש ואין זה מכבוד המקום. ואין מה לעשות כל המשפחה נכנסה לקברו של יתרו אך הנשים נותרו בחוץ... זהו הסיפור היבש שהתפרסם לאחרונה שניכר מתוכו כמה חילול ה' יש בפאה הנכרית שאין על טענה זו מענה לשון. והרחבתי על זה בספרי כתי פרק ט.

יש צעירים שנלחמים להתיר 'פאה נכרית', וניתן להסביר זאת בשני אופנים, האופן הראשון הוא, שהם לא ראו נשים מעולם ולא יודעים את המציאות בשטח, והאופן השני הוא, שמרוב שהם לא נוהרים בשמירת העינים אלא עיניהם פקוחות על בני אדם נשים וגברים וכו' ממילא הם לא רואים איזה איסור מיוחד יש בפאה נכרית ובטל אצלם פס ההבדלה בין 'קדושה' ל'טומאה'...

ואין ספק שאותם האמתיים עם השיית אשר חפצים אך ורק לטהרת המחנה מבינים שיש פריצות נוראה 'בפאה הנכרית' ואני שוחחתי עם הרבה רבנים יראי שמים מה דעתם על פאה נכרית, הם אמרו לי בסגנון הזה 'אנחנו לא למדנו את הסוגיא כלל, אבל הרי יש בפאה הנכרית פריצות נוראה, ובודאי שהיא אסורה מפני הפריצות שיש בה'... זה דבר מובן מאילוי, וכל כך כואב לראות שיש כמה מטובי האברכים שחיים בשקר מוחלט והם מרגישים זאת כיון שהם יודעים שהפאה הנכרית מביאה מכשול גדול לעם ישראל ובכל זאת קשה להם מאוד להודות על דבר שהוא נגד הנהגתם העוכלת, ועל זה נאמר 'לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב' משלי יד, י, כי אפילו שהם יודעים שיש בפאה הנכרית פריצות, בכל זאת, בביתם ובנחלתם זה לא מתערב, הם שני גדונים שונים בעניהם...

והנביא אומר ישעיה נז, יד: הרימו מכשול מדרך עמי... אנחנו חייבים להוציא את המכשול מתוך המחנה, וכל שכן מכשול שכל תקומתו היא נגד גדולי ישראל ונגד הרבנים מעתיקי השמועה אשר אנו הולכים לאורם וכבר הארכת על זה בפרק י וראה בסוף פרק ז שכל המנהג הפרוץ הזה שלובשות הנשים פאות נכרית הוא נגד רצון גדולי ישראל. אנחנו חייבים לקרב את השכינה לתוך המחנה ולסלק את המפריעים בכל אפשרות לסלקם, היא החובה המוטלת עלינו מן הפסוק 'הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא'.

והנה חכם אחד מאופקים, כותב תשובה בזה הלשון: 'זכי כך היא הדרך לצעוק ולפרסם במודעות רחוב על הפאות נכריות וכו', הרי מוטב שיתנו לכל אחד לעשות כרצונו ולא להכנס לתחום חייהם של הנשים' עכ"ד, וכנראה שהשאלה שלו מוסבת על התורה הקדושה שאמרה 'הוכיח תוכיח את עמיתך', שלכאורה קשה, מדוע התורה מצוה אותנו להכנס לחייו הפרטיים של אדם העובר על דברי תורה, הרי 'מוטב שיתנו לכל אחד לעשות כרצונו ולא להכנס לתחום חייהם של הנשים'... והתשובה מובנת מאליה. ומכאן יש להעיר על מה שכתבו בספר אחד שיל' לאחרונה, ועוד, שלא טוב עושים מה שעושים אותם המפרסמים נגד הפאות הנכריות וכו', ע"ש, כי אכן שאלתם מוסבת על תורת השיית חלילה, וזהו רעיון נפלא להסיב ולהפוך את הדברים הכואבים בליבם על מי שפועל כהלכה, ודי בזה. וידועים דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה יד שהמכשיל את הרבים חייב גידוי.

והדבר ידוע שבלבישת הפאה הנכרית יש איסור משום 'חילול ה'', וזה לשון רבינו יונה בשערי תשובה שער ד אות ד: ויש עון אשר לא תנקה הנפש ממנו ובלתי טהורה היא ואינה רצויה, עד אשר המות

משנת

צניעות כיסוי הראש

הצניעות